

T.C.

**İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**AFRİKA ÇEVRESİNDEKİ ADALAR VE STRATEJİK
ÖNEMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TAHSİN AKYILDIZ

EKİM 2019

T.C.

**İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**AFRİKA ÇEVRESİNDEKİ ADALAR VE STRATEJİK
ÖNEMLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TAHSİN AKYILDIZ

**DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET KAVAS**

EKİM 2019

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Tahsin AKYILDIZ

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

İMZA SAYFASI

..... tarafından hazırlanan
'.....' başlıklı bu yüksek lisans/doktora tezi,
..... Anabilim/bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz
tarafından kabul edilmiştir.

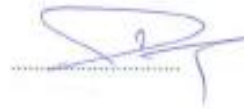
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İMZA

Üyeler:

Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi, Muhammed TANDOĞAN

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savanma Tarihi: 14/10/2019

ÖNSÖZ

Yaptığım bu çalışmada bana her zaman rehber olan, bilgi birikimini ve desteğini hiç esirgemeyen tez danışmanım, Sayın Prof. Dr. Ahmet KAVAS'a, her zaman manevi desteğini yanımda hissettiren aileme, başta Nurdan TÜRKER SÖNMEZ ve Elif TURGUT YEŞİLYURT olmak üzere tüm mesai arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmanın, Afrika'ya ilgi duyan öğrencilere, uluslararası ilişkiler başta olmak üzere sosyal bilimler alanında çalışma yapan tüm okuyuculara yararlı ve yol gösterici olmasını diliyorum.

Eylül, 2019

Tahsin AKYILDIZ

ÖZET

AFRİKA ÇEVRESİNDEKİ ADALAR VE STRATEJİK ÖNEMLERİ

Akyıldız, Tahsin

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman : Prof. Dr. Ahmet Kavas

Ekim, 2019. 101 sayfa

Afrika dünya tarihinde sömürgecilik ve gelişmiş ülkelerin çıkar mücadelelerine maruz kalmıştır. Yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile her dönem gelişmiş ülkelerin nazar-ı dikkatini celp etmiştir. Yüzyıllar süren sömürgecilik kara kıtayı açlık ve sefalete mahkûm etmiştir. Afrika ülkeleri 1950’lerde bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ise “Soğuk Savaş” gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır.

Amerikan emperyalizmi ve Sovyet diktası altında kalmaktan korkan Afrika ülkeleri kendilerine üçüncü bir yol olarak “Bağlantısızlar Hareketi” içerisinde yön bulmuşlardır. Bağlantısızlar hareketinde başrolü oynayan Çin ve Hindistan gibi ülkeler günümüzde Afrika kıtası üzerinden nüfuz sahibidirler.

Günümüzde artan enerji talepleri karşısında Afrika ülkeleri yeniden gelişmiş ülkelerin çekim merkezi haline gelmişlerdir. Ana kıtayı çevreleyen adalar üzerinde stratejik emeller yeniden gündeme gelmiştir. Adalar üzerindeki hâkimiyet ülkelere farklı avantajlar sağlamaktadır.

Askeri açıdan ise ABD ve Avrupa ülkeleri kıta üzerinde etkilidirler. Çoğunlukla terör ve güvenlik sorunları bahane edilerek gerçekleştirilen askeri operasyonlar batı kaynaklıdır. Enerji politikaları üzerine geliştirilen askeri stratejiler kıtayı doğrudan etkilemektedir. Genellikle askeri operasyonlar, yeraltı kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu bölgeler ile istikrarsızlık alanları birbiriyle ilgili alanlardır.

Kıtayı çevreleyen adalar kıta üzerindeki stratejik planları doğrudan etkilemektedir. Ticari yollar, enerji kaynaklarının güvenliği, askeri stratejiler ve jeostratejik politikalar adalara hâkim olmak için geçerli sebeplerdir.

Türkiye son dönemde Afrika'ya ilgisini artırmıştır. Yıllarca ihmal edilen kıta ve çevre adalar özellikle son 15 yılda ülkemizin gündeminde yer bulmuştur. Afrika'yla geliştirilen ilişkiler ticari ilişkileri de geliştirmiştir. Keza askeri, kültürel ve siyasal ilişkiler de aynı dönemde yoğun bir şekilde artış göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Adalar, Afrika, Sömürge, Askeri Üs

ABSTRACT

THE ISLANDS SURROUNDING AFRICA AND THEIR STRATEGIC IMPORTANCE

Akyıldız, Tahsin

Master's Thesis, Department of International Relations

Supervisor : Prof. Dr. Ahmet Kavas

October, 2019. 101 pages

Africa has been subjected to colonialism and the struggles of interest of developed countries in world history. It attracted the attention of the developed countries with its underground and abundance. Centuries of colonialism condemned the black continent to hunger and misery. African countries began to gain independence in the 1950s. After the independence, the reality of the Cold War was appeared.

Fearful of American imperialism and the Soviet dictatorship, African countries have found their way in the Third Movement as a third way. Countries such as China and India, which play a major role in the non-aligned movement, are now influential over the African continent.

In the face of increasing energy demands, African countries have become the center of attraction of developed countries again. Strategic ambitions have re-emerged on the islands surrounding the main continent. Domination over the islands gives countries different advantages.

From the military point of view, the US and European countries have an impact on the continent. Military operations, mostly carried out under the pretext of terror and security problems, originate from the West. Military strategies developed on energy policies directly affect the continent. Generally, military operations and areas where underground resources are concentrated and areas of instability are related to each other.

The islands surrounding the continent directly affect the strategic plans on the continent. Commercial roads, security of energy resources, military strategies and geostrategic policies are valid reasons for dominating the islands.

Turkey has increased its interest in Africa in recent years. The neglected continents and surrounding islands have been on the agenda of our country especially in the last 15 years. Relations with Africa have also improved trade relations. Likewise, military, cultural and political relations increased intensively in the same period.

Key Words: Islands, Africa, Colonial, Military Bases

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Tahsin AKYILDIZ

Uyruğu: TC

Doğum Tarihi ve Yeri : 14 Kasım 1978 , Üsküdar

Elektronik Posta: tahsin1453@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	SAU, İİBF, Kamu Yönetimi	2003
Yüksek Lisans	İMU, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2019

YABANCI DİLLER

İngilizce.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar.....	x
ŞEKİLLER.....	x
KISALTMALAR.....	xii
I. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	2
1.2. ARAŞTIRMA KONUSU.....	2
1.3. AMAÇ.....	3
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	3
1.5. YÖNTEM.....	4
1.6. KAPSAM.....	5
1.7. HİPOTEZ.....	5
II. BÖLÜM: AFRİKA KITASININ ÖNEMİ VE STRATEJİK GELİŞMELER.....	7
2.1. AFRİKA'NIN JEOPOLİTİK, JEOSTRATEJİK VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	7
2.2. AFRİKA'DA KITA DIŞI DEVLETLERE AİT ASKERİ ÜSLER.....	10
2.3. AFRİKA'NIN EKONOMİK OLARAK ÖNEMİ.....	14
2.4. AFRİKA İÇİN ÖNEMLİ ANLAŞMALAR VE BİRLİKLER.....	17
2.4.1. Bağlantısızlar Hareketi ve Bandung Konferansı.....	17
2.4.2. Afrika Birliği- AfB (African Union).....	19
III. BÖLÜM: AFRİKA VE DİĞER ÜLKE İLİŞKİLERİ.....	22
3.1. ABD-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	22
3.2. FRANSA-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	25
3.3. İNGİLTERE-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	27
3.4. ÇİN-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	29
3.5. HİNDİSTAN-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	31
3.6. TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ.....	34
IV. BÖLÜM: AFRİKA ÇEVRESİNDEKİ ADALAR.....	38
4.1. DOĞU AFRİKA ADALARI.....	38

4.1.1. Madagaskar	38
4.1.2. Moritus Cumhuriyeti	43
4.1.3. Seyşeller	45
4.1.4. Komor Adaları (Komorlar).....	47
4.1.5. Fransız Adaları: Mayotte ve Reunion Adaları	49
4.2. KIZILDENİZ'DEKİ ADALAR VE STRATEJİK ÖNEMLERİ	52
4.2.1. Sanafir ve Tiran Adası (Suudi Arabistan)	53
4.2.3. Haniş Adaları (Yemen)	55
4.2.4. Dehlek Takımadaları (Eritre)	56
4.2.5. Sevakın Adası (Sudan).....	59
4.3. TANZANYA ADALARI: ZANZİBAR VE PEMBA ADALARI.....	62
4.4. PORTEKİZ ADALARI (AZOR VE MADEİRA)	65
4.5. KANARYA ADALARI (İSPANYA).....	68
4.6. YEŞİL BURUN ADALARI (CAPE VERDE)	69
4.7. BISSAGOS ADALARI (GİNE BİSSAU)	71
4.8. BİOKO ADASI (EKVATOR GİNESİ).....	73
4.9. SAO TOME VE PRINCIPE	75
4.10. BİRLEŞİK KRALLIK ADALARI: ST. HELENA, ASCENCION VE TRISTAN DA CUNHA ADALARI	76
4.11. FARASAN ADALARI (SUUDİ ARABİSTAN)	79
4.12. CERBE-DJERBA ADASI (TUNUS)	81
V. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	83
KAYNAKÇA.....	86

TABLÖLAR

Tablo 1. Afrika'daki kıta dışından askeri ve stratejik üsler ile eğitim alanları	12
Tablo 2. Afrika Birliği üyesi ülkeler	20
Tablo 3. Ülke gruplarına göre yıllık ihracat	35
Tablo 4. Ülke gruplarına göre yıllık ihracat, toplam içindeki payı (%)	36

ŞEKİLLER

Şekil 1. Cibuti'de askeri üsler	14
Şekil 2. Dünya petrol rezervleri (2018)	15
Şekil 3. Afrika değerli maden haritası	16
Şekil 4. ABD'nin Afrika'daki askeri varlığı	24
Şekil 5. Fransa'nın Afrika Sahel Bölgesi'nde bulundurduğu askeri güçler	26
Şekil 6. Hindistan-Afrika ticareti (\$-Milyon) 2008-2017	33
Şekil 7. Madagaskar haritası	39
Şekil 8. Süveyş Kanalı öncesi ve sonrası deniz ticareti	41
Şekil 9. Moritus haritası	43
Şekil 10. Seyşeller haritası	46
Şekil 11. Komor Adaları	48
Şekil 12. Mayotte Adası	50
Şekil 13. Reunion	51
Şekil 14. Tiran Adası	53
Şekil 15. Haniş Adaları	55
Şekil 16. Dehlek Takımadaları	57
Şekil 17. Sevakin Adası	59
Şekil 18. Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika'daki stratejik üs noktaları	62
Şekil 19. Zanzibar	64
Şekil 20. Mafia Adası	65
Şekil 21. Azor Adaları	66
Şekil 22. Madeira Adası	68

Şekil 23. Kanarya Adaları.....	69
Şekil 24. Cape Verde (Yeşil Burun Adaları)	70
Şekil 25. Bissagos Adaları	72
Şekil 26. Bioko Adası	74
Şekil 27. Sao Tome ve Principe	75
Şekil 28. İngiliz Adaları: Ascension, St. Helena ve Tristan da Cunha	78
Şekil 29. Farasan Adaları.....	80
Şekil 30. Cerbe (Djerba) Adası.....	81

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFRICOM: United States Africa Command (Birleşik Devletler Afrika Komutanlığı)

BM: Birleşmiş Milletler

CJTF-HOA: Combined Joint Task Force – Horn of Africa (Birleşik Müttefik Görev Gücü- Afrika Boynuzu)

ECOWAS: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu

IATA: International Air Transport Association (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği)

ICA - Indian Council of Africa

ICAO: International Civil Aviation Organization (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü)

ICCR- Indian Council of Cultural Relations

IMF: International Monetary Found

ITEC- Indian Technical and Economic Cooperation

NATO: North Atlantic Treaty Organization

PSI: Pan Sahel Initiative (Bütüncül Sahra Girişimi)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

WITS: Integrated Trade Solution

I. BÖLÜM: GİRİŞ

Modern dünyanın en karanlık dönemlerini Afrika kıtasının sömürüldüğü dönemler oluşturur. Sömürünün sadece doğal kaynakların kullanımı ile sınırlı kalmadığı, insan gücünden oluşan beşeri sermayenin de farklı ülkelere taşındığı kanlı ve karanlık bir tarih yaşanmıştır. Özellikle batılı emperyalizmin hiçbir insani değer ihtiva etmeyen ve yerleştiği bölgeyi bütünüyle sömürdüğü dönemler Afrika'yı bugün çözümü karmaşık, zorlu süreçlerle karşı karşıya bırakmıştır.

Batının kolonyal dönemlerde kaynakları bütünüyle sömürmesi kadar; çekildiği bölgelerde geriye kullanılabilecek herhangi bir bilgi veya teknoloji bırakmaması bölge halklarını yeni ve daha karmaşık sorunların içerisine sürüklemiştir.

Kolonyalizm sonrasında kıta ülkeleri teker teker bağımsız ülkeler olma yolunda ilerlemişlerdir. Ancak etnik, siyasal, kültürel, sosyal veya tarihi özellikleri dikkate alınmaksızın yapılan harita üzerindeki geometrik değişiklikler yeni çatışma alanları doğurmuştur. Böylece kıta geçtiğimiz yüzyılı çatışmaların, etnik kırımların, açlık, yoksulluk ve yolsuzluk olayların gölgesinde geçirmiştir.

Günümüzde ise Afrika konumu ve gelişmeye açık yapısı ile yeni ve büyüyen ekonomilerin (özellikle Çin ve Hindistan) çekim merkezi olmaktadır. Kıta, özellikle tarihi bağları açısından son yıllarda yeniden Türkiye'nin de gündemine girmiştir. Hatta Brezilya gibi okyanus ötesi bir ülkenin kıta üzerinde etkisi artmaktadır. Fransa ve İngiltere kıtadaki temel rollerini sürdürme eğilimlerine devam etmektedirler.

Ortadoğu ile Hint Okyanusu üzerinden gerçekleştirilen ticaretin temel geçiş noktaları üzerinde bulunması nedeniyle ABD ve Rusya gibi gelişmiş güçlerin Afrika'ya askeri ve iktisadi hamleleri devam etmektedir. Bunun yanı sıra bölgenin stratejik ülkeleri İsrail, Mısır, İran ile Arap coğrafyası kıta üzerinde etkinliğe sahiptirler.

Kıta ülkeleri kadar çevresinde konumlanmış adalar da Afrika Kıtasının jeostratejik özelliklerini belirginleştirmektedir. Bütün bu gerçekler ışığında Afrika

kıtasında ve çevre adalardaki gelişmelere ilişkin çalışmalar ülkemizin literatür zenginliğine önemli bir katkı sunacaktır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Afrika kıtası geçtiğimiz yüzyılın siyasal konjonktürü içerisinde dünyanın egemen güçlerinin birincil derecede ilgi gösterdiği bir bölge olmamasına rağmen, özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte dünya ülkelerinin dikkatini üzerine çekmiştir. Kıta ana karası üzerinde farklı ülkeler askeri, ekonomik, stratejik ve siyasal güç alanları oluşturarak ilgilendikleri bölgelerdeki varlık ve etkilerini güçlendirme yoluna gitmektedirler.

Literatürde çoğunlukla Afrika ana karasına ilgi ve eğilim mevcut iken kıtanın çevre adaları ile ilişkileri üzerine yeterli düzeyde çalışma ve güncel literatür belgesi oluşturulmamıştır.

Türkiye'nin son 15 yıl içerisinde Afrika kıtasına gösterdiği ilgi son dönemde özellikle Sevakin Adası özelinde medyatik olmuş ve gündemde yer edinmeye başlamıştır. Dolayısıyla siyasal, coğrafik, jeostratejik veya kültürel olarak kıtayla ilgisi bulunan adalarla ilgili bilgilerin güncellenmesi gerekmektedir.

1.2. ARAŞTIRMA KONUSU

Araştırmanın konusu kıta üzerinde yaşanan stratejik gelişmelere bağlı olarak çevre adalar özelinde bu gelişmelerin değerlendirilmesidir. Türkiye, ABD, Çin, Hindistan, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere çevre adaların özellikle Ortadoğu – Kızıldeniz, Süveyş Kanalı, Mozambik Kanalı ve Doğu Afrika, Ümit Burnu ile Batı Afrika bölgeleri üzerindeki etkileri araştırmanın temel konusunu oluşturmuştur.

1.3. AMAÇ

Hint Okyanusu ve Kızıldeniz ile kıta çevresinde jeostratejik olarak önemli bir alan oluşmuştur. Dünya deniz ticaretinin büyük bir kısmının sürdürüldüğü bu alanlar aynı zamanda Ortadoğu ile yakınlığı nedeniyle jeopolitik öneme haizdir. Süveyş Kanalı'nın açılması, Ortadoğu petrol rezervlerinin dolaşımı ile değişen ticaret yolları Afrika kıtasını gelişmiş devletlerin bölgede konumlarını güçlendirmek için çalıştığı bir sahaya çevirmiştir. Kıtayı çevreleyen adalar ise gerek kıta sahanlığı ile bölgeye hakim olma gerekse bölgeyi askeri ve politik anlamda kontrol etmek için büyük önem arz etmektedir.

Soğuk savaş sonrası dünya devletlerinin ve Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisinin son yıllarda artarak devam etmesi karşısında ülkelerin stratejik hedefleri de yeniden şekillenmiştir. Sömürge döneminden ve sömürge sonrası dönemden kalan sorunların devam ettiği, biçim değiştirdiği ve yeni oluşumların gerçekleştiği kıtayı çevreleyen adalar önemini gün geçtikçe artırmaktadır. Bunun sonucu olarak bölgeye ilgi artmakta tüm ülkelerin gelecek planları içerisinde Afrika kıtası ve çevre adalar önemli gündem oluşturmaktadır.

Bu araştırma ile literatürde eksikliği veya daha doğru bir ifadeyle güncelliği yakalayarak mevcut koşulların değerlendirilmesini sağlamak ve alanda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dünya konjonktüründe Batılı sömürgeci tarihi geçmişine karşılık farklı bir tarih yazını ile gelecek kuşakları yetiştirme hedefinde olan Afrika için ülkemiz umut vadetmektedir. Hindistan, Brezilya ve Çin gibi büyük ölçekte yatırımlarını Afrika üzerinde yoğunlaştıran ülkelere karşılık Türkiye alternatif sunabilecek potansiyel politik ve kültürel güce sahip bir ülkedir. Bu alanda yapılacak tüm çalışmalar Türkiye'yi Afrika nazarında önemli bir noktaya taşıyabilir. Kıtanın ve bölge adalarının doğal ve beşeri kaynaklarının kullanımı ve gelişimi açısından Türkiye faydalı bir rol üstlenebilir. Ayrıca, İslami geleneklere ve yaşam tarzına haiz Afrika milletleri için Türkiye, umut veren rol model bir ülke olma hüviyetine sahiptir.

1.5. YÖNTEM

Araştırmada öncelikle literatür araştırması ve bu araştırmalardan elde edilen veriler ışığında “betimleme” yöntemi kullanılmıştır.

Betimleme, “...olayların, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan incelemelerdir. Bunlar nedir? sorusuna cevap vermeye yöneliktir. Bununla mevcut durumlar, koşullar, özellikler aynen ortaya konmaya çalışılır. Betimleme araştırmaları, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedefler” (Kaptan, 1998: 59).

Araştırma kapsamında literatürde bibliyografik değer taşıyan önemli kaynaklardan yararlanılmıştır. Yerli araştırmalar için strateji merkezlerinin hazırlamış olduğu raporlar ele alınarak ülkemiz açısından gelişmelere bakış açısı değerlendirilmiştir. Uluslararası çalışmalar için önemli veritabanları taranarak nitelikli bilgi ve belgelere ulaşılmıştır. Bu doğrultuda faydalanılan bazı temel kaynaklar şunlardır:

- Web of Science
- Taylor and Francis
- Oxford
- Elsevier Science Direct
- Ebsco
- Scholar Google
- Proquest
- YÖK Tez Merkezi
- ULAKBİM Dergipark
- AFAM
- TASAM

1.6. KAPSAM

Araştırmaya Afrika Kıtası'nı çevreleyen stratejik, politik veya ekonomik olarak önemli adalar dahil edilmiştir. Hint Okyanusu, Atlas Okyanusu, Kızıldeniz ve Akdeniz'de bulunan irili ufaklı binlerce adanın çalışma kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmadığından üzerinde yerleşim bulunan veya askeri, siyasal, ekonomik ya da stratejik önem taşıyan adalar seçilmiştir. Kıtaya ait olmadığı halde coğrafi olarak yakınlığı ve kıta ile ilgisi bulunan bazı adalar da (Azor Adaları, Diego Garcia vb.) çalışma içerisinde yer almıştır.

Özellikle enerji kaynaklarına olan ihtiyacın artan dünya nüfusu ve ülkelerin ekonomik gelişmeleri ile birlikte dünyanın gündemini meşgul etmektedir. Enerji kaynaklarının rezerv büyüklüğü kadar bir bölgeden başka bir bölgeye taşınması da önem arz etmektedir. Bu durum güvenlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Gelişmiş devletlerin Afrika politikası kıtayı çevreleyen adaların kontrol altına alınarak kaynakların ve ticari dolaşımın güvenli bir şekilde sürdürülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çevre adaların mevcut konumları ile gelecek değerlendirmelerinin yapılması çalışma kapsamında ele alınmıştır.

1.7. HİPOTEZ

Afrika kıtası dünyanın gelişmeye açık bir bölgesidir. Yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile gelecekte daha büyük imkânlar ile doğal ve beşeri imkânları ile dünyanın ilgisini cezbetmeye adaydır. Kıtayı çevreleyen adalar stratejik bakımdan ülkelerin egemenlik alanlarını belirlemeye yardımcı olmaktadır. Bu nedenle gerek kıta ülkeleri gerek ada devletleri gerekse dış güçler Afrika ve çevresindeki adalara özel ihtimam göstermektedirler.

Hayatın olağan akışı içerisinde kıtayı çevreleyen adalarda ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler yürütülmektedir. Ancak bunlardan ziyade askeri, siyasal, jeopolitik ve jeostratejik gelişmeler daha yaygın bir şekilde bölgeyi etkilemektedir.

Bu doğrultuda araştırmanın hipotezi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Afrika kıtasını çevreleyen adalar kıtanın çevresinde gerçekleşen ticari faaliyetleri kontrol etmek için önemli avantajlar sağlamaktadır.

- Çevre adalar askeri üsler ile güvenlik sorunlarının kontrolü için ülkelere yetkinlik kazandırmaktadır.
- Uluslararası güçler stratejik noktalarda bulunan çevre adalara ya doğrudan ya da dolaylı olarak hükmederek bölge ülkelerini, enerji kaynaklarını ve ticari dolaşımı kontrol etmektedirler.

II. BÖLÜM: AFRİKA KITASININ ÖNEMİ VE STRATEJİK GELİŞMELER

2.1. AFRİKA’NIN JEOPOLİTİK, JEOSTRATEJİK VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

30 milyon kilometrekareye ve 1,3 milyon nüfusa sahip Afrika Kıtası Asya’dan sonra dünyanın ikinci büyük kıtasıdır. 2050 yılında 1,5 milyar toplam nüfusa ulaşması beklenmektedir. Afrika bugün 54 bağımsız ülke ve siyahi kökenli nüfusa sahip Karayip ada devletleri ile Büyük Okyanus adaları dahil 78 ülke müşterek bir kaderi paylaşmaktadırlar (Kavas, 2011: 22).

Dünya ticaret hareketinin akışına ve sahip olduğu enerji kaynaklarına veya Ortadoğu’ya yakınlığı ile değerlendirildiğinde Afrika kıtası önemli jeopolitik ve jeostratejik önem arz etmektedir. Bu öneme ek olarak çevresindeki okyanuslar, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı, Ümit Burnu, Akdeniz, Kızıldeniz, Aden Körfezi ve Bab El Mandeb Boğazı ile ticaret yolları üzerinde tesiri yüksek bir konumdadır.

Afrika’nın önemi tarihi olarak da çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar önemli hadiselerle ya doğrudan ya da dolaylı olarak tesir etmiştir. Dünya tarihine bu perspektiften bakıldığında kıtanın 4 farklı jeopolitik dönemden geçtiği söylenebilir (Yüksel, 2016: 1393).

1. Limanların ve özellikle kıyısı bulunan kolonilerin önemsendiği birinci dönem.
2. Yeraltı zenginliklerinin ve toprak büyüklüğünün önemli olduğu, sömürgeciliğin hız kazanarak içerilere yayıldığı ikinci dönem.
3. Soğuk savaş döneminde ideolojik çatışmaların gölgesindeki üçüncü dönem.
4. Enerji kaynaklarına egemenliğin önem arz ettiği ve ABD ile Çin arasında rekabetin yükseldiği dördüncü dönem

Tarihi olarak coğrafi keşiflerin, insan gücünün (kölelik), değerli taş ve maden ticaretinin, deniz taşımacılığının ve yerüstü zenginliklerinin kıta için zenginlik mi

yoksa tehdit mi olduğu izafi bir konudur. Afrika'ya ait zenginlikler geçtiğimiz yuzyıllarda başka ułkelere taşındığı gibi insan gucu de somuuru aracı olmuştur.

Somuurge devletlerinin kısacası batı emperyalizminin baskısı altında ezilen Afrika kıtasını cıvreleyen adalar ise konumları ve stratejik onemleri nedeniyle her donem duynanın gündeminde kendilerine yer bulmuşlardır.

Bazı zamanlar dini hareket ve buluşma merkezi (hac seyahatleri) olarak kullanılan adalar, bazı donemlerde ise kolelerin toplanıp farklı kıtalara gönderildiği usler olmuştur. Günümüzde ise kıtayı cıvreleyen adalar; stratejik, jeostratejik, askeri ve iktisadi yönlerden ön plana çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda Afrika'da yalnızca dört ułke bağımsız olarak hüviyet kazanmış durumdaydı. Etiyopya, Mısır, Liberya ve Güney Afrika Birliđi'nden müteşekkil bu ułkelerin dışında bağımsızlık mevzu bahis değildi (Beihami ve Meifa, 2014: 34). Yuzyıllarca süren koloni doneminde somuuruken kıtanın zenginliklerinin yanı sıra beşeri kaynakları da savaşlarda veya kolelik düzeni içerisinde gerek olduğu yerde gerekse kıta dışına taşınarak kullanılmıştır. Milli bilincin gelişmesi, somuurge düzenine duyulan öfke dekolonizasyon kavramının doğuşuna vesile olmuştur. Batılı devletler kıtayı farklı yollarla somuurmeye devam etseler de fiili ve resmi olarak Afrika kıtasının neredeyse tamamında bağımsızlık hareketi geçtiğimiz yuzyılın 2. yarısında hızla devam etmiştir. Dekolonizasyon olarak adlandırılan bu donem ile gelen bağımsızlık müşpet olduğu kadar ułkeleri kendi karamsar gerçekleri ile de yüz yüze bırakması bakımından menfi yönlere sahiptir. Örneđin 1940'lı yılların sonunda Nijerya'da 30 milyon nüfusa karşılık sadece 150 yerel avukat ve 160 doktor mevcuttu (Beihami ve Meifa, 2014: 35). Ancak dekolonizasyon doneminin hepsinden daha önemli sonucu Afrika kıtasında doğal olmayan sınırların oluşturulmasıdır.

Somuurge ułkeleri tarafından etnik yapılar gözetilmeksizin çizilen geometrik sınırlar kıtada sonu gelmeyen etnik çatışmaların doğmasına vesile olmuştur. Devlet kurumunun bu düzen içerisinde zayıf bir şekilde kurulmuş olması, yoksulluğun, siyasi karışıklıkların, şiddet olaylarının ve yolsuzluğun yaygınlaşmasına yol açmıştır (Beihami ve Meifa 2014: 37).

Soğuk savaş döneminde ise dünyada ABD-SSCB ekseninde iki kutuplu bir düzen oluşmuştur. Bu dönemde Afrika kıtası için izlenen stratejiler, jeopolitik teoriler etrafında şekillenmiştir. İki ülke siyasetinin bu dönemdeki “çevreleme” stratejisi ülkelerin yakın çevresine daha yoğun bir şekilde tesir ettiği için Afrika, güvenlik açısından bakıldığında uzak bir hedef olarak değerlendirilmiştir. Çevreleme stratejisi farklı jeopolitik teoriler üzerine geliştirilmiştir.

A. Thayer Mahan’ın “Deniz Hakimiyeti Teorisi”, Mackinder’in “Kara Hakimiyeti Teorisi” ve bu teoriden hareketle Nicholas Spykman’ın geliştirdiği “Kenar Kuşak Teoremi” ABD’nin politikalarını belirleyen temel teorileri oluşturmuştur (Yüksel, 2016; 1400). Jeopolitikte modern teorileri ise; Fukuyama’nın “Tarihin Sonu Tezi”, Huntington’un “Medeniyetler Çatışması Tezi”, “Brzezinski’nin Büyük Satranç Tahtası Teorisi” ve Alexander Dugin’in Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım Teorisi” oluşturmaktadır (Akzeybek, 2016; 31).

Soğuk savaş döneminden sonra özellikle 2000’li yıllar ile birlikte Afrika jeopolitiği yeniden şekillenmiştir. Afrika’nın gittikçe yükselen önemi için üç bileşenin ön plana çıktığı savunulmaktadır (Yılmaz, 2016: 1396).

1. Enerji kaynakları: Kıtanın çeşitli bölgelerinde bulunan değerli maden yatakları, petrol ve diğer stratejik enerji kaynakları Afrika’ya olan ilgiyi arttırmıştır.
2. Terörle mücadele stratejisi: Kıtada gelişen ve kendisine zemin bulan bazı terör faaliyetleri yükselmiştir.
3. Ulusal politika: Birbirine rakip olan ülkelerin kıta üzerindeki planları, Afrika’ya verilen değeri çok boyutlu hale getirmiştir.

Soğuk savaş döneminin güvenlikçi yaklaşımları yoğunluğunu kaybettikten sonra ülkeler, temel meseleleri olan ticaret ve ekonomi bağlamında enerji kaynaklarına odaklanmışlardır.

Bugünkü nüfusu ile dünya nüfusunun yaklaşık %15’ini barındıran kıta, devasa yüzölçümü ve önemli kaynaklara sahip olmasına rağmen ekonomik bir cüce görünümündedir. Örneğin Sahra Altı Afrika (SAA) kıtanın yoğun nüfuslu bir bölgesi olmasına rağmen dünyanın en fakir ülkeleri bu bölgede yer almaktadır. World

Integrated Trade Solution (WITS)'in 2017 verilerine göre bölge ülkelerinin gayri safi yıl için hasılası kişi başına 1.486 \$'dır.

Son dönemde artan fosil yakıt üretimi dünyanın gelişmiş ülkelerini Afrika Kıtası'nda da yeni pozisyonlar almaya yönlendirmiştir. Kıtanın jeostratejik önemi kadar; yer altı ve yerüstü zenginlikleri gelişmiş ülkelerin emperyalist ideallerini belirlemekte önemli yer tutmaktadır. Örneğin Zimbabve'de 2018 yılında Afrika kıtasının en büyük petrol rezervi tespit edilmiştir. Haberi dünyaya duyuran BBC, ne tesadüftür ki Kasım 2017'de, ülkeyi 1963 yılından bu yana yöneten, beyaz azınlığa ve İngiliz sömürgeciliğine karşı yürüttüğü mücadele ile adını duyuran devlet başkanı Robert Mugabe'nin askeri müdahale ile devrildiğini de duyurmuştur (BBC News, 2017).

Bu basit örnekten de anlaşılacağı üzere, Afrika ülkelerindeki iç karışıklıklara, darbelere ve çatışmalara bakıldığında özellikle petrol rezervlerinin veya diğer yeraltı zenginliklerinin yoğun olduğu bölgelerde meselelerin farklı boyutlara hızlı bir şekilde ulaştığı görülmektedir.

2.2. AFRİKA'DA KITA DIŞI DEVLETLERE AİT ASKERİ ÜSLER

Soğuk savaş sonrasında özellikle 2000'li yıllar ile birlikte Afrika ülkeleri jeopolitik ve jeostratejik olarak birçok ülkenin nazar-ı dikkatini celb etmiştir. Sömürgeci batı devletlerinin yanı sıra Çin, Hindistan gibi ülkeler ile bazı Arap ülkelerinin de kıta üzerinde askeri mevcudiyetlerini sağlama azmi içerisinde oldukları ekseriyetle görülmektedir.

ABD ve Fransa gibi ülkeler Afrika kıtasının genelinde zaman zaman askeri operasyonlar ile gündeme gelmektedirler. Gelişen politik olaylara, özellikle petrol bölgelerinin istikrarı ile kendi çıkarları çerçevesinde askeri müdahalelerde bulunmak üzere kıtada kuvvet bulundurmaktadırlar. Afrika Boynuzu, Sahra Altı Bölge ülkeleri ile Kuzey Afrika askeri faaliyetlerin yürütüldüğü temel bölgeleri oluşturmaktadır. Kuzey Afrika'dan başlayıp Ortadoğu'ya uzanan Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) veya Arap Baharı olarak tanımlanan son dönemin gelişmeleri içerisinde de ABD ve Fransa kıta üzerinde etkili roller üstlenmişlerdir.

Türkiye ise tarihi bağları, Müslüman Afrika halkları ile olan münasebetleri gereği Afrika üzerinde iktisadi, sosyal ve askeri varlığını özellikle son yıllarda hissettirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda dünyanın farklı ülkelerinin ve Türkiye'nin son dönemde Afrika'daki askeri hareketliliğine ilişkin veriler aşağıdaki şekilde derlenmiştir (Aydın, 2018):

- Hindistan ilk yurtdışı üssünü Madagaskar'da, ilk deniz üssünü ise Seyşeller'de deniz korsanlarına karşı kurmuştur.
- Çin ilk deniz aşırı üssünü Cibuti'nin Obok Limanı'nı modernize ederek bu bölgede kurmuştur
- Japonya Çin'e karşı stratejik bir karşılık olarak 2011'de Cibuti'de üs kurmuştur.
- Almanya'nın Mali'deki BM misyonuna yardım amacıyla Nijer'de hava taşıma üssü bulunmaktadır.
- Fransa, Afrika'da ABD'nin ardından en fazla askeri güce sahiptir. Çad, Gabon ve Cibuti'de askeri üs; Fildişi sahilleri, Nijer ve Senegal'de asker güçleri bulunmaktadır.
- Suudi Arabistan, Yemen'deki isyancılara karşı koalisyonun bir üyesi olarak Cibuti'de üs kurmuştur.
- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Eritre, Libya ve Somali'de askeri üslere sahiptir.
- İtalya'nın, Cibuti ve Libya'da askeri üsleri bulunmaktadır.
- ABD, kıtadaki en büyük askeri güce sahiptir. AFRICOM altında yer alan birlikler kıtanın Mısır hariç tüm diğer ülkelerdeki askeri güçlerini bir araya toplamıştır.
- Türkiye, Somali ve son dönemde Sudan'da askeri faaliyetler yürütmektedir.

Sudan son dönemde uluslararası arenada askeri ve politik olayların yükselişi ile gündemde yer almaktadır. Bu ülke gerçekleşen darbe ve arkasından gelen sivil direniş hareketleri Afrika gündeminin öncelikli başlıklarından biridir. Burada özellikle farkında olunması gereken husus Türkiye'nin Kızıldeniz'deki varlığı ve bu varlığının olası tesirleridir.

Türkiye'nin Sudan'daki askeri gücü ile sadece Kızıldeniz hattında kalmayıp, Doğu Akdeniz ve Ege'ye kadar uzanan bölgede güvenliği etkileyebilecek jeopolitik bir hattın korunmasını amaçlamaktadır (Tandoğan, 2019).

Tablo 1.'de Afrika'da askeri üs ve eğitim bölgelerine sahip ülkelerin etkinlik alanları verilmiştir. Fransa kıta üzerinde en fazla askeri varlığa sahip ülkedir. Askeri güç bakımından da ABD ve Fransa başı çeken ülkelerdir. Çin ise Cibuti'deki askeri üssü ile kıta üzerinde dikkat çeken bir konumdadır. Türkiye son yıllarda gerek ekonomik, politik gerekse askeri bakımdan Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme eğilimindedir.

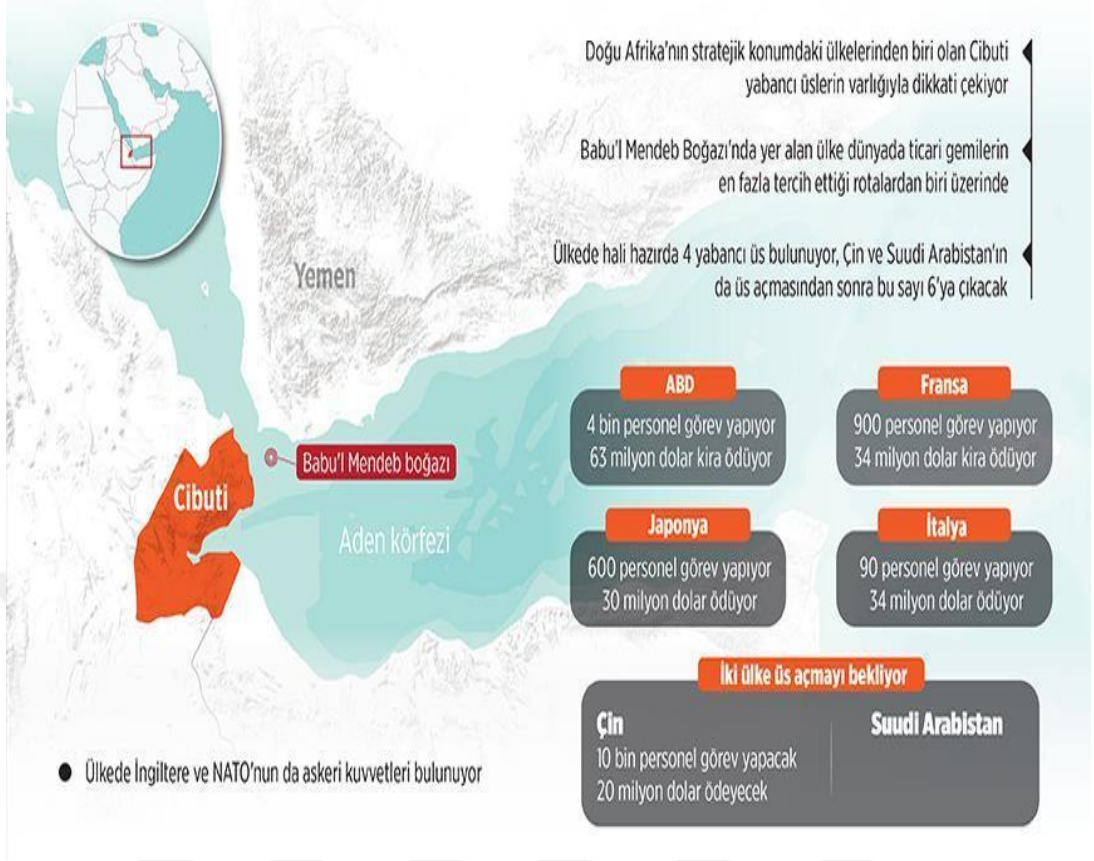
Kıta üzerinde askeri üs yarışında son yıllarda en çok dikkati çeken ülke Cibuti'dir. Enerji kaynaklarına yakınlığı, deniz ticaretine coğrafik olarak konumlanması itibarıyla Cibuti, ABD, AB ve Çin için çekim merkezi konumundadır.

Tablo 1. Afrika'daki kıta dışından askeri ve stratejik üsler ile eğitim alanları

ÜLKELER	ÜSLER
ABD	Cibuti Eritre Nijer Tunus AFRICOM güçleri*
ALMANYA	Nijer
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİĞİ (BAE)	Eritre Libya Somali
BİRLEŞİK KRALLIK	Kenya
ÇİN	Cibuti Cibuti

	Çad
	Gabon
FRANSA	Fildişi Sahilleri
	Nijer
	Senegal
	Madagaskar
HİNDİSTAN	Moritus
	Sejšeller
İTALYA	Cibuti
	Libya
JAPONYA	Cibuti
SUUDİ ARABİSTAN	Cibuti
TÜRKİYE	Gambiya
	Somali
	Sudan

Afrika'daki askeri üslerin bahsi edildiğinde Cibuti için özel bir fasıl açmak zaruridir. Bab El Mendeb Boğazı ile Aden Körfezi'ne açılan ve dünya deniz ticaretinin %25'ine sahip olduğu limanlar ile gözlemleme imkanına sahip olan Cibuti gelişmiş ülkeler için önemli bir askeri üs konumuna dönüşmüştür. Başta ABD olmak üzere, Fransa, Japonya ve İtalya'nın yanı sıra Çin dünyada ilk kez deniz aşırı bir ülkede askeri üs kurarak Cibuti'ye 10.000 askerini yerleştirmiştir. Suudi Arabistan ise ülkede askeri üs kurmak için hazırlıklarına devam etmektedir. ABD, Fransa, Japonya ve İtalya sahip oldukları üsler için Cibuti Hükümeti'ne yıllık kira ödeyerek askeri açıdan bölgeyi kontrol etmek üzere konuşlanmışlardır (Anadolu Ajansı, 2016).

Şekil 1. Cibuti'de askeri üsler

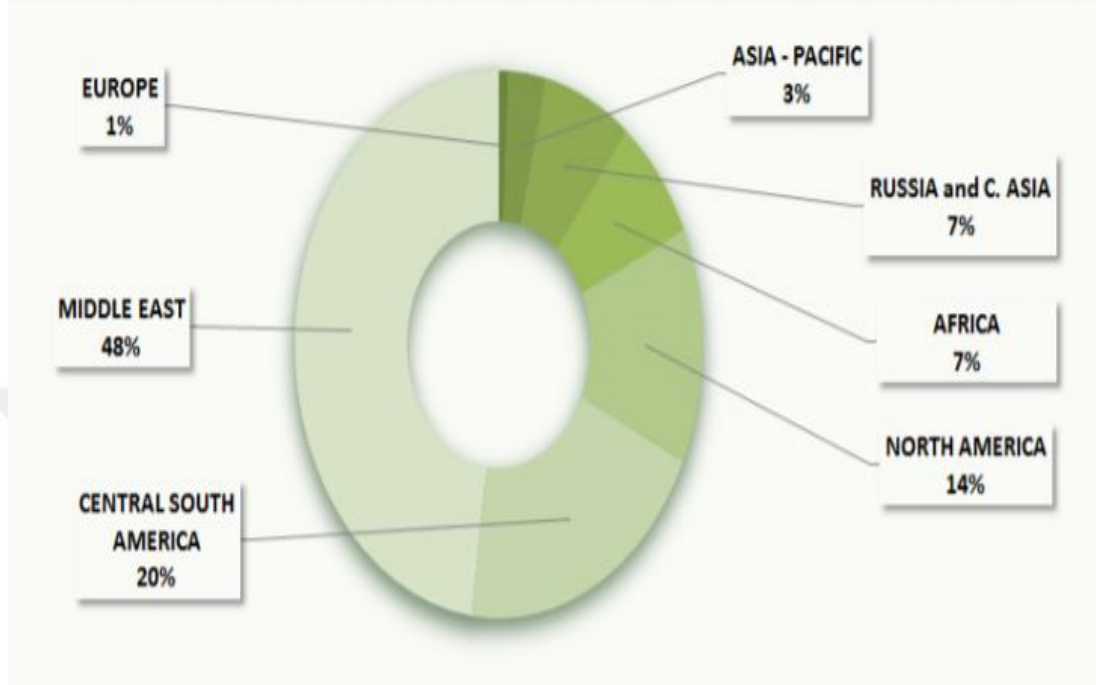
Kaynak: Anadolu Ajansı ([bağlantı](#))

2.3. AFRİKA'NIN EKONOMİK OLARAK ÖNEMİ

Kıta; Akdeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Atlas Okyanusu ile dünyadaki toplam deniz ticaretinin %75'ine ev sahipliği etmektedir. Kıtanın toprakları tarım ve değerli madenler açısından önemlidir. Tarımsal üretim faaliyetleri içerisinde temel olarak kahve, kakao, pamuk ve tahıl başta gelmektedir. Madenlere bakıldığında ise; fosfatın %50'si, altının %70'i, kobaltın %77'si, pırlanta üretiminin ise %90'ı Afrika ülkelerinde gerçekleştirilmektedir. Petroldeki %9.5'lik üretim ile doğalgazdaki %8.5 oranındaki pay çok yüksek olmasa bile Ortadoğu pazarına alternatif olması bölgeyi önemli kılmaktadır (Bayram ve Gül, 2018, 37).

Afrika'ya genel olarak bakıldığında özellikle fosil yakıtlar ve enerji kaynakları bakımından kıyı komşusu Orta Doğu'ya göre oldukça sınırlı düzeyde kaynağa sahiptir. Ancak bu durum kıta üzerinde yapılan yeni kaynak arayışlarıyla

günden güne değişim göstermektedir. Keşfedilmeyi bekleyen büyük rezervler olduğu sıklıkla değerlendirilmektedir. Dünya petrol rezervleri 2018 raporuna göre Afrika toplam keşfedilmiş rezervlerin %7'sine sahiptir (World oil review, 2018).

Şekil 2. Dünya petrol rezervleri (2018)

Bugün özellikle Kuzeydoğu Mozambik ve Rovuma olarak bilinen Güneydoğu Tanzanya deniz bölgesinde, 100 trilyon metreküp geri kazanılabilir doğal gaz rezervine sahip olduğu belirtilmektedir. Bu durum dünyanın en önemli gaz rezervlerinden birinin bölgede olduğunu göstermektedir. Afrika'nın genelinde bulunan yer altı zenginliklerini gösteren güncel harita Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Afrika değerli maden haritası

Kaynak: Stratejik ortak ([bağlantı](#))

Afrika'yı önemli kılan bir başka özelliği ise son yıllarda gelişme potansiyeli gösteren ülke sayısının fazlalığıdır. Örneğin Dünya Bankası'nın 8 Ocak 2019 tarihinde açıkladığı tahminlere göre 2017'de %2,6, 2018'de %2,7 olan büyüme hızının 2019'da %3,4'e yükselebileceği belirtilmiştir. En dinamik 10 ülke için ise büyüme tahminleri şu şekilde verilmiştir (Faujas, 2019).

- Etiyopya %8,8
- Ruanda %7,8
- Fildişi Sahili %7,3
- Senegal %6,6
- Nijer %6,5
- Benin %6,2

- Gana %7,3
- Burkina Faso %6
- Tanzania %6,8
- Uganda %6

Özellikle ABD merkezli enerji şirketi Anakardo ve İtalyan şirketi Eni Kuzeydoğu Mozambik'ten dünya pazarına sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisleri oluşturmak üzere anlaşmışlardır. Bölgede Çin, Japonya ve Güney Kore kökenli uluslararası şirketler ile gazda Putin Rusya'sına bağımlı kalmak istemeyen AB ülkelerinin çeşitli roller üstlendiği görülmektedir.

Afrika'nın birliği, güvenliği ve istikrarı kıtanın genelinde sürekli olarak çeşitli nedenlerle sorun yaratmıştır. Kölelik tarihine kadar uzanan çeşitli doğal ve beşeri felaketler Afrika toplumunun birliği ve güvenliğini sürekli olarak tehdit altında tutmuştur. Bu sorunları gidermek amacıyla özellikle 20. Yüzyılda çeşitli Afrika ülkelerinden müteşekkil farklı organizasyonlar, birlikler ve kurumlar oluşturulmuştur. Bunlardan en önemlisi Afrika Birliği Örgütüdür (AfB) (Karagül ve Arslan, 2009, 71).

2.4. AFRİKA İÇİN ÖNEMLİ ANLAŞMALAR VE BİRLİKLER

2.4.1. Bağlantısızlar Hareketi ve Bandung Konferansı

Soğuk savaş döneminde Afrika'nın geneli, başını Hindistan, Endonezya, Yugoslavya, Gana ve Mısır'ın çektiği Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer almıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle özellikle son 20 yılda hareketi bir arada tutan koşulların zayıflamasına rağmen 100'ün üzerinde üyesiyle hareket varlığını ikame ettirmektedir.

Dünyanın iki kutuplu olarak, SSCB ve ABD arasında bloklaştığı dönemde özellikle bağımsızlıklarını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kazanmış olan ülkeler kendilerini üçüncü bir yol arayışı içerisinde bulmuşlardır. Çoğunlukla sömürge devletlerden oluşan ülkeler kendilerini savunabilecek yeterli askeri güce veya donanımına sahip olmadıkları gibi ekonomik açıdan da zayıf ülkelere dönüşmektedir. Bloklar arasında tercih yaparak diğer bloğun saldırı ihtimalini göğüsleyemeyecek

kadar zayıf olan bu ülkeler aynı zamanda zorluklarla elde edilmiş bağımsızlığı da kaybetmeyi göze alamayacak siyasal ve ekonomik özelliklere tabidirler.

Bağılantısızlar Hareketi zaman zaman “Üçüncü Dünya” olarak tanımlanmaktadır. Bu ülkelerin çoğunluğunun, birkaç istisna dışında, batılı ülkelerin sömürgesi olmaları müşterek özellikleridir.

İki kutuplu dünyanın haricinde kalan ülkeler kendi inisiyatiflerini oluşturmak üzere 18-24 Nisan 1955 tarihinde Enonezya'nın Cava adasında bulunan Bandung şehrinde bir konferans toplanmasına karar vermişlerdir. Konferansa katılan devletler bağlantısız olarak adlandırılrsa da siyasal ilişkileri bakımından mevcut bloklardan bütünüyle kopuk bir yapı ihtiva etmemekteydiler. Çoğunluğu Afrika ve Asya ülkelerinden oluşan ülkelerin en belirgin ortak özellikleri geçmişlerinde sömürgecilik olgusuyla temas etmiş olmalarıydı.

Bandung Konferansı'nın arifesinde yaklaşık bir yıl önce Çin ve Hindistan arasında Kolombo toplantısı ile günümüze kadar uzanan ve özellikle Çin ve Hindistan'ın denizaşırı, özellikle Afrika politikasını belirleyen aşağıdaki kararlar alınmıştır:

1. Her ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı göstermesi
2. Karşılıklı saldırmazlık
3. İç işlerine karışmama
4. Eşitlik ve karşılıklı kazanım
5. Barış

Bandung Konferansı dünya tarihinde Asya ve Afrika uluslarını ilk kez bir araya getiren konferans olma hüviyeti taşımaktadır. Konferansın üzerinden yaklaşık 75 yıl geçmesine rağmen alınan kararlar itibariyle günümüze kadar önemini sürdürebilmiştir. Zaman zaman yaşanan anlaşmazlıklar ve üzerinde uzlaşma sağlanamayan fikirlere rağmen Bandung Konferansı 20. yüzyılın önemli uluslararası siyasal gelişmelerinden biridir. Bandung Konferansı'nda alınan kararlar şunlardır (Özay, 2005: 19):

1. Temel insan haklarına saygı

2. Bütün ulusların bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı
3. Bütün ırklar ve uluslararası eşitliğin sağlanması
4. Başka ülkelerin iç işlerine karışmama
5. Her milletin kendi başına kendini koruma hakkına saygı
6. Büyük güçlerin çıkarları için çalışmanın reddi
7. Herhangi bir gücün başkaları üzerinde baskı kurmasının reddi
8. Başka ülkelerin toprak bütünlüğünü ve siyasal istikrarını bozacak saldırı eylemleri, tehdit veya kuvvet kullanımından kaçınılması
9. Uluslararası sorunların barışçıl yollardan çözülmesi
10. Karşılıklı işbirliği ve çıkarların teşvik edilmesi
11. Uluslararası yükümlülükler ile adalete saygı duyulması

2.4.2. Afrika Birliği- AfB (African Union)

Afrika Birliği sömürge döneminin sona ermesi, kıtadaki bağımsız devletlerin artmasıyla baş gösteren kolonyalizm sonrası ülkelerin birlik, bütünlük ve bağımsızlık ideallerine cevap vermek üzere kurulmuştur. Afrika Birliği Örgütü, birliğin ilk adımını oluşturmuştur. Örgütün kuruluşunun öncesinde Afrika Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğu Lagos Eylem Planı ile "Afrika Birleşik Devletleri" adında federal bir yapı ve siyasal birlik fikri ortaya atılmıştır (Korkut, 2019). Ancak bu fikir gerçekliğe ulaşmamış ve Afrika Birliği Örgütü ortaya çıkmıştır.

Afrika Birliği Örgütü özellikle Etiyopya lideri Haile Selassie'nin üstün gayretleri ile 1963 yılında kurulmuştur. Afrika'da politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi amaçlanmıştır.

Örgütün kuruluş misyonunu, Güney Afrika'daki Apartheid olarak bilinen ırkçılık düzeninin ortadan kaldırılmasıyla, kısa sürede yerine getirmesinden sonra; kıta düzeyinde yeni bir siyasetin oluşturulması gündeme gelmiştir.

Sömürgeciliğe karşı kazanılan zafer sonrasında, üye ülkelerin aidatlarını ödemesindeki aksaklıklar, değişen dünya düzenine hızlı bir şekilde adapte olamaması ve kurucu antlaşmadaki bazı maddelerin yeterince yerine getirilememesi örgütün etki gücünde zayıflamaya yol açmıştır (Tandoğan, 2015: 14).

Bu doğrultuda oluşan değişim ihtiyacı başta Libya lideri Muammer Kaddafi'nin girişimleriyle 1999 yılında Sirte'de (Libya) yeni bir örgütün kurulmasına karar verilmiştir. 2002 yılında ise Güney Afrika'nın Durban kentinde bu yeni örgüt Afrika Birliği – AfB olarak kurulmuştur. Birlik, tarihinde önemli fonksiyonları yerine getirmesine rağmen günümüzde zaman zaman bir araya gelme ve toplanma zorlukları da yaşamaktadır. Birlik üyesi ülkeler **Tablo 2**'de verilmiştir.

Tablo 2. Afrika Birliği üyesi ülkeler

Angola,	Güney Afrika,	Namibya,
Benin,	Güney Sudan,	Nijer,
Botsvana,	Kamerun,	Nijerya,
Burkina Faso,	Kenya,	Orta Afrika Cmh**,
Burundi,	Komorlar Birliği,	Ruanda,
Cezayir,	Kongo Cumhuriyeti,	Sahra Dem. Arap Cmh.,
Cibuti,	Kongo Demokratik	Sao Tome ve Principe,
Çad,	Cumhuriyeti,	Senegal,
Ekvator Ginesi	Lesotho,	Seyşeller,
Eritre,	Liberya,	Tanzanya,
Etiyopya,	Libya,	Togo,
Fas*,	Madagaskar,	Tunus,
Fildişi Sahili,	Malavi,	Uganda,
Gabon,	Mali,	Yeşil Burun
Gambia,	Moritus,	Zambiya,
Gana,	Mısır,	Zimbabve.
Gine Bissau,	Moritanya,	
Gine,	Mozambik,	

Fas 2017 yılında üyeliğe kabul edilmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nin üyeliği ise 2013 yılında askıya alınmıştır. Türkiye 2005 yılında gözlemci ülke, 2008'de ise Stratejik ortak olarak birlikle ilişki kurmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Batı Afrika için oluşturulmuş birliklerin en önemlisi ise Batı Afrika Devletleri Ekonomik İşbirliği (ECOWAS) olarak anılan birliktir. ECOWAS kökeni 1945 yılına kadar uzanan; ancak 1975 yılında resmileşen devletlerarası ekonomi ve politik iş birliğini teşvik amacıyla kurulan bir birliktir. ECOWAS üyesi devletler Benin, Burkina Faso, Cape Verde, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Sierra Leone, Senegal ve Togo'dur (Akgezer, 2019: 112). Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CADEAO) İngilizce ve Fransızca konuşan 15 üye ülke ile serbest değişim bölgesi kurma hedefindedir. Bölgenin jandarması konumundaki topluluk Sierra Leone, Fildişi Sahilleri, Liberya gibi ülkelerde farklı isimlerle askeri faaliyetlere müdahil olmaktadır. Batı Afrika Ekonomik ve Para Birliği (WAEMU) Batı Afrika'daki bütünleşme faaliyetlerinden biridir (Kavas, 2011: 16).

III. BÖLÜM: AFRIKA VE DİĞER ÜLKE İLİŞKİLERİ

3.1. ABD-AFRIKA İLİŞKİLERİ

ABD'nin Afrika ile olan ilişkilerini dönemselsel olarak ele almak yararlı olacaktır. Özellikle soğuk savaş dönemindeki iki kutuplu dünyanın belirlediği koşullar ABD'nin Afrika stratejisinin de belirleyicisi olmuştur.

Afrika'daki Amerikan stratejisi, 20. yüzyıl boyunca, genel çizgileriyle değişmemiştir. Soğuk savaş döneminin belirlediği koşullarda oluşan bu stratejinin unsurları şunlardır (Arslan, 2018a: 292).

- Afrika, ABD için stratejik önceliği olan bir bölge değildir;
- Afrika'da Amerikan varlığı asgari düzeyde tutulmalıdır;
- Amerikan askerleri için doğrudan angajmana girmeyi gerektirecek herhangi bir neden bulunmamaktadır;
- Gerekmesi halinde yapılacak müdahaleler, müttefikler aracılığıyla gerçekleştirilmelidir;
- Uzun vadede vurgulanacak yaklaşım, "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" bulunmalıdır, olarak ifade edilebilir.

2000'li yıllarda ise ABD'nin Afrika yaklaşımı dünyada değişen roller çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Çin'in ekonomik anlamda gösterdiği büyüme, diğer alanlara da sirayet ederek ABD için tehdit algısına dönüşmüştür. Afrika'nın jeopolitik ve jeostratejik konumu, Çin'in etkin bir şekilde yükselişe geçmesi ile ABD'yi harekete geçirmiştir. Terör algısı çerçevesinde, Kenya ve Tanzania saldırıları ile harekete geçilmesini sağlayan ilk girişim 'Combined Joint Task Force – Horn of Africa/CJTF-HOA'' (Birleşik Müttefik Görev Gücü - Afrika Boynuzu) 2002 yılında kurulmuştur. Cibuti de kurulan CJTF-HOA'nın görev alanı Kenya, Somali, Etiyopya, Sudan, Eritre, Cibuti ve Yemen'den oluşmaktadır. Aynı yıl Pan Sahel Initiative/PSI (Bütüncül Sahra Girişimi) Çad, Nijer, Moritanya ve Nijer'i kontrol etme amacıyla kurulmuştur. 2005 yılında PSI'nin devamı olarak 'The Trans-Sahara Counterterrorism Partnership/ TSCTP'' (Sahra Ötesi Terörle Mücadele Ortaklığı) tesis edilmiştir. Bu girişimlerin ardından dağınık yapıdaki ABD Afrika askeri

güçlerinin bir çatı altında toplanması gündeme gelmiştir (Yılmaz, 2016: 1403). Böylece ABD'nin Afrika'daki en önemli askeri varlığı Birleşik Devletler Afrika Komutanlığı- United States Africa Command (AFRICOM) olarak teşkil edilmiştir.

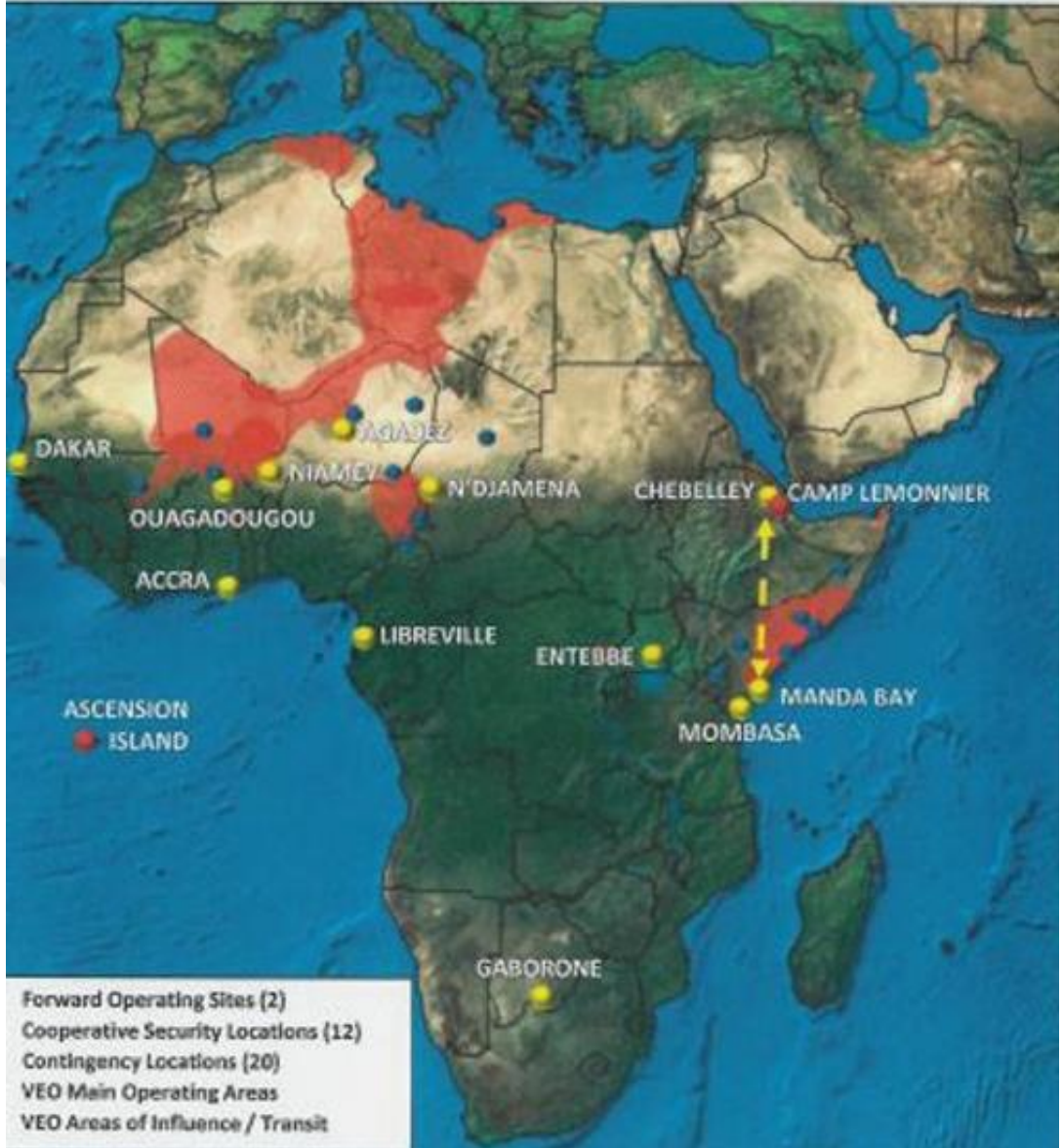
AFRICOM, ABD'nin Afrika'daki askeri gücünün en önemli örgütüdür. Kendisini şu şekilde tanıtmaktadır:

Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı, birliktelik ve uluslararası ortaklarla birlikte, savunma yeteneklerini geliştirmekte, krize müdahale etmekte ve ABD'nin ulusal çıkarlarını ilerletmek ve bölgesel güvenliği, istikrarı ve refahı arttırmak için ulusötesi tehditleri algulamakta ve yenmektedir (United States Africa Command, 2019).

AFRICOM, ABD'nin Afrika'daki dağıntık askeri güçlerini tek bir çatı altında toplayarak 2007 yılından itibaren koordinasyonun tek bir elden yürütülmesi için Bush yönetimi tarafından hayata geçirilmiştir (Arslan, 2018a: 298). AFRICOM'un oluşturulmasının temel gerekçelerinden biri ise stratejik olarak bölgede Çin kaynaklı oluşumların önüne geçmek ve enerji kaynaklarının kontrolünü ABD çıkarlarına bağlı olarak sağlamaktır. Bütün bu amaçlara gerekçe olarak da dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi terörizmi müdahale gerekçesi olarak sunmuştur. Bu gerekçesini ise 1998 Kenya, Tanzanya ve 11 Eylül saldırılarıyla somutlaştırarak AFRICOM'un alt yapısını oluşturmuştur (Aydın, 2009).

AFRICOM'un kurulması Afrika ülkelerinde memnuniyet doğurmamıştır. Bu nedenle komutanlığın merkezi Almanya'da yer almaktadır. ABD'nin sömürgeci geçmişi Afrika için çekince oluşturduğu için ABD sert güç kullanımı politikası yerine akılcı bir yaklaşımın uygulanmasını, gücün yerinde kullanılmasını öngören bir stratejiye geçmiştir. Bu doğrultuda "U.S Strategy Towards SubSahra Africa" (ABD'nin Sahra Altı Afrika'ya Yönelik Stratejisi) başlıklı bir strateji belgesi yayınlanmıştır (Yılmaz, 2016: 1404). Stratejiye göre şu prensipler belirlenmiştir:

- Afrika'da demokratik yapının güçlendirilmesi
- Ekonomik büyümenin ticaretin ve yatırımın desteklenmesi
- Barışın ve güvenliğin temin edilmesi
- Kıtanın gelişimi ve fırsatların desteklenmesi

Şekil 4. ABD'nin Afrika'daki askeri varlığı

Kaynak: The Intercept ([bağlantı](#))

ABD stratejilerinin nihai olarak kendi çıkarları etrafında şekillendiği düşünülürse kıtanın ekonomik potansiyeli stratejilerin belirlenmesinde belirleyicidir. Örneğin, British Petroleum (BP)'un 2009'da yaptığı bir araştırmaya göre Afrika'nın kanıtlanmış toplam petrol rezervlerinin dünyadaki payının %9,5 olduğu; ancak 2025 yılına kadar mevcut petrol rezervlerinde %91'lik bir artışın beklendiği belirtilmektedir (Sarı, 2012: 101). Bu durum ABD'nin Afrika stratejisinin gerekçelerini ekonomik olarak açıklamak için yeterli veriyi içermektedir.

Amerikan stratejik hedefleri genellikle kendi ulusal çıkarları ekseninde enerji sahalarında egemen olmak ve enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde ülkeye taşınmasına olanak sunmak etrafında gerçekleşmektedir. Gelecek yıllar içerisinde Amerika toplam petrol ihtiyacının dörtte birinin Afrika'dan karşılanması planına sadık kalması durumunda Amerikan stratejik planları içerisinde petrol yollarının da güvenliğini kontrol etmek stratejik hedeflerin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Sarı, 2012: 106).

3.2. FRANSA-AFRİKA İLİŞKİLERİ

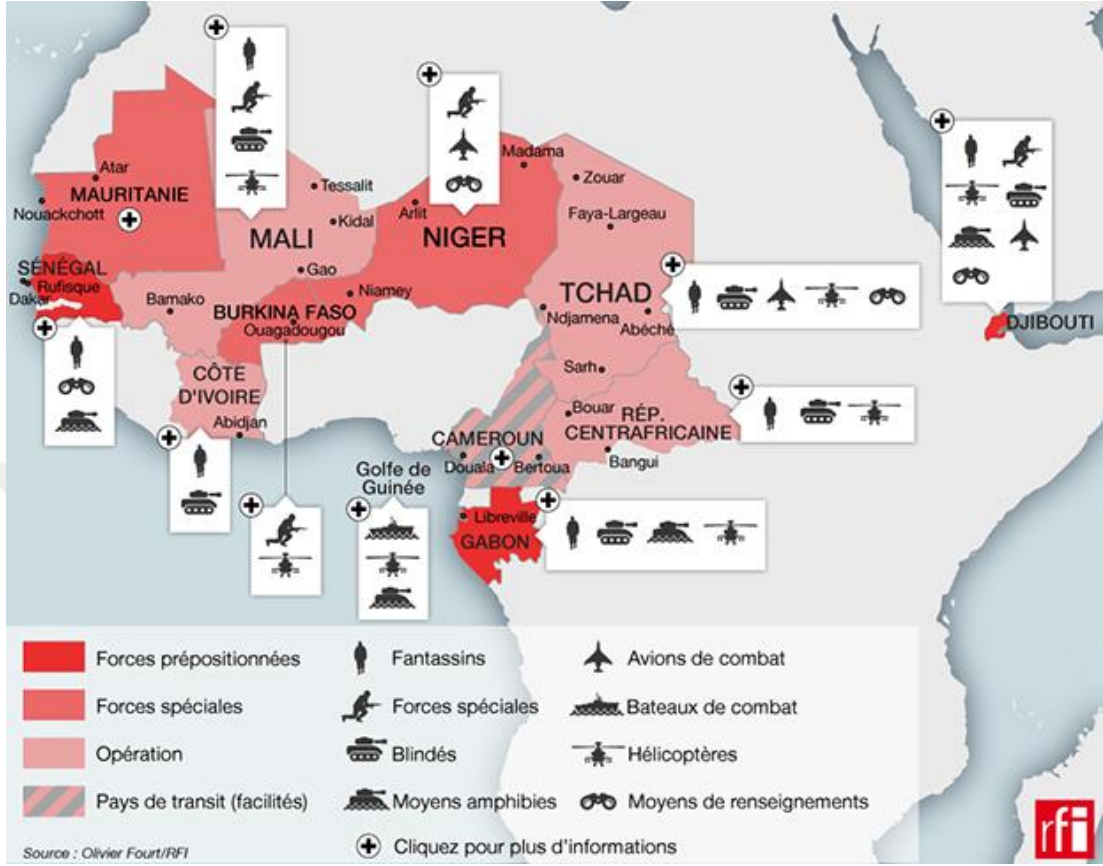
Afrika kıtasında sömürgecilik başlangıçta yeni yerlerin keşfi ve zirai üretime yönelik olarak gelişmiştir. Kökeni Haçlı Seferleri'ne kadar dayanan Afrika sömürgecilik tarihi ilk evresinden sonra 20. yüzyılın ortalarında değerli madenlerin sömürülmesi evresine geçmiştir. Bu tarihten sonra son evrede ise kültürel sömürü düzeni diğer maddi kaynakların sömürülmesi ile eşgüdümlü olarak yürütülmüştür. Üretimde ve savaşta kullanılmak üzere insan kaynağı gerek Afrika'dan diğer bölgelere (özellikle Amerika'nın güneyi ve doğusundaki sömürge bölgelerine) gerekse başka ülkelere (Endonezya, Güney Hindistan vb.) Afrika'ya taşınmıştır. Modern sömürgeciliğin temelleri Portekiz ve İspanya ile atılmış olsa da Afrika'da Batı sömürgeciliği Fransa ile başlamıştır (Kavas, 2013, 208).

Fransa'nın denizaşırı ülkelerde bulunan askeri güçleri çoğunlukla Afrika ülkelerinde yer almaktadır. Sömürgeci gelenekten gelen Fransız askeri stratejisi tarihi olarak Afrika kıtasında kendisine yer bulmuş ve buralarda yerleşmiştir. Günümüzde Fransa'nın Askeri güçlerinin bulunduğu kendisine bağlı veya bağımsız ülkeler ile bölgeler şunlardır:

- Büyük Okyanus: Fransız Polinezyası
- Büyük Okyanus: Yeni Kaledonya,
- Güney Amerika: Fransız Guyanası
- Orta Amerika: Martinik
- Birleşik Arap Emirlikleri
- Hint Okyanusu: Reunion ve Mayotte Adaları,
- Cibuti
- Gabon

- Fildişi Sahilleri

Şekil 5. Fransa'nın Afrika Sahel Bölgesi'nde bulundurduğu askeri güçler

Kaynak: RFI, Afrique ([bağlantı](#))

Fransa, Afrika politikasını bir başka deyişle kıtada askeri güç bulundurmasının gerekçesini kendi ulusal güvenliğine karşı oluşabilecek tehditler olarak açıklamaktadır. Aynı Fransa Türkiye'nin Afrin'deki güçlerinin ivedilikle çıkarılmasını savunmaktadır (Kavas, 2018). Oysaki hiçbir sınırının bulunmadığı ülkelerde olabildiğince askeri güç bulundurmakta ve bu duruma gerekçe olarak kendi ulusal güvenliğini sunmaktadır.

Fransa Afrika Sahra Altı Bölgesi'nde yine sömürgeci geleneğinden kendisine hak olarak gördüğü askeri operasyonlara çoğunlukla tek tarafı olarak karar verebilmektedir. Örneğin cihat hareketlerini gerekçe göstererek beş ülkede (Mali, Moritanya, Burkina Faso, Nijer ve Çad) yaklaşık 3.000 askerle operasyonlar

yürütmüştür. Muammer Kaddafi'nin devrilmesinde ise Libya üzerinde oynadığı rol ile belirleyici olmuştur.

Çoğunlukla kıta üzerindeki müdahaleleri “demokrasiyi yaymak” (!) olarak tanımlayan Fransız stratejisi, ülkelerin politik veya etnik sorunlarından yararlanmaktadır. 2008 yılında Sudan'ın Darfur bölgesinde 300 Fransız askeri rol alırken, 2013 yılında Mali'de El Kaide'yle mücadele ile ülkelerin istikrara kavuşturulması için çaba sarf edildiği belirtilmiştir. Benzer rolleri Çad'da 1986'dan başlayarak 2006, 2008 ve 2014 yıllarında da yürütmüştür. Fildişi Sahilleri'nde yaşanan politik olaylarda da Fransa 2007 yılında askeri olarak terk ettiği ülkeye 2011 yılında yeniden dönüş imkânı yaratmıştır (Bender, 2015).

Fransa'nın Afrika'da askeri olduğu kadar ekonomik ve stratejik hamleleri de devam etmektedir. Örneğin Sahel Bölgesi ülkelerinden Nijer'de faaliyet yürüten Fransız Areva şirketi ülkenin zengin uranyum madenlerini Fransa lehine olacak şekilde çıkarmakta ve işlemektedir. Uranyum kurunda sabit fiyat uygulayarak Nijer'i yıllık yaklaşık 19 milyar dolar zarara uğratan şirket ülkede önde gelen madencilik şirketlerinden biridir (Togola, 2019). Areva'nın Fransa'da ürettiği nükleer enerji için ihtiyaç duyduğu uranyumun %40'ını Nijer'den temin etmektedir. Öte yandan petrol firması TOTAL'in hammadde ihtiyacı eski koloniler Gabon ve Kongo-Braziville'den Angola ve Nijerya'ya kaydırmakta olduğu belirtilmektedir. Petrol üreticisi şirket ham petrolün %35'ini Afrika'dan sağlamaktadır. Altyapı sektöründe ise Fransız Ballore firması, Batı Afrika'daki limanların inşaatını üstlenmiştir. Firma bölgede tekel olarak adlandırılmaktadır. Fildişi Sahili'nde ise 2005 yılından beri elektrik ve su hizmetlerini ise Bouygues firması sağlamaktadır (Akgezer, 2019: 138).

3.3. İNGİLTERE-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Sömürgecilik tarihinde öne çıkan devletlerden biri olan İngiltere, kendine has sömürme biçimiyle özellikle Hindistan üzerindeki egemenliği ile tarihte hatırı sayılır bir yer edinmiştir. İngilizlerin ve diğer Avrupa ülkelerinin özellikle Çin ve Hindistan başta olmak üzere Asya ülkeleri üzerinde yürüttüğü sömürge faaliyetleri İstanbul'un fethi ile farklı bir boyut kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz üzerindeki hakimiyeti Avrupalıların Afrika'ya gösterdiği ilginin biçimini değiştirmiştir.

Ümit Burnu'nun keşfedilmesi ile bölgedeki toprakların ele geçirilmesi, 15. ve 16. yüzyıllarda İspanya ve Portekiz tarafından gerçekleştirilen sömür faaliyetleri 17. Yüzyılda Hollanda, Fransa ve İngiltere'nin katılımı ile daha geniş topraklara yayılmıştır (Ateş, 2019: 13). Hindistan kadar tarih sayfalarını kapsamasa da azımsanmayacak düzeyde Afrika ülkelerini yüzyıllarca sömüren ve günümüzde de bu ülkeler üzerinde nüfuzunu sürdürmeye devam eden bir ülkedir İngiltere.

Tarihte Büyük Britanya olarak anılan imparatorluğun Afrika ile ilgisi Süveyş Kanalı'nın inşası ile başlamıştır. Kanalin inşası ile birlikte artan sanayi üretimi ihtiyaçlarına kaynak sağlayan Asya ülkelerine ulaşmak üzere bölgeye hakim olmak isteyen Büyük Britanya, Mısır'ı ele geçirmek üzere kanalin hisselerini toplamıştır. Büyük Britanya'nın evrensel imparatorluğunun merkezi konumuna gelen Mısır'ın ardından Fransa ile girdikleri rekabet neticesinde kıtanın neredeyse üçte birine hakim olmuşlardır (Doğan, 2016: 4)

İngiltere'nin Afrika üzerindeki nüfuzu İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) vasıtasıyla devam etmektedir. Bugün itibariyle İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde yer alan Afrika ülkeleri şunlardır:

- Güney Afrika Cumhuriyeti
- Gana
- Nijerya
- Sierra Leone
- Tanzanya
- Uganda
- Kenya
- Ruanda
- Malavi
- Zambiya
- Bostvana
- Lesotho
- Moritus
- Svaziland
- Seyşeller
- Namibya
- Mozambik
- Kamerun

İngiliz Milletler Topluluğu siyasal, kültürel ve ekonomik olarak İngilizleri kıtadaki stratejilerini yürütmesine imkân tanıyan organik bir yapıyı ifade etmektedir.

60'lı yıllarda Nijer'de bulunan uranyum kaynaklarına İngiltere'nin ilgi duyduğu ve bu alanda araştırma yapan ülkeler arasında yer aldığı belirtilmektedir (Togola, 2019).

3.4. ÇİN-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Çin'in Afrika ile ilişkisi tarihi olarak milattan önceki yüzyıllara kadar dayanmaktadır. Sömürge döneminde ise birçok Çinli Afrika'daki plantasyon, maden ve inşaat işlerinde kıtaya getirilerek çalıştırılmıştır. Zaman içerisinde Afrikalı toplumlarla karışan bu insanların torunlarına günümüzde kıtada rastlamak halen mümkündür (Bayram ve Emiroğlu, 2016: 503).

Çin'in Afrika ile ilişkilerini anlamak için soğuk savaş dönemine geçişin arka planında yaşanan gelişmeleri kronolojik olarak ele almak gerekir. Afrika'nın bağımsızlık hareketlerinin başlangıcı ile Çin'in kıta üzerinde yer bulması geçtiğimiz yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Zaleza'ya göre Çin-Afrika ilişkileri üç döneme ayrılmaktadır (2014, 147):

- 1950'lerden 1970'lerin ortasına kadar geçen süreç; kıtaya yerleşme
- 1970'lerin ortasından 1990'ların sonuna kadar geçen süreç; yapılandırma dönemi
- 2000 yılı sonrası; konsolidasyon dönemi

Çin'in Afrika yaklaşımında Batılı ülkelerin aksine yatırım yaptığı ülkelerin iç işlerine karışmama prensibi kıta genelinde kabul görmektedir. Böylece Çin yatırımları Afrika ülkelerinde kendisine rahatlıkla zemin bulabilmektedir. Çin dünyanın geneli için belirlediği ve ticari ilişkilerini pekiştirmek için uyguladığı karşılıklı olarak toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirinin iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar temelinde politikasını belirlemiştir. Belirtilen 5 ilke ile Çin, Afrika stratejisini şu başlıklar altında oluşturmuştur:

1. Yardımda bulunulacak ya da ticari ilişkiler kurulacak ülkenin iç işlerine karışmama ilkesi doğrultusunda bu ülkelere insan hakları veya demokrasi dayatmasında bulunulmayacaktır.

2. Kıta üzerinde sömürgeci geçmişinin bulunmamasını temel alma yoluyla batılı devletler karşısında avantaj sağlanacaktır.
3. Geçmişte sömürülmüş bir ülke olarak benzer koşullar üzerine Afrika ile kendisi arasında empati kurulması sağlanacaktır.
4. Büyük ekonomik gücü sayesinde Afrika'ya bol ve ucuz mal ve finans desteği sağlanacaktır.
5. Batılıların aksine teknoloji transferi ile ülkelerin kalkınmalarına katkı sağlayarak güven oluşturulacaktır.

Yumuşak güç stratejisi olarak adlandırılan bu ilkeler çerçevesinde Çin, Afrika üzerindeki nüfuzunu gün geçtikçe artırmakta, diğer dünya ülkelerinin önüne geçmek için hızlı bir şekilde ilerlemektedir.

Yumuşak güç stratejisi Joseph Nye tarafından başkalarının davranışlarını isteklerimiz doğrultusunda etkileyebilme kapasitesi olarak tanımlanmıştır (Vural, 2017:126). Bir ülkenin yumuşak güce sahip olması için ise kültür, siyasi değerler ve dış politika kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılabilmesi gerekmektedir. Çin Afrika üzerinde uyguladığı politika ile bahsi edilen üç kaynaktan da rahatlıkla faydalanabilmektedir. Hu Jianto yönetiminde Çin 2002 yılından itibaren yumuşak güç stratejisini pratik olarak uygulamaya başlamıştır. Kültürel boyutta Afrika ülkelerini etkilemek üzere birçok Afrikalı genç Çin'e eğitim almak üzere getirilmiştir.

Kültürel faaliyetlerin bir başka etkinliği olarak Güney Afrika'da ilk kez düzenlenen Çin-Afrika film festivali (Ekim 2017) gösterilebilir. Burada ABD ve Rusya gibi güçlü ülkeleri eleştirel olarak hedef alan "Wolf Warrior" filminin gösterimi yapılmıştır (Baydemir, 2018a). Bu gelişmeler Çin'in ekonomik olduğu kadar kültürel yayılmacılığının da bir göstergesidir.

80'li yıllardaki reform ve açılım çağı, Çin'in barış yanlısı söylemlerine zemin oluşturmuştur. Bu söylemlerle üçüncü dünyada söz sahibi olarak Çin 1990'larda Afrika'da görünürlüğünü artırmıştır. Daha sonra 2000'li yıllardan itibaren Çin, Afrika ülkelerinin altyapı faaliyetlerine destek sunmaya başlamıştır. Bu kapsamda Çin-Afrika İşbirliği Forumu (Forum on China-Africa Cooperation-FOCAC) 2000 yılında kurulmuştur. FOCAC Konferansları üç yılda bir farklı ülkelerde tekrar

edilerek günümüze kadar geniş katılımlı bir şekilde düzenlenmiştir (Arslan, 2018b: 131).

Artan enerji ihtiyacını büyük oranda Afrika üzerinden karşılayan Çin, kıta üzerinde başlattığı hâkimiyet mücadelesine aralıksız devam etmektedir. Örneğin Afrika'nın batısında *Sahel Bölgesi* olarak adlandırılan kıyı kesiminde en az üç uranyum madenine sahip olan Nijer, emperyalist ülkelerce rekabet alanına dönüştürülmüştür. Bu bölgede çalışan Imoraren şirketinde Japonya'nın %25, Çin'in %37, Güney Kore'nin ise %10 ortaklığı bulunmaktadır (Togola, 2019).

Çin'in kıta üzerindeki algısı olumlu görünürken, batılı rakiplerine göre yeni bir bölgede büyük güçlerle girdiği mücadele Çin açısından farklı riskler doğurmaktadır. Bu riskleri göğüsleme noktasında Çin'in takınacağı tutum gelecek dönemde ekonomik, jeostratejik ve politik yönlerden Afrika kıtasını ve çevre adaları doğrudan etkilemeye mahfuzdur.

3.5. HİNDİSTAN-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Hindistan'ın Afrika ile ilişkileri çok eski tarihlere uzanmaktadır. Afrika ile Hindistan arasındaki Hint Okyanusu aynı zamanda ikili arasındaki ilişkilerin de yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Hint tüccarların 14. Yüzyıldan itibaren Afrika'da ticaret yaptığı bilinmektedir. Afrika ile Hindistan arasında çeşitli zamanlarda yerleşimler olduğu bilinmektedir. Günümüzde Sudan'da nüfusun %5'ini oluşturan Beja kabilesinin Hindistan kökenli olduğu düşünülmektedir. Bu kabile eski Hint dillerinden Prakrite çok yakın bir dil konuşmaktadır. Yine aynı şekilde 13 ve 14. Yüzyıllarda Hint saraylarında önemli mevkilerde Afrika kökenli insanların görev aldığı bilinmektedir (Fırat, 2012: 44).

Afrika'ya yabancı ülkelerin ilgisi 21. yüzyıl itibariyle artış göstermiştir. Başlangıçta ABD, Fransa, İtalya, İngiltere ve Rusya gibi ülkelerin başrolde olduğu Afrika kıtasının kaynaklarından pay alma mücadelesi Çin, Hindistan ve başka ülkelerin katılımı ile genişlemiştir. Hindistan'ın Afrika ile ilişkileri dönemsel olarak farklı anlamlar içermektedir. Afrika kıtasının ve Hindistan'ın kaderini ortaklaştıran temel husus her ikisinin de ağır bir sömürge döneminden geçmiş olmasıdır. 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan, Afrika'daki bağımsızlık hareketlerinin

destekçisi olmuştur. Hindistan'ın bu noktadaki tutumu sadece sömürgecilik ile mücadeleyle sınırlı olmayıp aynı zamanda ırkçılığa karşı da sürdürülen mücadelede üstlendiği rol ile öne çıkmıştır.

Gandi ve Nehru yönetiminde Hindistan, Afrika ile ilişkilerini sağlam bir zemin üzerine inşa etme tercihinde bulunmuştur. Özellikle Nehru iktidarında Afrika'nın bağımsız iki ülkesi Mısır ve Etiyopya ile diplomatik ilişkiler kurulmuş ve kıtadaki bağımsızlık hareketlerine destek sağlanarak Apartheid etrafında cereyan eden ırkçılığa karşı durulmuştur. Bağlantısızlar Hareketi ile Afrika kıtasındaki bağımsızlık hareketleri güçlenmiş, böylece Hindistan'ın Afrika üzerindeki saygınlığı artmıştır.

Soğuk savaş döneminde ABD-SSCB blokları arasında sıkışan Afrika ülkeleri başını Hindistan ve Yugoslavya'nın çektiği bağlantısızlar hareketi ile Hindistan'a olan yakınlığını geliştirmiştir. Her ne kadar ilerleyen zamanda Bağlantısızlar Hareketi içerisinde üçüncü dünyanın liderliğine soyunan Hindistan bu yolda Çin engeline takılsa da soğuk savaş sonrasında 1990'lı yılların ortasından itibaren Afrika seferberliği başlatmıştır. 2002 yılından itibaren ise "Focus Africa", "Genişletilmiş Ufuklar" ve "Team 9" gibi açılım süreçleri ile Afrika ülkeleri ile ilişkileri derinleştirmiştir (Güven, 2018).

Hindistan'ın Afrika ilişkilerinde bir diğer önem verilen husus kültürel ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. 1950'de kurulan Hindistan Kültürel İlişkiler Konseyi (ICCR- Indian Council of Cultural Relations) bünyesinde oluşturulan burs olanakları ile Afrikalı gençler Hindistan'da eğitim almıştır. Ayrıca 1959'da kurulan Hindistan Afrika Konseyi (ICA - Indian Council of Africa) genç Afrikalı liderlerle gayr-i resmi münasebetlerin geliştirilmesi faaliyetlerini yürütmüştür. Delhi Üniversitesinde kurulan Afrika Çalışmaları Okulu ise ülkede Afrika konusunda çalışmaları teşvik etme yükümlülüğünü yerine getirme çabasıdır.

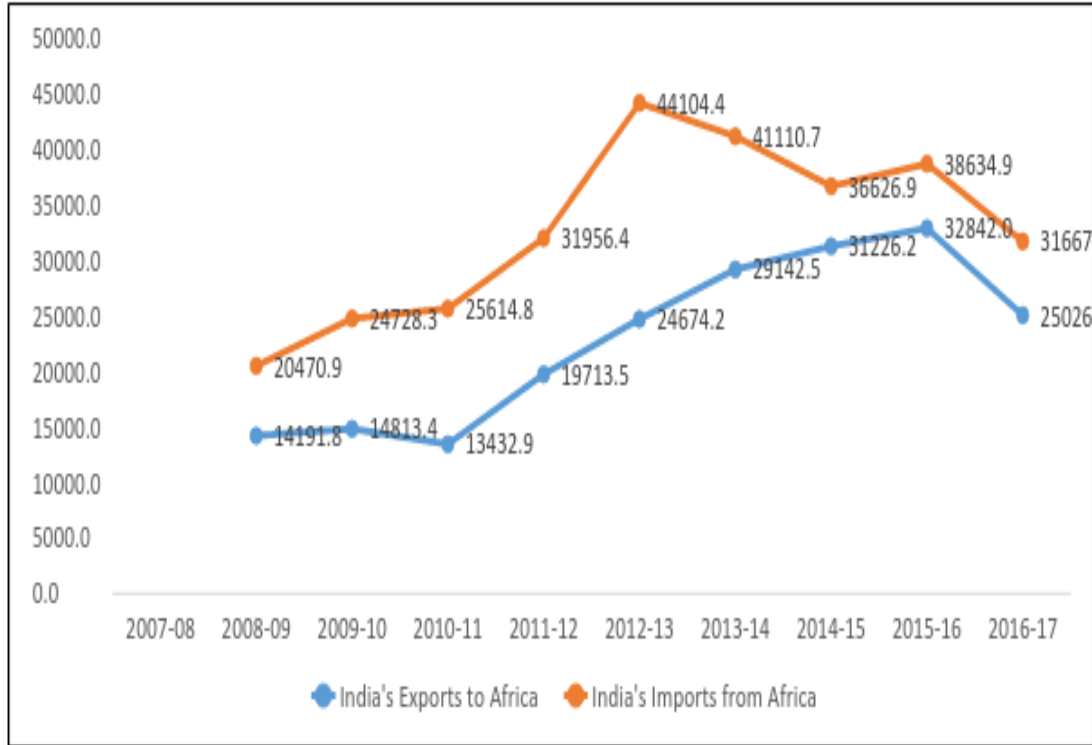
1960'lardan itibaren Hindistan'ın Çin ile olan rekabeti Afrika politikasını da etkilemiştir. Hindistan Afrika Konseyi, Çin'in uzun vadeli kredilerle kıtaya egemen olmasını engellemek üzere meydana getirilmiş bir oluşumdur. Böylece Çin faktörü ile Hindistan'ın bölge dışında kalması engellenmiştir. Soğuk savaş döneminden sonra ise Hindistan'ın Afrika politikası idealist olmaktan çıkıp pragmatik bir yapıya

yönelmiştir. Güven'in Chris Ogden'den aktardığına göre Hindistan'ın soğuk savaş sonrasında değişen dış politikası şu şekilde açıklanmaktadır (Güven, 2012).

“Soğuk savaş sonrası barış temettüsü, artan doğrudan yabancı yatırım, teknoloji ve yeni ticari Pazar ihtiyacı, Hindistan'ın bölgesel ve küresel rejimlere karşı daha pragmatik bir tutum sergilemesine neden olmuştur.”

Hindistan'ın Afrika'daki ekonomik taleplerini karşılamak üzere kurulan Hindistan Teknik ve Ekonomik İşbirliği Programı (ITEC- Indian Technical and Economic Cooperation) Afrika'da teknik ve uzmanlık hizmeti sunmayı, sermaye yardımı yaparak, küçük ve orta düzey sanayi oluşturmak için faaliyetler yürütmüştür. 1990'ların ortalarından itibaren Hindistan Afrika'yı ticari açılım alanı olarak ilan etmiştir. Büyüyen ekonomisi (en büyük 5. ekonomi) enerjide %75 oranında dışa bağımlıdır. Bu nedenle Afrika kıtası Hindistan için önemli bir değere sahiptir.

Şekil 6'da Hindistan'ın Afrika ile ekonomik ilişkileri gösterilmektedir. 2003-2004'de 7,1 milyar dolar olan ticaret hacmi 2011'de 45. milyar dolara ulaşmıştır. Günümüzde ise bu rakam 70 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Güven,2018).

Şekil 6. Hindistan-Afrika ticareti (\$-Milyon) 2008-2017

Hindistan aynı zamanda Afrika ülkelerine doğrudan yardım ve yatırım faaliyetleri yürütmektedir. Örneğin otomotiv sektörünün önemli gruplarından TATA Afrika'nın pek çok ülkesinde yatırımlar yapmıştır. TATA mevcut firmalar içerisinde başat bir rol oynamaktadır.

3.6. TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Türkiye Afrika ilişkileri dönem olarak ele alındığında 2000 öncesi dönemle, sonraki dönemleri birbirinden ayrı tutmak gerekir. 1950'lerde NATO'nun bir üyesi olarak Türkiye, Afrika kıtasındaki bağımsız devlet oluşumlarına ya aleyhte tutum takınmış veya çekimser kalmıştır. Burada belirleyici olan husus; Türkiye'nin batılı politik yaklaşımların etkisi altında Dünyadaki siyasal erklerin çatışmasında kendisine dayatılan rolden kurtulamamış olmasıdır.

Örneğin 1951 ve 1953 yıllarında Birleşmiş Milletler 'in Fas'ın bağımsızlığı konusunda Türkiye bu konunun ertelenmesi yönünde oy kullanmıştır. Yine aynı dönemde Tunus'un bağımsızlığı gündeme geldiğinde sorunun Fransa ile Tunus arasında bir mesele olduğu belirtilmiştir. Aynı tutum ileriki yıllarda Cezayir için de takınılmıştır (Tepeciklioğlu, 2012: 67). Bu durum 60'lı ve 70'li yılların Afrika yaklaşımında da etkisini sürdürmüştür.

1990'lı yılların sonuna kadar Afrika ülkeleri ile ilişkiler oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise değişen dünya dengeleri, Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerindeki uzama ve Afrika kıtasının dünyaya sunduğu potansiyel, dış politikada Afrika'yı Türkiye açısından önemli bir gündem konusu haline getirmiştir. 1998 yılında çıkarılan "Afrika'ya Açılım" politikası kıtadaki ülkeler ile ilişkilerde yeni bir boyuta geçişi başlatmıştır.

Türkiye'nin Afrika kıtasında üstlenmeye çalıştığı rollerin uzun dönem hedefleri içerisinde bölgesel güç olma yolunda atılan adımlara dayanak olarak gösterilebilir. 2000'li yıllarda başlayan ilişkilerin sadece ekonomik veya ticari ilişkileri geliştirme amacı gütmeyeceği, kültürel ve askeri ilişkilerin de geliştirilmesi için çaba sarf edildiği görülmektedir (Tepeciklioğlu, 2012, 74)

Dışişleri Bakanlığı verilerine göre Türkiye kıta üzerinde Nisan 2019 itibarıyla 42 ülkede büyükelçilik düzeyinde temsil edilmektedir. Hedeflenen ise 50 ülkede

büyükelçilik açmaktır. Afrika ülkelerinin ise ülkemizde 33 büyükelçiliği bulunmaktadır (Türkiye-Afrika İlişkileri, 2019).

2005 yılı ise Türkiye ile Sahra'nın Güneyindeki Ülkeler (SAGA) arasındaki ilişkileri dönüm noktasıdır. Bu tarihten itibaren Afrika açısından geçmiş yıllardaki ihmallerin giderilmesi kararlaştırılarak 2005 yılı "Afrika Yılı" ilan edilmiştir. Bu tarihe kadar bölgenin 55 ülkesi ile yapılan ticaretin hacmi yıllık olarak hiçbir ülke için 100 milyon doların üzerine çıkmamıştır. 2004 yılında 7,7 milyar dolar olan toplam ticaret hacmi yıllar içerisinde gelişerek 2014 yılında 19,7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır (Arslan, 2018b: 135). Bunun yanı sıra Türkiye kıta üzerinde önemli müteahhitlik faaliyetlerini üstlenmiştir. Türk firmalarının hızlı ve kaliteli bir şekilde ürettiği yapılar kıta ülkelerinin takdirini toplamaktadır (Kavas, 2017b)

TÜİK verilerine göre Türkiye'nin dünya ülkelerine gerçekleştirdiği ihracatın yıllara göre dağılımı verilmiştir. Buna göre Afrika kıtası Kuzey ve Diğer Afrika (Sahra Altı) olarak **Tablo 3**'de gösterilmiştir. Buna göre 2009 yılından 2018 yılı sonuna kadar geçen sürede Sahra Altı Afrika ülkelerine yapılan ihracat yaklaşık %80 artarak 5 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

Tablo 3. Ülke gruplarına göre yıllık ihracat

Ülke grubu	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Toplam	167 945 418	156 992 940	142 529 584	143 838 871	157 610 158	151 802 637	152 461 737	134 906 869	113 883 219	102 142 613
A-Avrupa Birliği (AB 28)	83 970 922	73 906 184	68 343 295	63 998 187	68 514 123	63 038 192	59 394 412	62 587 954	52 933 824	47 226 874
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	2 186 201	1 994 504	1 821 510	1 906 792	2 269 841	2 412 824	2 294 934	2 544 721	2 083 788	1 957 066
C-Diğer ülkeler	81 788 295	81 092 252	72 364 779	77 933 892	86 826 194	86 351 621	90 772 391	69 774 194	58 865 607	52 958 673
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	11 703 112	9 804 807	9 736 409	14 141 058	15 183 962	14 213 880	14 166 917	12 734 548	11 124 225	11 103 289
2-Kuzey Afrika	9 478 536	7 524 785	7 755 071	8 527 126	9 757 935	10 041 750	9 443 604	6 700 805	7 025 168	7 415 776
3-Diğer Afrika	4 973 218	4 148 822	3 650 930	3 921 798	3 996 463	4 103 794	3 913 246	3 633 016	2 257 898	2 738 866
4-Kuzey Amerika	9 576 654	9 699 903	7 404 321	7 066 506	7 292 336	6 580 293	6 662 554	5 459 299	4 242 435	3 578 829
5-Orta Amerika ve Karayipler	1 473 287	1 170 791	846 166	848 820	938 023	1 004 173	769 630	626 293	597 975	621 826
6-Güney Amerika	1 772 033	1 295 459	1 094 763	1 309 783	1 852 328	2 126 991	2 191 084	1 840 351	1 237 356	677 599
7-Yakın ve Orta Doğu	29 460 031	35 336 961	31 304 102	31 085 756	35 383 669	35 574 660	42 451 153	27 934 772	23 294 873	19 192 808
8-Diğer Asya	12 351 815	11 270 706	9 684 104	10 307 368	11 590 682	12 016 838	10 574 649	10 199 361	8 580 833	6 705 544
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	804 807	647 645	735 910	619 476	600 042	538 473	490 339	480 755	402 591	361 640
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	194 803	192 373	153 004	106 201	230 755	150 769	109 214	164 993	102 254	562 496

Kaynak: TÜİK,

Türkiye'nin ihracat verilerine ilişkin yıllık yüzdeler paylar **Tablo 3**'te verilmiştir. Tabloya göre toplam ihracat içerisinde Afrika'ya gerçekleştirilen ihracatın payı %8,6 seviyesindedir. 2009 yılında Kuzey Afrika'ya gerçekleştirilen ihracatın payı düşerken (%7,3'ten %5,6'ya gerilemiştir), Sahra Altı Afrika ülkelerine gerçekleştirilen ihracatın payı %2,7'den %3,0'a yükselmiştir.

Tablo 4. Ülke gruplarına göre yıllık ihracat, toplam içindeki payı (%)

Ülke grubu	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
A-Avrupa Birliği (AB 28)	50,0	47,1	48,0	44,5	43,5	41,5	39,0	46,4	46,5	46,2
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6	1,5	1,9	1,8	1,9
C-Diğer ülkeler	48,7	51,7	50,8	54,2	55,1	56,9	59,5	51,7	51,7	51,8
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	7,0	6,2	6,8	9,8	9,6	9,4	9,3	9,4	9,8	10,9
2-Kuzey Afrika	5,6	4,8	5,4	5,9	6,2	6,6	6,2	5,0	6,2	7,3
3-Diğer Afrika	3,0	2,6	2,6	2,7	2,5	2,7	2,6	2,7	2,0	2,7
4-Kuzey Amerika	5,7	6,2	5,2	4,9	4,6	4,3	4,4	4,0	3,7	3,5
5-Orta Amerika ve Karayipler	0,9	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6
6-Güney Amerika	1,1	0,8	0,8	0,9	1,2	1,4	1,4	1,4	1,1	0,7
7-Yakın ve Orta Doğu	17,5	22,5	22,0	21,6	22,5	23,4	27,8	20,7	20,5	18,8
8-Diğer Asya	7,4	7,2	6,8	7,2	7,4	7,9	6,9	7,6	7,5	6,6
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5

Kaynak: TÜİK,

Türkiye'nin ihracat rakamlarına göre bir yıl öncesine göre değişimi **Tablo 4**'te gösterilmiştir. Buna göre 2018 yılı artışı bir önceki yıla göre Amerika kıtası ülkelerinin ardından 2. sırada yer almıştır. Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika ülkelerine yapılan ihracat oranları %26 ve %19,9 oranlarında artmıştır.

Ekonomik alandaki gelişmelerin de gösterdiği gibi Türkiye-Afrika ilişkileri önemli ölçüde gelişmiş ve bu durum ticari göstergelere açıkça yansımıştır. Ancak ilişkilerin sadece ekonomik boyutta kaldığı söylenemez. Örneğin son yıllarda Türkiye'nin Afrika'da Çin ile yarışacak düzeyde politik, kültürel ve sosyal ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Yabancı ülkelerin de gözlemlerine göre Türkiye Afrika ülkeleri ile yakın ilişkiler geliştirirken jeostratejik öneme sahip altyapı yatırımlarını da yürütmektedir. Örneğin Etiyopya (400 km demiryolu yapımı) ve Ruanda'da büyük altyapı faaliyetleri Türk firmaları eliyle gerçekleştirilmektedir. Aynı şekilde

Türk Hava Yolları 34 devlet 52 Afrika şehrine (2017 rakamlarıyla) uçuşlar gerçekleştirmektedir (Sano, 2018). Türkiye bu yatırımlarını şirketler düzeyinde yürütürken özellikle Çin ve Belçika ile ortaklıklar kurarak demiryolu, liman ve köprü inşaatları ile İsrail ve Güney Kore'nin de yer aldığı Afrika atağında rol almaktadır (Kalaycıoğlu, 2019).

IV. BÖLÜM: AFRİKA ÇEVRESİNDEKİ ADALAR

4.1. DOĞU AFRİKA ADALARI

Afrika'nın doğusunda Hint Okyanusu ile Kızıldeniz üzerinde stratejik adalar yer almaktadır. Bu adaları üç grupta toplamak mümkündür:

1. Ada devletleri: Madagaskar, Moritus, Komorlar, Seyşeller
2. Kıta devletlerine ait adalar: Zanzibar, Pemba (Tanzanya), Sevakin (Sudan), Dehlek (Eritre)
3. Batılı devletlere ait adalar: Mayotte ve Reunion (Fransa)

4.1.1. Madagaskar

Afrika'nın güney doğusunda Hint Okyanusu üzerinde bulunan bir ada devlet olan Madagaskar yüzölçümü ile dünyanın en büyük dördüncü adasıdır. Tropik oğlak dönencesindeki adanın kuzeyinde Komor Adaları, güney doğusunda Moritus ve Reunion Adası yer almaktadır. Batıda ise kıtanın güney ülkeleri Mozambik, Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabve ve Tanzanya yakın ülkeleri oluşturmaktadır. Afrika Ana Karası ile Madagaskar arasında dünyanın önemli deniz ticaret yollarından biri olan Mozambik Kanalı bulunmaktadır.

Müslümanların adaya ayak basmasıyla birlikte uzun asırlar boyunca Büyük Komor (Kamer) olarak adlandırılan ada, Avrupalıların işgalinden sonra San Lorenzo adını almıştır. Madagaskar adının adaya daha sonradan verildiği ve Somali'nin başkenti Mogadişu (Makdişu) ile aynı kelimenin söylenişinden ibaret olduğu ileri sürülmüştür (Kavas, 2005:40).

Şekil 7. Madagaskar haritası

Madagaskar dili (Malaş) ve Fransızca konuşulan ülkede 2018 rakamlarıyla yaklaşık 25,5 milyon insan yaşamaktadır. Nüfusun %60'ı 25 yaş altı grubundan oluşmaktadır. Adanın doğusu daha fazla nüfus yoğunluğuna sahiptir. Ülkede çocuk yaşta evlilikler ile doğuma bağlı nüfus artış hızı yüksektir. Buna karşılık eğitim(%2.1/2013) ve sağlık (%3/2014) için yapılan harcama oranları düşüktür. 18 ana etnik grubun yaşadığı Madagaskar'da tarihi geçmişine bağlı olarak farklı kökenlerden gelen birçok etnik grup yaşamaktadır. Bu etnik grupların kendi kast sistemlerini sürdürme ısrarı, kıyı ve yayla bölgeleri arasında eğitime bağlı farklılıklar aynı zamanda sınıfsal farkların da ortaya çıkmasında etkilidir (CIA World Fact Book, 2019a).

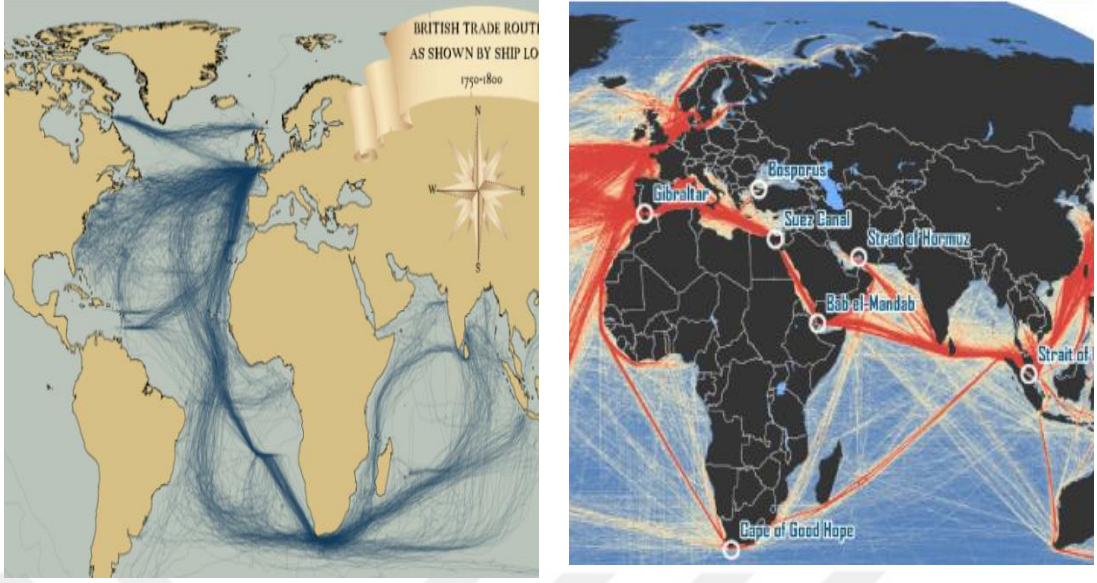
Ada, Avrupalılar tarafından 16-17. Yüz yıllarda keşfedilmiş ancak bu ilk keşiflerden sonra kalıcı yerleşim olmamıştır. Adanın ilk yerleşimcilerinin Endonezya kökenli gruplardan oluştuğu, yerleşimin Hint ve Arap kökenli tüccarlar ile devam ettiği bilinmektedir. Madagaskar'ın Avrupalılarca keşfi ise Portekizli kaşifler

aracılığıyla olmuştur. Daha sonrasında gerçekleşen kronolojik olaylar ise aşağıdaki tarihler etrafında derlenmiştir (BBC News, 2018).

- 1883 - Fransa tarafından işgal edilmiştir
- 1886 - Monarşinin devrilmesi ile ada Fransız kolonisi olarak ilan edilmiştir
- 1946 - Madagaskar, Fransa'nın denizaşırı toprağı ilan edilmiştir
- 1960 - Ülke başkan Philibert Tsiranana'nın önderliğinde bağımsızlığını kazanmıştır
- 1975 - Didier Ratsiraka yönetimindeki cunta ülke yönetiminde 30 yıla yakın söz sahibi olmuştur
- 1992- Demokratik reformlar ve yeni anayasa oluşturuldu, Ratsiraka Fransa'ya kaçmıştır.

Madagaskar'ın engebeli coğrafi yapısı nedeniyle ulaşımda havayolları sıklıkla kullanılmaktadır. 2013 verilerine göre ülkede bulunan toplam 83 havaalanının 26'sı asfaltlanmış zemine sahiptir (CIA World Fact Book, 2016/2017: 460) . Bu havaalanlarının 16'sı 914-1.523 m uzunluğa sahiptir. Hava sıcaklığının basınç dengelerini belirlemesi uçak kalkış ve inişleri için önem arz etmektedir. Sıcaklık arttıkça daha uzun pistlere ihtiyaç duyulmaktadır (Havaalanı pistleri, 2016: 12). Bu nedenle Madagaskar üzerinde bulunan hava alanlarının büyüklüğü ticari, askeri ve stratejik açıdan Madagaskar'ın ulaşım altyapısının belirleyici özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Adanın engebeli dağlık yapısı karayolu ulaşımı için elverişli değildir. Bu nedenle havayolu ulaşımı yaygındır.

Madagaskar'ı bulunduğu bölgede önemli kılan özelliklerden bir tanesi ve belki de en önemlisi Mozambik Kanalı ile olan sınır komşuluğudur. Bin yıllık deniz ticareti için Mozambik Kanalı önemli geçiş noktalarından biri iken değişen ticaret yollarına, tarihi ve siyasi konjonktüre göre önemi artarak veya azalarak sürmüştür. Burada belirleyici bazı özellikler ön plandadır. Örneğin Süveyş Kanalı'nın açılması ve deniz ticareti için önemini arttırması Mozambik Kanalı'nın deniz ticareti alanındaki önemini bütünüyle etkilemiştir. Aşağıda Süveyş Kanalı açılmadan önce ve açıldıktan sonraki deniz ticareti yoğunluğu iki farklı harita ile sunulmuştur.

Şekil 8. Süveyş Kanalı öncesi ve sonrası deniz ticareti Kaynak: Cimsec ([bağlantı](#))

17 Kasım 1869'da açılan Süveyş Kanalı, Asya, Avrupa ve Amerika arasındaki ticarete nakliye sürelerini ve maliyetleri önemli ölçüde azaltmıştır. Bu nedenle Ümit Burnu üzerinden, Mozambik kanalı ile, Madagaskar'ın güneyinden geçen trafik yoğunluğu; Süveyş Kanalı üzerinden Kızıldeniz-Aden Körfezi ile Hint Okyanusu'na kaymıştır.

1942 yılında Japon imparatorluk donanması Mozambik Kanalı'nda deniz hattını ele geçirmek üzere Madagaskar'ı işgal etmiştir. Uluslararası güncel gelişmeler boyutunda ele alındığında ise askeri olarak deniz aşırı ülkelerde rol üstlenme geleneği olmayan Çin, Madagaskar'da Marc Rovalamanana yönetimi sırasında rejimi korumak üzere askeri ve güvenlik desteğinde bulunmuştur (Akzeybek, 2016; 39).

Madagaskar'da belli başlı 60 civarında nehir bulunmaktadır. Ülkeyi bölgenin önemli ülkelerinden biri kılan sebepler aşağıdaki başlıklarda toplanabilir:

1. Mozambik Kanalı'nın doğu sınırı boyunca uzanan coğrafi konumu
2. Zengin doğal gaz rezervlerine yakınlığı
3. Tarihi olarak önemi artan veya eksilen; ancak her zaman gündemini koruyan deniz ticaret yolları üzerinde bulunması
4. Gelişmiş ülkelerin bölgeye duyduğu ilgi ve yatırımların artış göstermesi

5. Dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle Ortadoğu'da yaşanması muhtemel politik sorunlara bağlı olarak alternatif güzergâh üzerinde bulunması
6. Bölgedeki tek büyük ada devlet olması sebebiyle diğer adalara göre güvenliği sağlama açısından avantajlı konumda olması.

Ulusal anlamda konuya Türkiye açısından bakıldığında; Afrika'nın kuzeyi ile Osmanlı'dan bu güne gelen ilişkiler üzerine araştırmalar yaygın iken, kıtanın güneyine yönelik araştırmaların sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti ile bazı küçük Afrika ülkeleri arasında ilişkiler oldukça yeni tarihlidir. Örneğin Madagaskar ile Türkiye arasındaki büyükelçilik düzeyindeki ilişkiler 2010 yılında başlamıştır.

EIA (Energy Information Administration) raporuna göre Madagaskar 2013 yılında gelecek 5 yıl içerisinde Uganda ile birlikte petrol üretimine başlayacak ülkeler arasında yer almıştır. Ülkenin 1500 milyar varil petrol rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir (EIA, 2013).

Türkiye'nin Antananarivo Büyükelçiliği 21 Nisan 2010 tarihinde faaliyete geçmiştir. Madagaskar ise Kasım 2010'da Ankara'da büyükelçilik açma isteğini belirtmiştir. Madagaskar'ın Roma Büyükelçiliği ülkemize akredite olduğu gibi İstanbul'da ise fahri konsolosluğu bulunmaktadır. İlişkiler inşaat, madencilik, turizm ve tarım alanlarında ticari boyutta sürdürüldüğü gibi teknik ve insani yardımlar ile öğrenci burslarını içeren yardımlar düzeyinde devam etmektedir. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve T.C. Sağlık Bakanlığı belirtilen alanlarda ilişkilerin sürdürülmesinde öncülük etmektedir (Türkiye-Madagaskar ilişkileri, 2018).

Madagaskar ile ikili ticaret hacmimiz 2016 yılında yaklaşık 64.2 milyon ABD Doları, 2017 yılında 78.3 milyon ABD Doları, 2018 yılında ise 84.6 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın 80.4 milyon Dolarını ihracatımız oluşturmaktadır. Başlıca ihracat kalemlerimiz, hububat, demir-çelik, elektronik cihazlar, ulaşım araçları ve çeşitli mamul eşya; başlıca ithalat kalemlerimiz ise sebze, baharat, deri ve metal dışı minerallerdir (Türkiye-Madagaskar ilişkileri, 2018). Madagaskar'dan Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 382 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018b).

4.1.2. Moritus Cumhuriyeti

Hint Okyanusu üzerinde Madagaskar'ın 800 km doğusunda yer alan Moritus, kendi adını taşıyan adanın yanı sıra toplam dört adadan oluşan bir ülkedir. Moritus adasının kuzeyinde yer alan Rodrigues, Agalega ve Cargados-Carajos ülkenin diğer adalarıdır. 2.040 km² yüz ölçüme sahip ülkenin başkenti Port Louis'dir.

Şekil 9. Moritus haritası

Moritus'ta yerleşim 16. yüzyıldan sonra buraya gelen insanlarla başlamıştır. Ada Ortaçağ'da önce Arap ve Malezyalı denizciler tarafından bilindiği tahmin edilmektedir. Ancak kalıcı yerleşim gerçekleşmemiştir. Adaya ilk gelen Avrupalılar Portekizlilerdir. Sonrasında Hollandalılar 1580-1710 yılları arasında sömürge amacıyla adada bulunmuşlardır. Bu tarihten sonra 1810'a kadar Fransız sömürgesi olan Moritus 1814 Paris Antlaşması ile İngilizlere kalmıştır. Köleliğin yasaklanmasının (1833) ardından İngilizler adaya Hindistan'dan 450.000 Hintli işçi yerleştirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hindu İşçi Partisi ve

Müslümanların koalisyonu ile 1968’de bağımsızlık kazanmışlardır. 2018 verilerine göre adanın toplam nüfusu 1.364.283 olarak belirlenmiştir (CIA World Fact Book, 2019b).

İngilizler 1810 yılında Moritus’u ele geçirmelerine rağmen Moritus’ta Fransızca konuşulmasına izin vermişlerdir. 1.25 milyon nüfusa sahip adada 4 farklı topluluk yaşamını sürdürmektedir. Hindu, Müslüman, Çin-Moritus ve Genel Nüfus (yani Hıristiyan) gruplardan oluşmaktadır. Hindu nüfus adanın %50.3’ünü, Hıristiyanlar %30,7’sini, Müslümanlar %16,1 ve Çinliler %2.1’ini oluşturmaktadır (Mathur, 1998).

Moritus 1968’de bağımsızlığını kazandıktan sonra istikrarlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Sahra Altı Afrika ülkeleri arasında ekonomik, politik ve sosyal anlamda diğer bölge ülkelerine göre oldukça olumlu bir gelişim süreci geçirmiştir. Ülkenin genel özelliklerine bakıldığında örneğin yolsuzluk açısından Afrika ortalamasının çok altında yozlaşma görülmektedir. Güvenlik açısından ise bu güne kadar önemli bir tehditle karşılaşmamıştır. Ülkede askeri müdahale olmadığı gibi dış güvenlik sorunlarına karşı Özel Paramiliter güç oluşturulmuştur. Fransa ile yaşanan çeşitli sorunlara karşılıklı diplomasi yöntemi ile İngiltere’ye yakınlık gösterilmiş ve denge sağlanmıştır (IHS Markit, 2018: 23).

Moritus’un önemli avantajlarından biri turizm yönünden zengin imkanlara sahip olmasıdır. Bu yönde yapılan yatırımlar ülkenin ekonomik gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Ülkedeki politik ortam dünya ortalamasına ve Afrika geneline göre oldukça sorunsuz, vergi sisteminin dayandığı temeller ise şeffaf kabul edilmektedir. Şeker üretimi temel tarımsal ürün olarak bölge ve dünya için önemli üretim potansiyeline sahiptir. Ülkedeki politik barış ortamı yatırımlar açısından Moritus’u çekici kılmaktadır. Batısındaki Madagaskar ve Mozambik ile ekonomik yatırım ilişkileri gelişmiştir. Coğrafi olarak yalıtılmış bir bölge olması, güvenlik risklerinin düşüklüğü ülkeye önemli avantajlar sağlamaktadır. Moritus kendini Afrika’ya yönelik yatırımların bir limanı olarak değerlendirmektedir. 2002 yılından sonra her ne kadar Doğu Asya rekabetinin ekonomik gelişmeyi yavaşlatmasına rağmen ülke istikrarını korumayı başarmıştır (IHS Markit, 2018, 4).

Moritus'un bir ada devleti olması ve Hint Okyanusu üzerinde bulunması Hindistan'ın, 2004 yılında bir doktrin etrafında geliştirdiği denizcilik politikaları yönünden, diğer ülkelerden daha fazla dikkatini çektiğini göstermektedir. Hindistan özellikle 1980-90 arasında okyanus üzerindeki Seyşeller, Sri Lanka ve Maldivler ile birlikte Moritus'u ortak bir politik perspektif içerisinde değerlendirerek belirtilen ülkeler üzerinde kontrolü sağlama amacı gütmüştür (Brewster, 2015, 230). Ayrıca Mart 2014'te Hindistan tarafından kurulan ve IO5 olarak adlandırılan "Hint Okyanusu Deniz Güvenliği Grubuna" Moritus dahil edilmiştir (Brewster, 2015, 234).

Moritus, 2015 yılında Dünya Bankası (WB) tarafından Afrika'nın iş yapması en kolay ülkesi seçilmiştir. İş kurma, elektrik enerjisi, sınır ötesi ticaret, eğitim ve iş gücü gibi kriterlerin yer aldığı listede Moritus'u sırasıyla Ruanda, Bostvana, Güney Afrika ve Seyşeller izlemiştir (African Review, 2015).

Moritus üzerinde IATA ve ICAO üyeliği bulunan 3 havaalanı mevcuttur. Moritus, Chagos takım adalarında (Diego Garcia dahil) hükümlerlik iddia etmektedir. İki nehir, the Grand River (Büyük Nehir) ve the Black River (Siyah Nehir), hidroelektrik enerji kaynaklarıdır. Vacoas gölü, içme suyunun ana rezerv kaynağıdır. Adada kireç ve bazalt madenleri mevcuttur.

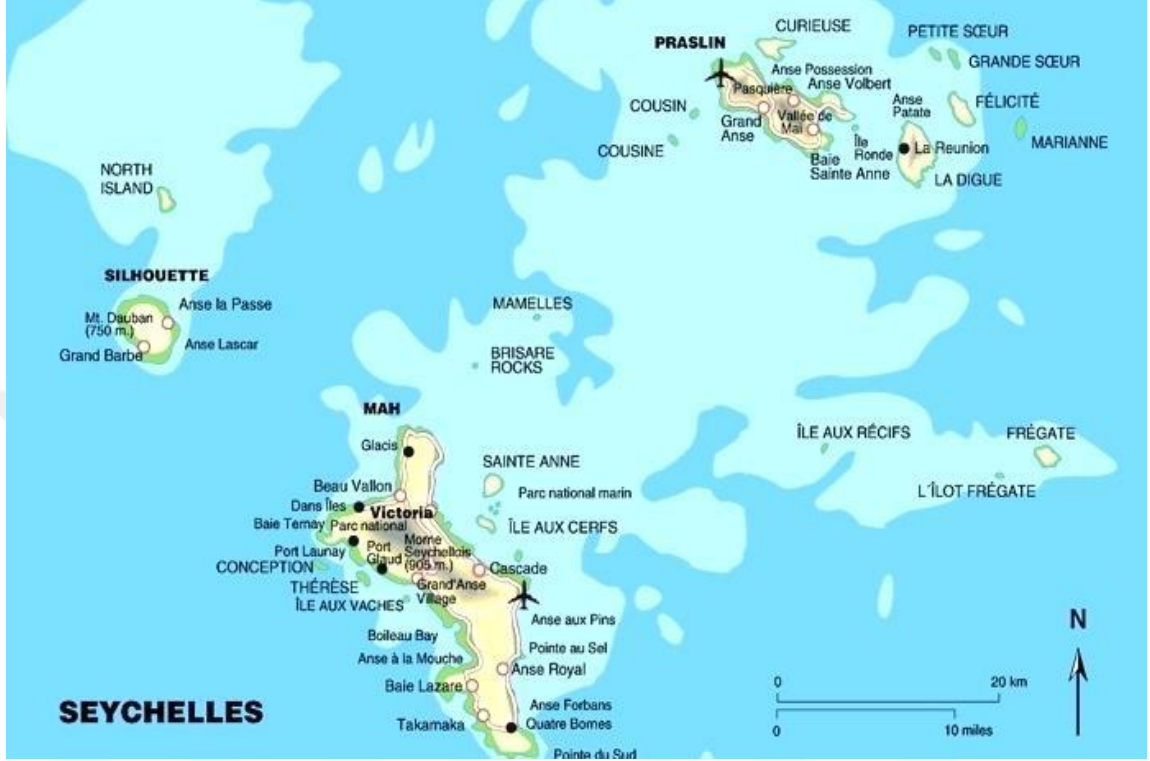
Moritus'tan Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 102 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018b). Bu bakımdan bakıldığında Moritus Türkiye açısından yumuşak güç stratejisi açısından önemsenen bir ülkedir.

4.1.3. Seyşeller

Resmi adıyla Seyşeller Cumhuriyeti, Afrika'nın doğusunda Hint Okyanusu üzerinde yer alan bir ada devletidir. 455 km² yüzölçümü ve yaklaşık 96.000 nüfusa (2015) sahiptir. Seyşeller Kreyolu, İngilizce ve Fransızca ülkede konuşulan resmi dillerdir. Nüfusun %98'i Hıristiyan olan ülkede gayri safi yıl için hasıla (GSYİH) 2017 rakamlarıyla 16 bin Amerikan Doları seviyelerindedir (Gümüş, 2018, 3).

Seyşeller'in batısında Afrika ana karasında Kenya Somalı ve Tanzania ile kıyı komşusudur. Güneyde Madagaskar ve Moritus yer alır. Bağımsızlığını 1976 yılında İngiltere'den kazanan ülke etnik olarak karışık bir yapıya sahiptir. 155 küçük

granit yapıda adadan oluşan Seyşeller’de Afrikalılar, Asya (Hint, Çin, Arap) ve özellikle Fransız kökenli Avrupalılar yaşamaktadır (Bailey, 2018).

Şekil 10. Seyşeller haritası

Seyşeller’e ait demografik bilgilerde yerli nüfusun olmadığı, şu anki nüfusun göçmenlerden oluştuğu belirtilmektedir. %98’lik Hıristiyan topluluğunun %82’si Roma Katolikliğine bağlıdır (World Population Review, 2019b).

Ülke dünyada uluslararası kabul görmüş vergi standartlarına uygun olarak Beyaz Liste’de yer alan vergi cennetlerinden biridir. Seyşeller 13.02.2001 tarihinden itibaren OECD vergi cennetleri listesinde kendisine 20. sırada yer bulmuştur (Yılmaz, 2018, 204).

Ülkenin temel ekonomisi turizm ve tarıma dayanır. Turizm ülkede toplam istihdamın %30’unu, toplam gelirlerin ise %70’ini oluşturur. Özellikle yat turizmi ülke ekonomisine önemli katkı sunmaktadır. Tarımsal ürünlerini Hindistan cevizi, tarçın, vanilya, tatlı patates, manyok (tapyoka), muz oluşturur. Endüstriyel üretimi balık; turizm; hindistan cevizi ve vanilya, hindistan cevizi lifi, halat, tekne yapımı,

baskı, mobilya işleme; içeceklerden oluşmaktadır. IMF verilerine göre 2019'da öngörülen büyüme oranı %3,6'dır. İhracatının büyük bölümünü BAE, Fransa ve Birleşik Krallık'a gerçekleştirmektedir. İthalatının büyük kısmı ise BAE, İspanya ve Fransa'dan yapmaktadır (DEİK, 2019).

Seyşeller üzerinde IATA ve ICAO üyeliği bulunan 14 havaalanı mevcuttur. Seyşellerde ABD'nin askeri üslerinden biri yer almaktadır. Seyşeller'den Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında hiçbir öğrenci eğitim görmek üzere gelmemiştir (Baydemir, 2018b).

4.1.4. Komor Adaları (Komorlar)

Komorlar, Afrika kıtasının üçüncü en küçük ülkesidir. Hint Okyanusu'nda seyahat eden Arap denizcilerin "ay adaları" anlamına gelen Kumr veya Cezâiru'l Kamer olarak adlandırılmıştır. 2002 yılına kadar Komorlar Federal İslam Cumhuriyeti olarak bilinen ülke bu tarihten sonra Komorlar Birliği adıyla anılmaktadır. Osmanlı, adaları Kamer Adaları olarak adlandırmıştır (Gökdemir, 2017: 3).

Komor adaları Mozambik Kanalı'nın kuzey ucunda, Güneydoğu Afrika kıyılarında yer alan bir ada ülkesidir. Kıyı komşular Madagaskar ve Mozambik'tir. Komor Adaları'ndaki üç ana ada, Grande Comore (Ngazidja), Mohéli (Mwali) ve Anjouan'dır (Nzwani). 2017 yılı verilerine göre yaklaşık nüfus 810 bin kişidir. Ülkenin toplam yüzölçümü 2.235 km²'dir.

Şekil 11. Komor Adaları

Büyük ölçüde az gelişmiş olan ekonomi, tarıma ve turizme dayanmaktadır. Adalar, parfüm yapımında kullanılan ylang-ylang çiçeğinin önemli bir üreticisidir. Başlıca turistik cazibe merkezleri arasında adaların güzel plajları ve manzaralarının yanı sıra adaların Arap, Afrika, Güneydoğu Asya ve Avrupa kültürel etkilerinin zengin karışımı yer almaktadır. Arapça ve Fransızcanın resmi dil olduğu ülkede Komor Frangı resmi para birimi olarak kullanılmaktadır. Ülke 1975 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır (Badertscher, 2018).

Komorlar'ın en önemli uluslararası sorunu Mayotte adası konusunda Fransa ile yaşamakta olduğu anlaşmazlıktır. Mayotte Komorlar'ı oluşturan 4 adadan biridir. Nüfusu yaklaşık 220.000 olan adanın yüzölçümü yaklaşık olarak İstanbul'un Beykoz ilçesi kadar bir büyüklüğe sahiptir. 1841 yılında Fransızlar tarafından işgal edilen ada o tarihten bu yana Komorlar ile Fransa arasında sorun olmaya devam etmektedir.

1976'da yapılan referandumla diğer adalar Fransa'dan bağımsızlığını kazanırken Mayotte stratejik konumu nedeniyle Fransa'nın engellemesi sonucu bağımsızlık elde edememiştir. 2009 yılındaki referandum sonucunda 2011'de Mayotte, Fransa'nın denizaşırı ili statüsü almıştır (Gökdemir, 2017: 22).

Komorlar üzerinde IATA ve ICAO üyeliği bulunan 4 havaalanı mevcuttur. Komorlar'dan Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 302 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018b).

4.1.5. Fransız Adaları: Mayotte ve Reunion Adaları

Madagaskar'ın kuzeyinde yer alan Mayotte Adası Fransa'nın denizaşırı bölgelerinden biridir. 2019 yılı verilerine göre toplam nüfusu 265.000'dir. Mayotte konumu itibariyle stratejik Mozambik Kanalı'nın kuzeyinde kanalın geçiş noktasına hakim konumdadır.

Mayotte, 1976'ya kadar Komor Adaları'na bağlı bir Fransız sömürgesi idi. Birçok bölge bağımsızlık için mücadele ederken Mayotte 2009 yılındaki referandumda Fransız yasalarına entegre bir bölge olmayı tercih etmiştir. 2011 yılında ise bu statüsü resmileşmiştir (Florafranca, 2015). Ancak Komorlar başlığı altında da belirtildiği üzere daha önce yapılan referandumlarda aksi yönde sonuçlar çıkmasına rağmen Fransa kendi aleyhinde oluşan sonuçları kabul etmeyerek aday kendisine tabi bir il düzeyinde tutmuştur.

1976 yılında başlayan süreçte BM dahil birçok uluslararası organizasyonda kabul edilen karar Mayotte'un Komorlar devletinin bir parçası olması yönünde olmasına rağmen günümüzde durum aksi yönde gelişmiştir. Mayotte halkı Fransa'ya bağlandıktan sonra Komor kimliğini açıklamaktan imtina eder duruma gelmiştir. Diğer adalarla birleşme umudu kalmadığı için bağımsızlık için de herhangi bir teşebbüs olmamıştır. Seçimlerde önceden sadece bir milletvekili Fransız meclisine gönderen ada 2017 seçimlerinde 2 milletvekili ile temsil edilmeye başlanmıştır (Kavas, 2017a).

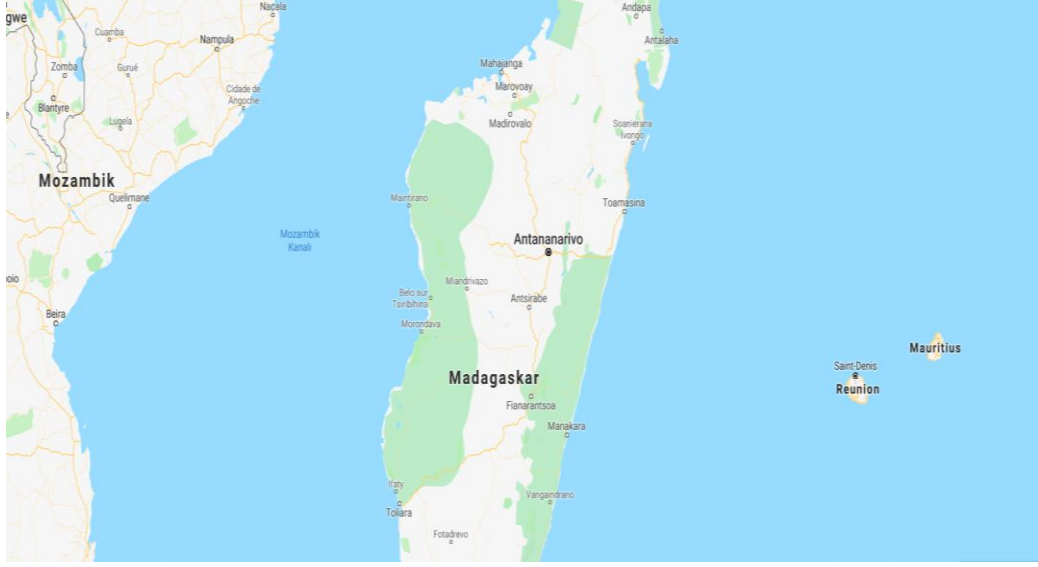

Şekil 12. Mayotte Adası

Mayotte'de bir liman bulunmaktadır. Ayrıca IATA ve ICAO üyeliği bulunan 1 havaalanı mevcuttur.

Reunion adası Fransa'nın deniz aşırı illerinden biridir. Hint Okyanusu'nda Moritus ile Madagaskar arasında yer alan ada 2507 m² yüz ölçüme sahiptir. Nüfusu ise 2016 verilerine göre 865 bin civarındadır.

Ada, Fransa tarafından atanan vali tarafından yönetilmektedir. Fransız seçimlerine katılan Reunion Fransa Ulusal Meclisi'ne 7, senatoya ise 3 milletvekili göndermektedir.

Şekil 13. Reunion

Reunion 1512 yılında Portekizliler tarafından keşfedilmiştir. 1600'ü yıllarda Fransız kolonisine dönüşen adaya Doğu Afrika'dan köleler getirilerek kahve üretiminde çalıştırılmıştır. Önceki adı Burbon olan bölgeye 1794 yılında Reunion adı verilmiştir. 1810 yılında 5 yıllığına İngiliz hâkimiyetine geçen adada şeker kamışı üretimi başlamıştır. 1848'de köleliğin ilgası sonucu adaya getirilen Doğu Afrika, Hindistan ve Güney Asya'lı işçiler bugünkü etnik çeşitliliğin kaynağı olmuştur. 1946'da koloni olmaktan çıkarak Fransa'nın bir ili konumuna gelmiştir. 1974'te Hint okyanusundaki Fransız askeri güçlerinin genel merkezi adaya kurulmuştur. 1990'larda başlayan huzursuzluklar adayı ikiye ayrılma noktasına gelse de senato kararıyla bu durum engellenmiştir. Jeopolitik olarak Fransa tarafından çok önemsenen ada, özellikle Mozambik Kanalı ve çevresinin kontrolü için askeri üs olarak kullanılmaktadır. Güney Pasifik'e uzanan transit yol olarak da Fransa'nın önemli adalarından biridir (Karakaş, 2017).

Ada üzerinde IATA ve ICAO üyeliği bulunan 2 havaalanı mevcuttur.

4.2. KIZILDENİZ'DEKİ ADALAR VE STRATEJİK ÖNEMLERİ

Kızıldeniz'de bulunan adalar Ortadoğu Bölgesine yakınlıkları nedeniyle jeopolitik ve jeostratejik açıdan büyük önem arz etmektedirler. Afrika Boynuzu'na konuşlandırılmış yabancı ülke askeri üsleri, Süveyş Kanalı'ndan Kızıldeniz'e ve Aden Körfezi üzerinden Hint Okyanusu'na ulaşan dünyanın en önemli ticari yollarını gözlemlemektedir. Bu alanda yer bulmaya çalışan farklı ülkeler kıyı ülkeler ile Kızıldeniz üzerindeki adaları stratejik hedefler olarak belirlemişlerdir. Birçok ülke Kızıldeniz'i kontrol altında tutmak istemektedir. Örneğin İsrail'in Kızıldeniz'deki stratejisi üç başlık altında toplanmıştır (Abdullah, 2018:8).

1. Silahlı kuvvetlerini güçlendirmek
2. Etiyopya ile ilişkilerini kuvvetlendirmek
3. Kızıldeniz adalarını sömürge altında tutmak

Bölgeyle yakından ilgisi olan bir başka devlet ise İran'dır. İran'ın Afrika ile olan ilgisi yumuşak güç stratejisi üzerine kurulmuştur. Sudan, İran'ın Afrikadaki birincil müttefiki olma özelliği ile Port Sudan limanını İran'a üs olarak kullandırmış bölgeye ve Gazze'ye silah sevkiyatı bu liman üzerinden gerçekleşmiştir. Ancak mezhep faaliyetleri nedeniyle 2014 yılında bozulan ilişkiler Sudan'ı Suudi Arabistan ile yakınlaşmaya götürmüş İran ise Sudan'dan dışlanmıştır. İran'ın bir başka müttefiki Eritre ile ekonomik ve stratejik bağları oldukça kuvvetlidir. Eritre İran'ın nükleer programlarını desteklemekle birlikte limanlarını İran'ın kullanımına açmaktadır (Yılmaz, 2018:11).

Suudi Arabistan ile BAE'nin ise Kızıldeniz'i bir iç deniz haline dönüştürme stratejisi üzerinde hareket ettikleri görülmektedir. Bu ideal çerçevesinde Arap isyanları süresince üstlendikleri roller bölge ülkeleri üzerinde kurulan baskı veya ikna çabaları ile çeşitli ilişkiler geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Somali, Eritre, Cibuti, Ürdün ve Yemen ile birlikte 2018'de kurulan Kızıldeniz Birliği'dir. Burada iki önemli strateji ön plana çıkmaktadır. Birincisi, Türiye-Katar-İran arasında Sudan özelinde kurulan Doğu Afrika

politikasının Suudi Arabistan-BAE-İsrail ortaklığı ile kırılarak bölgede nüfuzu ele geçirmektir. İkincisi ise Mısır'da Sisi yönetimi sonrası oluşacak boşluğu doldurarak güç elde etmektir (Devecioğlu, 2019).

4.2.1. Sanafir ve Tiran Adası (Suudi Arabistan)

Tiran ve Sanafir, Kızıldeniz'in kuzeyinde Akabe Körfezi ile Kızıldeniz'in birleşim noktasında yer alan Suudi Arabistan'a ait adalardır. 1950'lerden itibaren çeşitli zamanlarda el değiştiren Adalar son olarak Mısır'da Sisi yönetiminin iş başına gelmesiyle Suudi Arabistan'a bırakılmıştır. Sanafir üzerinde yerleşim bulunmayan 33 km² yüz ölçüme sahip bir adadır. Tiran Adası ise 88 km² karelik bir yüz ölçüme sahiptir.

Şekil 14. Tiran Adası

1906 yılında Mısır'ın halen Osmanlı'ya bağlı olduğu dönemde Osmanlı devleti tarafından adaların Mısır'a bağlı olduğuna hükmedilmiştir. 1. Dünya Savaşı sonunda Suudi Arabistan tarafından sahiplenilen adalar 1950'de Mısır himayesine

bırakılmış, Mısır kralı Faruk 1951’de İsrail’e giden deniz yolunu kapatmıştır. 1956’da İsrail tarafından işgal edilmesine rağmen ABD ve SSCB tarafından Mısır’a iadesi sağlanmıştır. Ancak bu tarihten itibaren adalarda ABD öncülüğünde bir barış gücü konuşlandırılmıştır. 6 gün savaşının ardından tekrar İsrail’in işgaline uğrayan adalar, İsrail’in deniz geçişlerine garanti verilmesi koşuluyla 1978 yılında imzalanan Camp David Anlaşması ile yeniden Mısır’a devredilmiştir. Bu anlaşma ile ABD askerleri adaya yerleştirilmiştir. Mısır’daki darbe ile iktidarı ele geçiren Sisi yönetiminin Suudi Arabistan’ın adalar üzerindeki hak iddialarını haklı bularak adaların Suudi Arabistan’a bağlanma kararını oldu bittiye getirerek yürürlüğe sokmuşlardır (Akdaş, 2017).

Adaların devri ile Mısır, Akabe Körfezi’ndeki haklarından feragat etmiştir. Suudi Arabistan adalar karşılığında Mısır’a 24 milyar dolarlık petrol ve 4 milyar dolarlık altyapı desteği adaların değeri ile mukayese edilebilecek değerleri ifade etmemektedir. Sanafir ve Tiran Adalarının el değiştirmesi ile ortaya çıkan sonuçlar şunlardır:

1. Mısır Akabe körfezi üzerindeki egemenliğini kaybetmiştir
2. İsrail’in uluslararası sulara geçişinde engel kalmamıştır
3. ABD bölgeye tam anlamıyla yerleşerek yeni bir enerji üssü altyapısı için hazırlıklarını sürdürmektedir
4. Suudi Arabistan bölge üzerinden yeni açılacak enerji hattı üzerinde daha çok nüfuz sahibi olma imkânı yakalamıştır
5. Suudi Arabistan Akabe Körfezi ile Cibuti’deki askeri üssü aracılığıyla Kızıldeniz’in kontrolünü sağlamayı hedeflemektedir
6. İran ile meselelerini çevreleme politikasının bir sonucu olarak Sanafir ve Tiran’ın Suudi Arabistan’ın elinde olması stratejik bir hedeftir
7. Anlaşmadan en karlı çıkan İsrail, Eylat ve Aşot limanlarını uluslararası liman statüsüne sokabilmektedir
8. Bölgedeki doğal gaz rezervlerinin pazarlanması için İsrail-S.Arabistan yaklaşması ile Katar’a karşı üstünlük sağlanmaktadır
9. Yeni enerji akış yolunun bölgeden kurgulanması Türkiye’nin enerji piyasalarındaki rolünü zayıflatacaktır

Mısır halkı bütün bu gelişmelere rağmen 2016 yılından bu yana Suudi Arabistan ile Sisi yönetimi arasındaki anlaşmaları protesto etmektedir. Örneğin 2017 yılında adaların Suudi Arabistan'a devrine karşı çıkan 13 kişi ikişer yıl hapis cezası ile cezalandırılmışlardır. 2016 yılında Mısır yargısı adaların Suudi Arabistan'a devrinin geçersiz olduğunu kabul etmesine rağmen Yüksek Mahkeme kararı ile karar onanmıştır.

4.2.3. Haniş Adaları (Yemen)

Haniş, 1998 yılından bu yana Kızıldeniz üzerinde Yemen egemenliğinde bulunan takımadalardır. Osmanlı egemenliğinde bulunan adaların siyasi statüsü Lozan Anlaşması'ndan sonra belirsiz kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar İtalyan sömürgesi Eritre'nin hâkimiyetinde kalmıştır. Savaş sırasında İngiltere tarafından işgal edilmiş, 1970'lerde ise coğrafi olarak yakın olduğu Yemen'in egemenliğine geçmiştir.

Şekil 15. Haniş Adaları

Adalar, Eritre ile Yemen arasında sürekli olarak gerginlik ve savaş sebebi olmuştur. 1995 ve 1996 yıllarında savaşan iki ülke tahkime gitmişler ve 1998'de adalar Uluslararası Tahkim Mahkemesi kararıyla Yemen'e bırakılmıştır. 2004 yılında

Yemen’de Husilerin başlattığı isyan sonucunda adalar muhaliflerin eline geçmiştir. 2015’te Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri, Husilerin elinde tuttuğu adaları ele geçirmiştir.

Kızıldeniz üzerindeki ticaret yollarına hâkim olan adaların Suudi Arabistan’ın kontrolünde olması bölgedeki hâkim konumunu kuzey-güney ekseninde güçlü bir şekilde korumasına yardımcı olmaktadır. Kuzeydeki Sanafir ve Tiran ile güneyde yer alan Haniş’in Kızıldeniz’e hâkimiyet açısından tamamlayıcı rolü vardır (Kalafat, 2017).

4.2.4. Dehlek Takımadaları (Eritre)

Eritre sahili açıklarında birçok adaya adını veren en büyük ada olan Dehlek (Dehlek-i Kebîr) yaklaşık 1.350 km² yüz ölçüme sahiptir. Yerleşime çok müsait olmayan adalarda dönem dönem nüfus hareketleri görülmektedir. Habeş kökenli halklar ile Sudanlılar, Somalililer ve Yemenli Arapların karışımından oluşan nüfus Tigre dilini konuşmaktadır (Fayda, 1994).

Osmanlı döneminde Massava limanına tam olarak karşılık gelen Dehlek adası 1555 yılında Habeş Eyaletine bağlanmıştır. Böylece civardan elde edilen doğal kaynakların (özellikle Dehlek adası etrafında önemli oranda inci rezervi bulunmaktadır) Habeşistan Beylerbeyliğinin kurulması ve ekonomik varlığını sürdürebilmesi amaçlanmıştır. Buradaki amaç Kızıldeniz hâkimiyeti için Osmanlı’nın bölgede yerleşik askeri gücünün devamlılığına yetecek gücü sağlayabilmektir (Orhonlu, 1996: 37, Kavas, 2013: 132). Zira Özdemir Paşa yönetiminde 10.000 askerden oluşan birlik Süveys’ten gemiler ve teçhizatla birlikte Sevakin’e gönderilmiş ve bu askerlerin bölgede kalabilmesi için ekonomik koşulların desteklenmesi zaruri olmuştur.

Şekil 16. Dehelek Takımadaları

Müslüman nüfusu ile Dehelek, Türk ve İslâm tarihinde de önemli bir role sahiptir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Afrika’da Eritre, Cibuti, Somali, Sudan kıyıları ve Habeşistan (Etyopya)’ın bir bölümünü ya ilhak yoluyla veya İstanbul’a tabi kılarak bölgeyi Habeş Eyaleti olarak idaresi altına almıştır (Çelikdönmez, 2017).

Osmanlı’yı imparatorluk mertebesine getiren önemli olaylardan biri Mısır’ın alınmasıdır. Diğerisi ise Kızıldeniz’e konumu itibariyle Habeşistan üzerinde hakimiyet kurmasıdır. Özellikle Eritre’de bulunan Musavva Limanı Afrika Boynuzu’ndaki ülkelerin dünyaya açıldığı yer olmuştur. Osmanlı Devleti de doğu Afrika’daki varlığını uzun süre Musavva üzerinden takip etmiştir (Akalin, 2017, 328).

Habeşistan, sömürge döneminde etnik farklılıklar dikkate alınmadan harita üzerinde çizilerek yapılan tasnifler neticesinde Eritre, Etiyopya ve Doğu Sudan olarak üçe bölünmüştür. Sömürgeci devletler Eritre’nin federal yapıda Etiyopya’ya dâhil olmasını kabul etmişlerdir. 1952’de gerçekleşen birleşme ile Etiyopya’nın hükmüne giren ülke o zamanki rejimden kaynaklı sorunlar nedeniyle Eritre ayrılıkçı silahlı mücadeleye başlamıştır. 1993 yılında kazanılan bağımsızlık ile bölgenin siyasi

haritası değişmiştir. Eritre'nin bağımsız bir devlet olmasının sonucunda Etiyopya'nın denize kıyısı kalmamıştır (Nassır, 2018, 128).

Dehlek Adası üzerinde henüz resmi olarak açıklanmamış (kabül edilmemiş) olsa bile İsrail'in askeri üs faaliyetleri yürüttüğü bilinmektedir. Ayrıca İran'ın da zaman zaman kendi müttefikleri ile Husileri burada eğittiği yaygın bir kanaattir. (Özcan, 2018). Bağımsızlık sonrasında İsrail'in Eritre üzerindeki nüfuzu, Müslümanların elinden alınan toprakların Ajatin adlı İsrail şirketine verilmesi ile pekişmiştir. Dünyanın en zengin balık rezervine sahip olan Eritre'nin ithalat ve ihracatının tamamı Harun Kardeşler adındaki İsrail şirketi tarafından yürütülmektedir (Tandoğan, 2011: 280).

1993'teki bağımsızlıktan sonra Eritre, Etiyopya, Yemen ve Cibuti ile savaşmıştır. Yemen ile Haniş Adası nedeniyle, Cibuti ile ise Ras Doumeira dağlarının mülkiyeti için savaşa girmiştir. Bu sorunlar Ortadoğu ülkelerini özellikle İsrail ve İran'ı da yakından ilgilendirmektedir. Yakın dönemde Eritre üzerinden İsrail-İran rekabeti gözlemlenmiştir. Bağımsızlığını Etiyopya'dan kazanan Eritre işgal edilme korkusu ile bölgesinde İsrail ve İran'ın askeri faaliyetlerine izin vermektedir. Assab ve Musavva limanlarını elinde tutan Eritre, 80 milyonun üzerinde nüfusa sahip Etiyopya'nın deniz bağlantısının kalmaması nedeniyle kendini sürekli bir tehdit algısı ile karşı karşıya bulmaktadır. Özellikle güneydeki Assab limanı bölgesinden muhalif Afar kabilesi Etiyopya tarafından desteklenmektedir.

Eritre'nin 2004-2011 arasında Afrika Birliği'ne katılamaması Ortadoğu ile özellikle İran, Katar, Suudi Arabistan ve Mısır ile yakınlaşmasına yol açmıştır. İran bu yakınlaşmanın neticesinde Yemenli Husi isyancılarına silahlı eğitim vermiştir. Ayrıca İran'ın bölgedeki varlığı Cibuti'de konuşlu devletlerin askeri varlıkları hakkında bilgi toplama açısından da önemlidir. İsrail'in ise Dehlek ve Musavva'da küçük deniz güçleri, AmbaSoira'da ise dinlenme bölgesi yer almaktadır (Statfor, 2012).

Eritre'den Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 138 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018b).

4.2.5. Sevakın Adası (Sudan)

Sevakın (Suakin), Sudan'ın kuzey doğusunda yer alan bir kıyı şehridir. Şehir ile aynı adı taşıyan Sevakın Adası Afrika'nın Kızıldeniz'e ve Ortadoğu'ya açılan bir kapısı konumundadır. Doğal bir liman olma özelliğini tarihi süreçte Port Sudan limanı açılana kadar koruyan Sevakın Adası günümüzde Türkiye'nin bölgeye ilgisi ile yeniden gündeme gelmiştir.

Şekil 17. Sevakın Adası

Kaynak: TRT Haber ([bağlantı](#))

Sevakın Adası Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı ele geçirmesiyle Osmanlı yönetiminde bir eyalete dönüşmüştür. Doğunun baharat yollarını ve Mısır ile Suriye üzerinden Avrupa ticaretini kontrol altında tutmak isteyen Portekiz ile girişilen mücadeleler neticesinde Osmanlı bölgeyi ele geçirerek kontrolü sağlamıştır. Osmanlı'nın Kızıldeniz ile ilgisi 1517 yılında Memlük Devletinin ortadan kaldırılması Osmanlı ile Afrika'nın bu bölgesinin tarihinde dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte Mısır'ın sahip olduğu ülke güneyde Sudan'a kadar uzanmaktadır. Sevakın ise o dönemde Memlük Devleti'nin Kızıldeniz'e açılan önemli bir limanıdır. Tarihi kaynaklara göre Sevakın'ın tam

olarak hangi tarihte Osmanlı'ya dâhil edildiği konusunda tatmin edici verilere ulaşılamamıştır (Orhonlu, 1996: 2)

Sevakin'in Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra Sudan Milli güçleri Func Sultanlığı ile sorunlar yaşanmıştır. Gerek Habeşistan gerekse Func ile zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. (Hasan, 2007: 286). Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere ve Mısır arasında sürekli olarak bölgede hâkimiyet sorunu yaşanmıştır.

Sevakin'in Osmanlı'nın elinden çıkış süreci ise 27 Mayıs 1866 yılında başlamıştır. Bir ferman ile Sudan zımnen, Musavva ve Sevakın ise açık olarak Mısır yönetimine bırakılması kabul edilmiştir (Bilgenoğlu, 2013, 69). 20. Yüzyıla kadar yaklaşık dört yüzyıl boyunca Osmanlı idaresi ile yönetilen (Nour, 2005, 155) Sevakın Şehri ve Sevakın Adası, İngiliz hâkimiyeti altındaki Mısır'a geçmiştir. Sudan'ın bağımsızlığına kadar Mısır tarafından yönetilmiştir.

Sudan'ın ve dolayısıyla Sevakın'in İngiliz hâkimiyetine geçmesinin temel nedenlerinden biri Süveyş Kanalı'nın açılması ile Kızıldeniz hâkimiyetinin önem kazanmasıdır. Hint Okyanusu ile Kızıldeniz üzerinden gelen ticari malların Süveyş Kanalı'nı geçerek Akdeniz'e ulaşması bölgenin işgali için geçerli bir neden olarak ortaya çıkmıştır. Batı Afrika'nın Fransızlar tarafından işgal edilmiş olması ve hegemonyasını doğuya doğru genişletme eğilimi, İngiltere için Kuzey ve Güney Afrika arasındaki sömürgeleri arasında bağlantı sağlamak üzere Sudan ve Sevakın'in işgali fikrini doğurmuştur. Osmanlı'nın eski gücünü kaybetmiş olmasının bir sonucu olarak aslında 1882-85 yıllarında Sudan'a girmesine rağmen İngiltere, karşılaştığı direnç sonucunda zamanının süper gücü olmasına rağmen ancak 1898 yılında Sudan'ın tamamını işgal etmiştir (Özdağ, 2017, 120).

Sevakın Adası, son dönemde Türkiye'nin adadaki rolü ile yeniden gündeme gelmiştir. Sevakın'in gerek İslam inanç coğrafyasına olan konumu, gerekse Ortadoğu ve Afrika çıkarları açısından tarihi rolü Türkiye'nin bu bölgedeki yaklaşımlarının temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Adanın önemini sadece coğrafik özellikleriyle sınırlandırmamak, ticari, askeri ve stratejik önemi ile de değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Son dönemde, özellikle 2010 ve sonrasındaki politik, askeri ve stratejik gelişmelerle birlikte ada Türkiye'nin önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Sudan'daki yönetim üzerinde gelişen olaylar, darbe ve mevcut yönetimin devrilmesi Türkiye açısından önemli gelişmelerdir. Bu gelişmelere paralel olarak yakın dönemde adadaki stratejik konumun yeniden değerlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Adanın Türkiye açısından önemini gösteren harita Şekil 18'de verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin Basra Körfezi, Doğu Afrika (Afrika Boynuzu) ve Aden Körfezi üzerindeki kilit noktaları birleştiren askeri üsleri bölgedeki varlığını kanıtlar niteliktedir. Basra Körfezi ile Hint Okyanusu üzerinden Aden Körfezi'ne Kızıl Deniz'e ve oradan Akdeniz'e ulaşan ticari yollar üzerine kurulu askeri üsler stratejik olarak çok önemlidir. Türkiye bölgeyi kontrol amacıyla 3 üste konuşlanmıştır. Bunlar;

1. Katar: TSK Üssü
2. Somali: Anadolu Kışlası
3. Sevakın Adası

Şekil 18. Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika'daki stratejik üs noktaları

Sudan'dan Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 1.713 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir.

4.3. TANZANYA ADALARI: ZANZİBAR VE PEMBA ADALARI

Zanzibar 16. Yüzyıl başlarında Portekiz hâkimiyetine girmiştir. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca Portekiz egemenliğinde yönetilen ada 1698 yılında Umman Sultanlığı'nın yönetimine geçmiştir. Umman Sultanı Seyyid Sait'in başkenti Zanzibar'a taşınması ile bölge 19. Yüzyıla kadar Asya'ya yönelik ticaretin önemli bir noktası olmuştur. 1890 yılında İngiliz mandasına giren Zanzibar, 1963 yılındaki bağımsızlığına kadar İngilizler tarafından yönetilmiştir (Akyürek ve Bilgiç, 2011, 18).

Tanzanya, 1964 yılında Tanganika, Zanzibar ve Pemba Halk Cumhuriyeti'nin birleşmesiyle oluşmuş bir ülkedir. 1961 yılında Britanya'dan bağımsızlığını kazanan Tanganika, 1964 yılındaki birleşmeye kadar bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür. Tanzanya 30 idari bölgeye ayrılmıştır. Bunların 25'i kıtadaki Tanganika'da, 3'ü Zanzibar, 2'si ise Pemba Adaları üzerinde yer almaktadır. Zanzibar adasında son yıllarda daha çok özerklik hatta bağımsızlık yönünde talepler

yükselmektedir. Ülkenin uluslararası üç büyük havaalanından biri Zanzibar'da yer almaktadır (DEİK, 2015, 2). Federal yapıda yönetilen Tanzanya'da Zanzibar ve Pemba adaları iç işlerinde bağımsız olarak seçimlerle oluşturulan Zanzibar hükümeti tarafından yönetilmektedir. (Akyürek ve Bilgiç, 2011: 19).

İki büyük (Unguja ve Pemba) ve 52 küçük adadan oluşan Zanzibar yaklaşık 1,3 milyon nüfusa sahiptir. Arap, Afrikalı ve Hint kültürünün karışımından oluşan Swahili kültürü bölgede hâkimdir. Doğu Afrika'nın en kalabalık ülkelerinden biri olan Tanzanya (yaklaşık 45 milyon) toplumunda nüfusun neredeyse tamamını siyahi Afrikalılar oluştururken, Zanzibar'da sayıları az da olsa Araplar, Afrikalı siyahlar yer almaktadır. Toplumunu oluşturan asıl büyük grup Arap Afrikalısı denilebilecek ve neredeyse tamamını Müslümanların oluşturduğu gruplardan meydana gelmiştir. Zanzibar'da herhangi bir etnik sorun yaşanmamaktadır (Akyürek ve Bilgiç, 2011, 19).

Zanzibar ve Pemba adaları 2006 yılında Tanzanya Hükümeti tarafından ekonomik işletme bölgeleri kapsamına alınmıştır. Zanzibar'ın Malindi Limanı'nı serbest liman yapma çalışmaları sürmektedir. Ek olarak, Pemba ve Zanzibar'da bulunan üç alanda serbest ekonomik bölge kurulmuştur. Hükümet, Tanga ve Kigoma limanlarında serbest ticaret bölgeleri kurmayı planlamaktadır. Dış Ticaret Bölgelerinde, yabancı firmalar da yerel firmaların sahip olduğu yatırım imkânlarına sahiptir (DEİK, 2015, 2).

Stone Town (Taş Şehir) Zanzibar Adası'nın en eski yerleşim yeri olarak 2000 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Arap, Hint ve Avrupa kültürlerinin izlerini taşıyan şehir ayrıca Afrika ticaretinin izlerini de taşımaktadır. Zanzibar Doğu Afrika için kölelik tarihi anlamında da önemli bir bölgedir. Köle ticaretinin burada bulunan limanlardan gerçekleştirilmiştir (UNESCO, 2000).

Şekil 19. Zanzibar

Önemli bir turizm destinasyonu olan adada turistik yatırımların yönetiminde genellikle İtalyanlar rol almışlardır. Son yıllarda Türk Hava Yolları'nın adaya doğrudan seferler düzenlemeye başlaması ve Türk yatırımcıların bölgede yatırımlara başlaması Afrika politikasına yönelik gelişmelerin bir yansımasını oluşturmaktadır.

Mafia Adası ise Tanzania'ya bağlı Doğu Afrika Kıyısında yer alan takım adalardan oluşmaktadır.

Tanzania'dan Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 1.815 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018). Sahraaltı Afrika ülkeleri arasında en fazla öğrencinin kabul edildiği Tanzania'nın bu anlamda Türkiye için önemsenen bir ülke olduğu kabul edilebilir.

Şekil 20. Mafia Adası

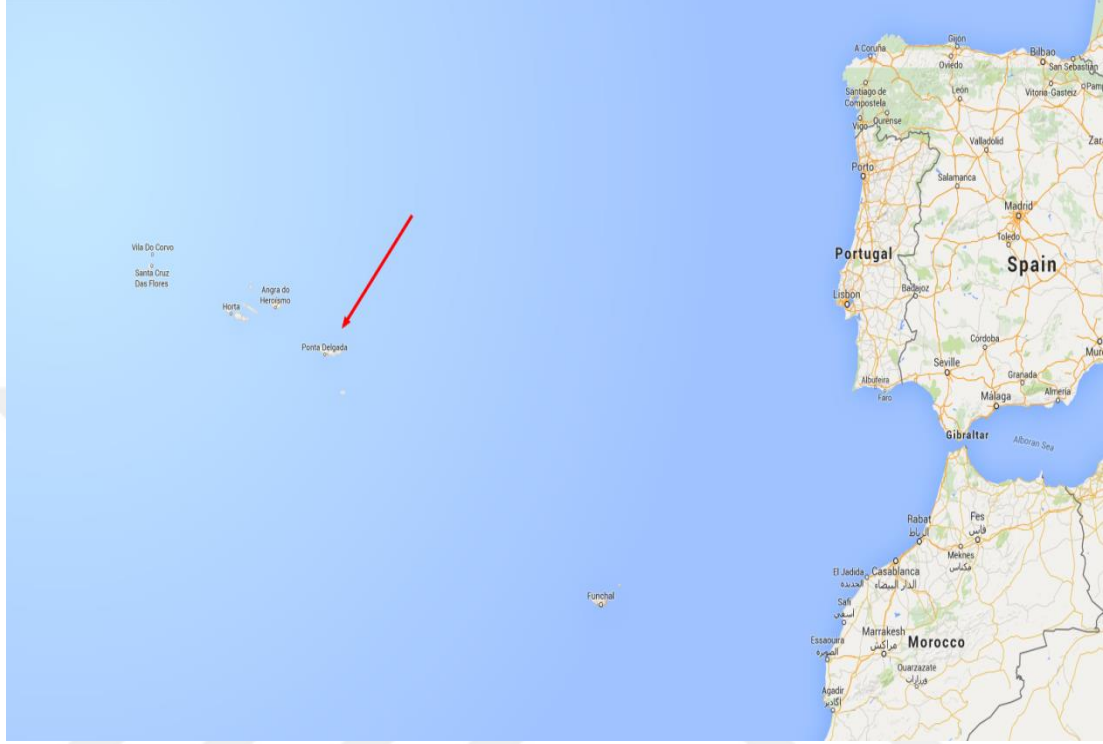
Bölgeyi günümüzde önemli kılan etkenlerden biri ve belki de en önemlisi Tanzanya ekonomisinin yıllık %7 büyüme potansiyeline sahip olmasıdır. Büyümeyi sağlayan temel faktör ise ülkenin zengin doğal gaz kaynaklarına sahip olmasıdır. 2020 planlarına göre öngörülen yıllık büyümeyi desteklemek için enerji yatırımları konusunda politikalar üretilmektedir (DEİK, 2017: 8).

4.4. PORTEKİZ ADALARI (AZOR VE MADEİRA)

Azor Adaları veya Azorlar olarak bilinen takımadalar Atlas Okyanusu üzerinde Portekiz'e bağlı özerk bir bölgedir. 15. Yy da Portekiz tarafından kolonileştirilmiş bir adadır. Atlantik okyanusunun hemen hemen ortasına denk gelen konumuyla uçaklar için yakıt ikmali ve mola için stratejik bir önemdedir. Santa Maria'daki havalimanı, okyanus aşırı birçok havayolu şirketine hizmet verirken, Terceira'daki modern Lajis askeri havaalanı, NATO'nun Atlas Okyanusu'ndaki tek havaüssüdür. Avrupa kıtasının 1.500 km batısında yer alan volkanik özellikteki bu adalar 3 grupta toplanmıştır:

1. Batı Grubu: Flores ve Corvo
2. Merkez Grubu: Faial, Pico, Sao Jorge, Graciosa ve Terceira
3. Doğu Grubu: Sao Miguel ve St. Maria

Şekil 21. Azor Adaları

Sao Miguel 65 km uzunluğu ve 16 km (en geniş noktası) ile Azor Adalarının en büyüğüdür. Ada yerel hükümetin merkezi olmakla birlikte, 6 belediyeden oluşmaktadır. Azorlar'ın en yüksek yeri olan 1080 m. yükseklikteki Pico da Vara Sao Miguel'de yer almaktadır. Azorları oluşturan adalar volkanik kraterler ve bu kraterlerde oluşmuş göllerle turistik açıdan çok çekici görsel güzellikler içermektedir. 2015 yılı verilerine göre yaklaşık 250 bin nüfus adalarda yaşamaktadır. Nüfusun %56'sı Sao Miguel'de, %23'ü Terceira'da ve geriye kalan 7 adada ise %23'lük bir kesim yaşamaktadır.

Azor Adaları'nın tarihi Portekizlilerin denizcilik faaliyetleriyle doğru orantılı olarak başlar. 15. yüzyılda Kanarya Adaları'nı bir liman olarak kullanan Portekizliler'in Azor Adaları'na ulaşmaları Atlantik Okyanusu üzerindeki denizcilik faaliyetlerinin sürdürülebilir olmasını sağlamıştır (Elik ve Bal, 2014, 98). 1976 yılından bu yana özerk bir yapıya sahip olan Azorlar, kendi bölge hükümetine ve 57

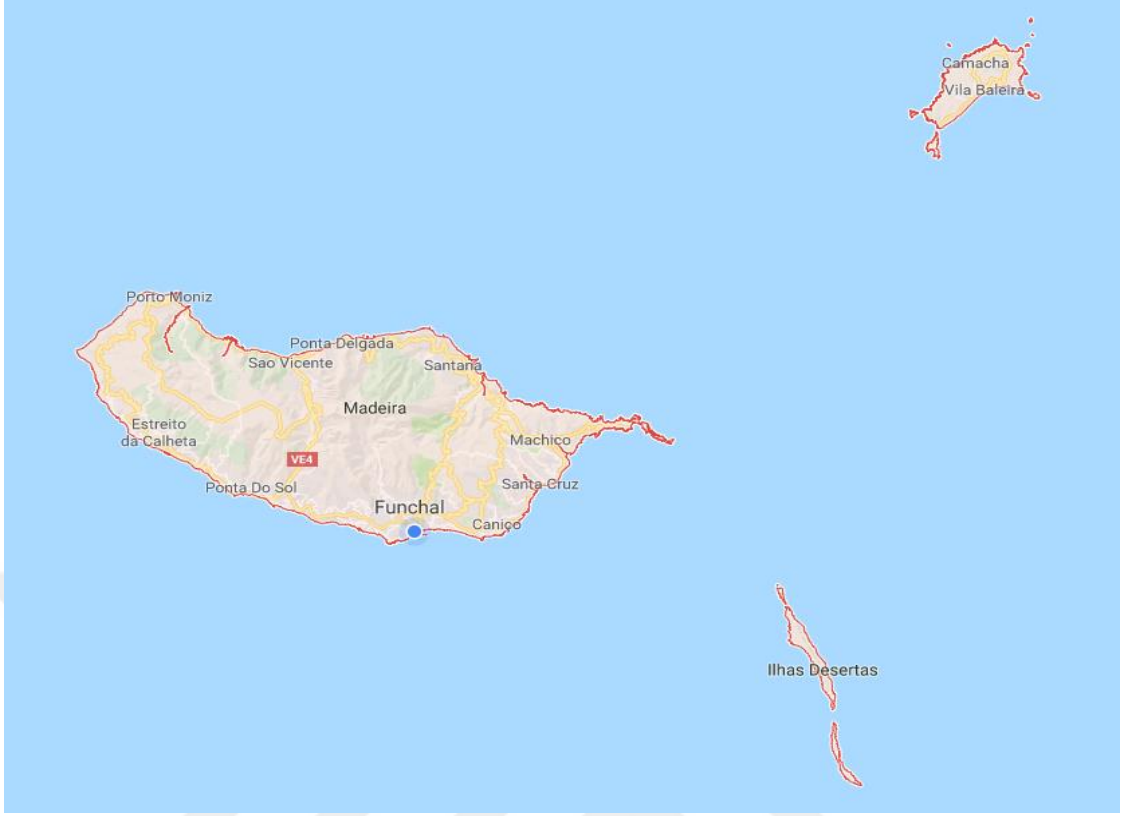
üyeli yasama meclisine sahiptir. Portekiz anayasasında da Azorlar ve Madeira kendi siyasi, idari statüleri ve özyönetim kurumları ile özerk bölgeler olarak tanımlanmıştır (Constitution of the portuguese, 2005).

Coğrafi konumu nedeniyle mal ve hizmetlere erişimdeki maliyetler Azorlar'ın temel ekonomik sorunlarından en önemlisidir. Avrupa Birliği (AB) fonlarından Portekiz ile bağından dolayı faydalanma imkânı bulunan Adalarda çeşitli projeler 2014-2020 süresince Avrupa Komisyonu Delegasyonu tarafından takip edilecektir. Bu projeler, biyolojik çeşitlilik (Rebeca Projesi), bilim ve teknoloji (Movagon Projesi), sağlık, çevre, kültür, sosyal gelişim vb. konularda dağılmaktadır (Briefing, 2017, 12).

Azor adalarının AB açısından önemsenen konularından biri yenilenebilir enerji kaynaklarının yönetimidir. Adalar jeotermal, hidro ve rüzgâr enerjisi üretme potansiyeline sahiptir. Jeotermal enerji Azor Adaları'nın en büyük yenilenebilir enerji kaynağıdır. 2007 yılında toplam elektrik üretiminin %40'ından fazlasını jeotermal enerji ile elde etmişlerdir (The Autonomous region of the Azores, 2008, 11).

Portekiz'in Azor adalarıyla birlikte özerk bölgelerinden biri de resmi adıyla Madeira Özerk Bölgesi'dir. Yaklaşık 300 bin kişinin yaşadığı takımadaların başkenti Funchal'dir. 1419'da Portekizli denizciler tarafından keşfedilen yerleşime başlanan ada, günümüzde de konumu itibarıyla Portekiz'in Atlantik'e açılan önemli bir liman niteliğindedir.

Madeira adaları, Nüfusun yerleşik olduğu iki ada Porto Santo, Madeira, iskan olmayan Deserta Grande, Chão, Bugio adaları ve Ilhas Selvagens (uygarlıktan uzak adalar) adalarından oluşmaktadır (The Encyclopedia of World..., 1996).

Şekil 22. Madeira Adası

4.5. KANARYA ADALARI (İSPANYA)

Kanarya adaları Fas'ın batısında İspanya'ya bağlı özerk bir bölgedir. Takımadalar; Tenerife, Fuerteventura, Gran Canaria, Lanzatore, La Palma, La Gomera ve El Hierro olmak üzere 7 büyük ada ve diğer küçük adalardan oluşmaktadır. Adalar, Avrupalılar için önemli turizm noktalarındandır.

Kanarya Adaları'nın asıl sakinleri Guanches denilen şu anda mevcut halka asimile edilmiş 15. yüzyılda İspanyollar tarafından fethedilen Berberi bir halktı. 13. ve 14. yüzyılda Ceneviz, Mayorka, Portekiz ve Fransız denizciler tarafından adalar sıkça ziyaret edilmiştir.

Şekil 23. Kanarya Adaları

Kanarya Adaları'nda jeotermal enerji için büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Bu enerjiyi kullanabilmek amacıyla çeşitli planlar üzerinde çalışılmaktadır. Ülkedeki ilk kapsamlı jeotermal enerji santralının kurulması için Slovak firması Arllen ile planlama yapılmıştır. Söz konusu santralin Tenerife'de kurulması planlanmaktadır (Richter, 2016). 1950 yılından itibaren hızlı bir şekilde büyüyen turizm sektörünün yanı sıra Tenerife adasında büyük miktarda ham petrolü işleyebilecek petrol rafinerisi de mevcuttur (Rodrigues, 2019).

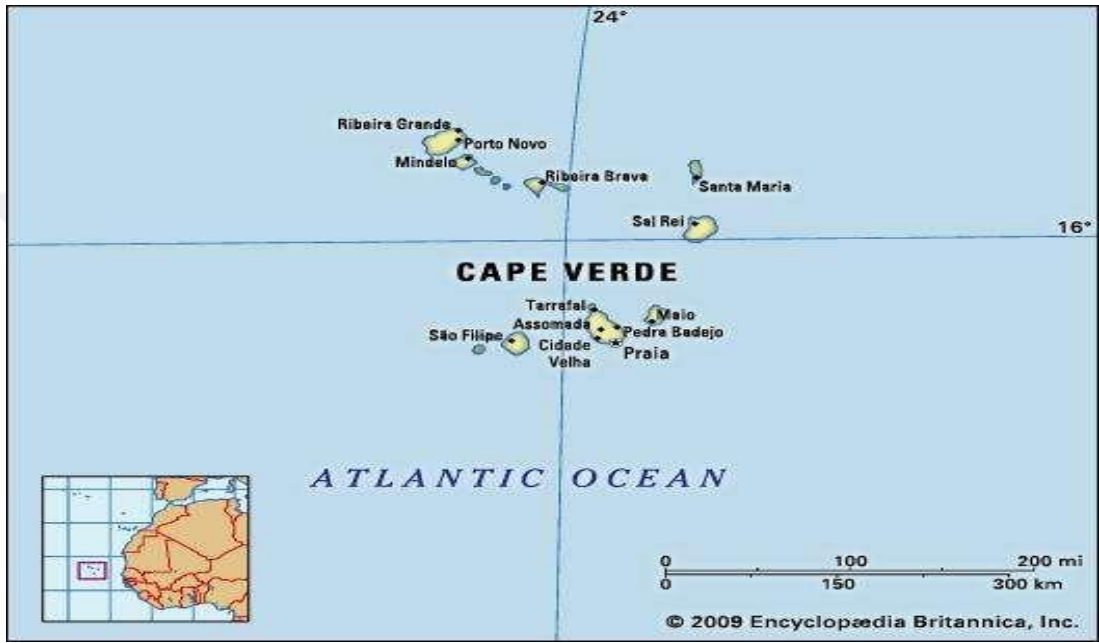
Adalarda toplam 10 havaalanı 2 heliport bulunmaktadır.

4.6. YEŞİL BURUN ADALARI (CAPE VERDE)

Yeşil Burun Adaları (Cape Verde) Atlas Okyanusu'nda 10 ada ve 8 küçük adadan oluşan Afrika ülkesidir. "10 adadan birinde iskân yoktur. Takımadalar iki kısma ayrılmıştır the Barlavento (Windward) grup kuzey tarafta, the Sotavento (Leeward) grup güney tarafta yer alanlara denir. The Barlavento adaları; Santo

Antão, São Vicente, Santa Luzia (yerleşim yok), São Nicolau, Sal, ve Boa Vista, adacıklar Raso ve Branco. The Sotavento adaları; Maio, Santiago, Fogo, ve Brava ve adacıklar the Rombos—Grande, Luís Carneiro ve Cima.” (Saw, Bannerman ve Lobban, 2018)

Yeşil Burun Adaları Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) daimi üyesidir.

Şekil 24. Cape Verde (Yeşil Burun Adaları)

Yeşil Burun Adaları ülkedeki enerji ihtiyacının tamamını yenilenebilir enerji kaynaklarından elde etmeyi hedeflemektedir. Ülkede kullanımda olan enerjinin %25’i rüzgâr enerjisinden elde edilmektedir (Nordman, 2017).

Adalarda 10 havaalanı mevcuttur. Adalar, Latin Amerika ülkelerinden Avrupaya uyuşturucu kaçakçılığının önemli bir noktası olarak dile getirilmektedir (Alexander, 2016).

1976 da Çinle ikili ilişkilerin başlamasından beri, Çin, Cape Verde’nin kalkınmasında önemli bir rol oynamıştır; yer altı zenginlikleri pek olmayan bu adalara Çin’in ilgisinin, küresel ticaret yollarını güvenceye almak istemesi ve bu amaçla önemli bir jeostratejik konumu bulunan bu adalarda askeri bir üs kurmak isteği olduğu düşünülmektedir (Ramos, 2016).

Adalara yerleşen Çinli yatırımcıların yanında, Çin devleti destekli şirketler de altyapı yatırımlarına yönelmiştir. Çin'in önde gelen iş adamlarından biri turizm sektörüne, eğlence merkezleri ve gazino işletme işine ilgi duymakta ve bu alanlarda yatırım planları yapmaktadır. Özellikle Kanarya adaları ve Madeira da Korsikalı ve Sicilyalı ailelerle irtibatlı suç örgütlerinin ülkede çok etkili olduğu bilinmektedir. Bu alanlarda Cape Verde adalarında Çinlilerin yatırım yapmak istemeleri, kara para akışının da kontrolünde bir rekabet yaşanacağını göstermektedir (Horta, 2018).

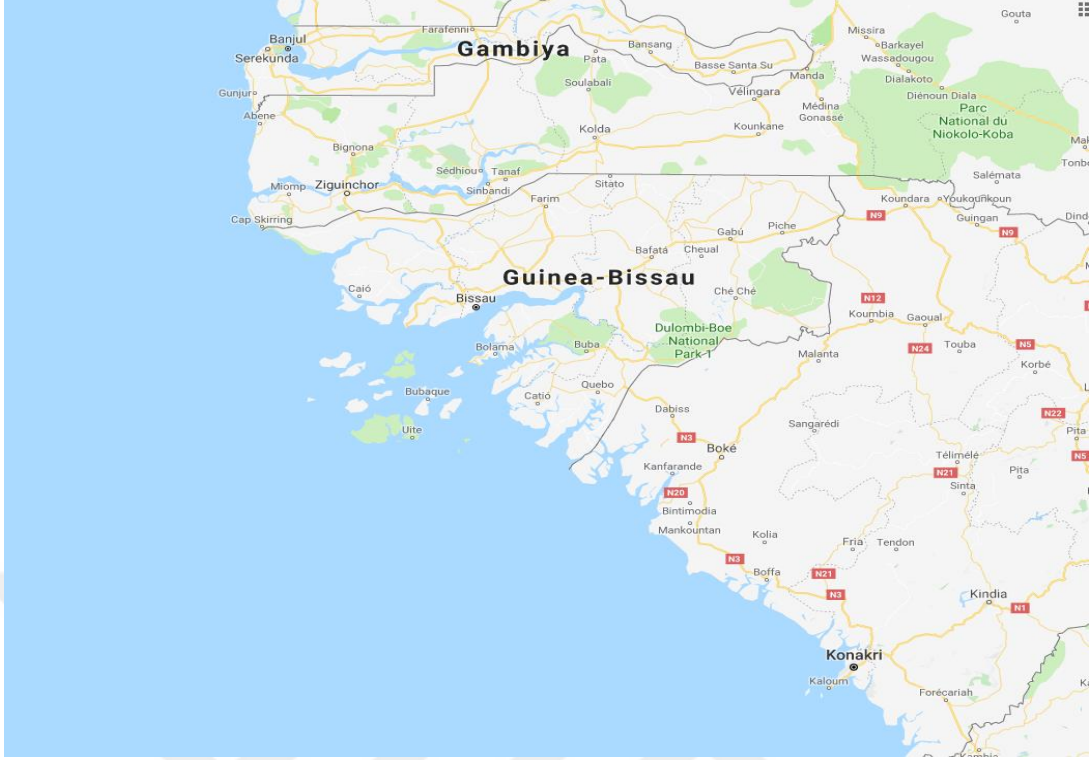
2014 yılından itibaren Brezilya Cape Verde'de yeni bir deniz kuvvetleri teşkilatı misyonu oluşturuldu. 2016'da ise Cape Verde ile Brezilya arasında yeni bir savunma iş birliği anlaşması imzalanmıştır (Aslan, 2017).

Cape Verde'den Türkiye'ye 2013-2017 yılları arasında 8 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir. 2017-2018 eğitim yılında ise bu ülkeden Türkiye'ye hiçbir öğrenci gelmemiştir (Baydemir, 2018b).

4.7. BISSAGOS ADALARI (GİNE BİSSAU)

Bissagos Adaları Gine Bissau'ya 40 km mesafede 15 ana adadan oluşan takımadalardır. Takımadaları oluşturan başlıca adalar şunlardır:

- Caravela
- Carache
- Formosa
- Uno
- Orango
- Orangozinho
- Bubaque
- Roxa

Şekil 25. Bissagos Adaları

Gine Bissau'nun bağımsızlığını 1974'te ilk olarak bugün bölgede etkinliğini arttıran Brezilya tanıdı (Aslan, 2017).

Doğal güzellikleri ve kıyıları ile bilinen adalar aynı zamanda stratejik konumu ile önemli bir bölgede yer almaktadır. Gine Bissau 20'den fazla etnik yapıdan oluşmaktadır. Balanteler (%32), Fûlânîler (%22), Mandyakolar (% 14,5), Mandingolar (% 13) ve Pepeller (% 7) başlıca etnik grupları oluşturmaktadır. Bunların yanında kabilelerinden kopmuş Assimiladolar (benzeşmişler) ve Cape Verde kökenli Mestiçolar (melezler) yer almaktadır (Erinç, 1996).

Aynı şekilde ülkede konuşulan 20 dil ve lehçe baskındır. Creole en yaygın olarak kullanılan ortak dildir. Nüfusun beşte ikisi Müslüman beşte biri ise Katolik Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Kalan nüfus ise geleneksel inançlarını sürdürmektedir. Nüfus daha çok küçük köylerde ve ana şehirlerde toplanmıştır. Ülkenin ekonomisi günümüz itibarıyla kendi kendine yetebilen tarımsal üretimle sınırlıdır.

Ülkede rezerv boyutu hesaplanmamış olsa da doğusunda büyük boksit yatakları, orta ve kuzey bölgelerde fosfat bulunmaktadır. Altın ve açık denizde petrol yatakları önemli maden ve yeraltı zenginliklerini oluşturmaktadır. Bissagos Adaları geçmişte köle ticareti için önemli bir bölgeyi oluştururken günümüzde enerji kaynaklarına olan yakınlığı ve petrol rezervleri bakımından stratejik öneme sahiptir (Lobban, 2019).

Gine Bissau'dan Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 332 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018b). Bu durum Türkiye'nin bölgeyi önemseyen bir politikayı yürüttüğünü göstermektedir.

4.8. BİOKO ADASI (EKVATOR GİNESİ)

Afrika kıtasının batısında yer alan Bioko adası Ekvator Ginesi'ne bağlı bir adadır. Ada bağlı olduğu ülkenin yaklaşık 160 km kuzey batısında yer almaktadır. Ada ayrıca tarihi olarak Fernando Póo, Fernando Po, Formosa ve Macias Nguema Biyogo adlarıyla anılmıştır. 2.017 km² yüz ölçüme sahip olan Bioko denizden keskin bir şekilde yükselen volkanik bir adadır. En yüksek noktası 3008 m'ye ulaşmaktadır. (Lotha ve McKenna, 2006/2011). Adada bulunan Malabo kenti aynı zamanda Ekvator Ginesi'nin başkentidir.

Ekvator Ginesi'nden Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 44 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir.

Şekil 26. Bioko Adası

Bioko Adası'nın konumu, Batı Afrika'nın tarihi olarak köle hareketinin odak noktalarından biri olmasına yol açmıştır. Adanın kuzeyinde bulunan ana liman köle ticaretinin yürütülmesi için kullanılmış ve özellikle Amerika kıtasına İspanya ve İngiltere'ye köle sevkiyatı bu liman üzerinden gerçekleştirilmiştir (Hanson-Smith, 2017).

Ekvator Ginesi halkının büyük bir bölümü Bantu kökenlidir. Bantu Afrika genelinde oldukça geniş alana yayılmış etnik gruplardan oluşan halkları içermektedir. Fang ise Bantu içerisinde yer alan 300-600 arasındaki etnik gruptan Ekvator Ginesi'nde yer alan en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Ana ülkeden Bioko adasına göç eden Fang grupları demografik yapıyı burada da değiştirmiştir. Ada genelinde %86 oranında Fang ve %7 Bioko Adasına özgü Bubi etnik grupları yerleşiktir (World Population Review, 2019a).

Adada tek havalimanı bulunmaktadır. Gine körfezinde büyük petrol rezervleri adanın önemini arttıran unsurlardan biridir.

4.9. SAO TOME VE PRINCIPE

Sao Tome ve Pricipe Afrika'nın batısında iki adadan oluşan ve Afrika'nın yüzölçümü en küçük ikinci ülkesidir. Yaklaşık 190.000 insanın yaşadığı 1.001 km² yüz ölçüme sahip olan devletin resmi adı Sao Tome ve Principe Demokratik Cumhuriyeti'dir. Ülke İki büyük ada -São Tomé ve Príncipe ve birkaç tane adacık Rôlas, Caroço, Pedras, Tinhosas'dan oluşmaktadır. Ülkenin ismi uzun süre sömürgesi olduğu Portekiz tarafından verilmiştir.

Keşif esnasında adalarda insan yaşamı bulunmadığı bu nedenle Afrika ana karasından getirilen köleler ve Portekizli mahkûmlardan bir nüfus oluşturulduğu belirtilmektedir. Adalara çoğunlukla Angola, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde) ve Mozambik'ten köleler taşınmış, özellikle Yeşil Burun Adaları'ndan getirilenler kıtanın geneline yayılmıştır. Ayrıca Afrikalı yerleşimcilerin yanı sıra Yahudi nüfusun da buralara taşınması ilgi çekici bir husustur (Kurt, 2019).

Şekil 27. Sao Tome ve Principe

Başlangıçta şeker ve kakao üretiminin yaygın olduğu adada daha sonra köle ticareti ağırlığı görülmüştür. Köleliğin yasaklandığı dönemde (19 yy.) kakao üretiminde dünyada söz sahibi olan adalarda, yasal olarak kölelik olmasa bile, sömürgeci güçler tarafından Afrika kökenli işçilere kölelikten çok da farklı olmayan *servicais* adı verilen uygulamalar gündemde kalmıştır. Bu grupta olan insanlar eski

efendilerine farklı bir adla hizmet etmeye devam etmişlerdir. 1950'lerde Portekiz'e karşı başlayan isyan hareketleri büyük katliamlara sahne olmuştur. Tarihe *Batepa* katliamı olarak geçen olaylarda yaklaşık 2.000 sivil hayatını kaybetmiştir. Başlayan isyanlar, Afrika devletleri tarafından da desteklenmesi sonucunda ülke 1975 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur.

Nüfusun çoğunluğu Katolik (%70) ve diğer Hıristiyan mezheplerinden oluşmaktadır. Etnik olarak Angola ve Yeşil Burun (Cape Verde) kökenli siyahlar ve çoğunluğu oluşturan melez (mestizos) gruplar yer almaktadır (Pais, 2019: 2).

Ülkede üç havalimanı mevcuttur. Büyük petrol ve gaz yataklarına sahip Gine Körfezinde bulunan Sao Tome e Principe de, 2003 yılında Nijerya ile bağlantılı olduğu düşünülen bir darbe denemesinden sonra ABD'nin takımadalara müdahalesi başlamıştır. ABD adaların sahip olduğu yerel güvenlik güçlerine yardım programı açıklamıştır. Askeri bir üssün kurulabileceği söylenmektedir. Cumhuriyetçi senatör, Chuck Hagel, Batı Afrika ziyaretinde, ABD'nin petrol ihtiyacının %25'inin 2020 ye kadar Gine körfezinden karşılanmasını umduğunu belirtmiştir. Bu durum çevre ülkelerle birlikte Sao Tome ve Principe'nin jeostratejik önemini arttırmaktadır.

Sao Tome ve Principe'den Türkiye'ye 2013-2018 yılları arasında 13 öğrenci eğitim görmek üzere gelmiştir (Baydemir, 2018b). Bu durum Türkiye'nin Afrika politikası ve bölge stratejisinde ülkenin gündemde olduğunu gösteren işaretlerden biridir.

4.10. BİRLEŞİK KRALLIK ADALARI: ST. HELENA, ASCENCION VE TRISTAN DA CUNHA ADALARI

İngilizlerin Afrika üzerindeki tarihi geçmişi, diğer batılı devletlerde olduğu gibi sömürge bölgelerinden elde ettikleri ekonomik çıkarlar ve dünya ticaretine hâkim olma arzusu etrafında cereyan etmiştir. Modern sömürgecilik kavramının hâkim ülkesi Fransa'nın Afrika'nın batısına hâkim olması, İngiltere'nin Kuzey, Güney ve Doğu Afrika'da etkili olmasını sağlamıştır.

Birçok ortak görüşe göre İngiliz sömürgeciliği üç dönemden oluşmaktadır:

- Birinci dönem on yedinci yüzyıl sonlarından on dokuzuncu yüzyıl başlarına kadar geçen Eski veya Kolonyal Sömürgecilik (Old or Colonial Imperialism)

adını alır. Amerika'nın sömürge bölgelerine dönüştürülerek buralarda kolonilerin oluşturulması bu döneme örnektir.

- İkinci dönem 1830-1880 arasındaki dönemi kapsar. Bu döneme “Serbest Ticaret Sömürgeciliği” adı verilir. Osmanlı, Çin ve İran eski gücünü kaybetmiş hedef alanların ekonomik olarak sömürülmesi bu dönemin temel özelliğidir.
- Üçüncü dönem 1880-1940 yıllarını kapsar ve Yeni Sömürgecilik (New Imperialism) olarak tanımlanır. Ekonomik olarak sömürgeleştirilen ülkelerin bir süre sonra siyasal olarak da kontrol altına alınarak, ilhak edilmesi bu döneme özgü İngiliz sömürgeciliğinin karakteristik özelliğidir (Yaramış, 2007, 121-122).

İngiltere'nin Afrika sömürgeciliğine tarihinin aksine coğrafik olarak Güney Atlantik Denizinde 3 adanın bulunduğu bölge İngiliz denizaşırı bölgesi olarak adlandırılmış, St. Helena, Ascension ve Tristan da Cunha adaları, İngiltere kraliçesi tarafından gönderilmiş aynı vali tarafından yönetilmektedirler. St. Helena, gerçekte Napoleon'un sürgün yeri olarak bilinmektedir (Murray, 2016).

Ascension adası, adını 1501 yılında, Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın diriliş günü, paskalya gününde bulunmasından almaktadır 2002 yılına kadar idari ve mali yönetim İngiliz ordusu ve çeşitli teşekkülleri tarafından icra edilmiştir. Ascension adasında ayrıca NASA, ABD Hava kuvvetleri, İngiliz Hava Kuvvetleri, Avrupa Uzay Ajansı, İngiliz ve Amerikan istihbarat servislerinin de mevcudiyeti vardır (Murray, 2016). Ascension Adasında bir havalimanı vardır.

Tristan da Cunha 6 adadan oluşmaktadır bunlardan Inaccessible, Nightingale, Middle ve Stoltenhoff adalarında yerleşim yoktur. Tristan da Cunha adasında yerleşim vardır. Ayrıca Gough Adasında da meteoroloji istasyonu mevcuttur (Murray, 2016).

Şekil 28. İngiliz Adaları: Ascension, St. Helena ve Tristan da Cunha

İngilizlerin Hint Okyanusu üzerinde bulunan ve stratejik olarak önemini koruyan önemli takımadalarından biri de Chagos Takımadalarıdır. Takımadalar Salomon Adaları, Peros Banhos, Nelsons Island, the Three Brothers adaları, Eagle adaları, Danger adaları, Egmont adaları ve Diego Garcia Adasından oluşmaktadır. 1971 Soğuk Savaş döneminde Sovyetlere karşı İngiliz ve ABD arasında anlaşma ile savunma ve iletişim amaçlı, Diego Garcia adasında büyük bir üs kurulmuştur. Bu üs daha sonra Irakın Kuveyti işgali sırasında ABD ve İngiliz güçleri tarafından, ABD'nin Afganistan'a düzenlediği saldırılarda ve ABD'nin Irak'ı işgalinde kullanılmıştır.

Chagos Takımadalarının içerisinde en ilginç hikâye Diego Garcia Adası'nın trajik hikâyesidir. 1960'larda 2.000 insanın yaşadığı ada İngiltere'nin egemenliğinde yer almaktadır. 1961'de bir Amerikan tuğgeneralin adayı ziyareti ile bu ada üzerinde yaşayan insanların kaderi değişmiştir. Ada askeri üs olarak kullanılmak üzere ABD tarafından İngiltere'den kiralanarak insansızlaştırma planlaması yapılmıştır. Fransızca konuşan halk çeşitli oyunlarla adadan çıkarılarak Moritus'a yerleştirilmiştir. Birçoğu intihar eden veya çeşitli nedenlerle ölüme sürüklenen halk bilmedikleri bir dilde yapılan anlaşmaya zorla veya kandırılarak parmak

bastırılmıştır. 1968’de bağımsızlığını kazanan Moritus ada üzerinde hak iddia etmektedir. Ada üzerindeki hak arayışı günümüze kadar süregelmiştir. BM Genel Kurulu 2017 yılında Uluslararası Adalet Divanı’nın adaların Moritus’a bırakılmasının hukuki olup olmadığını araştırmasını istemiştir. Birleşmiş Milletler’in (BM) temel yargı organı Uluslararası Adalet Divanı, İngiltere'nin Hint Okyanusu'ndaki Chagos Takımadaları'nın kontrolünü "acilen" bırakması gerektiğine ve adaların Moritus'tan koparılışının yasal olmadığına karar vermiştir (BBC News, 2019).

Bağlayıcılığı olmayan Lahey’deki bu mahkemenin bu kararının ne şekilde değerlendirileceği zaman içerisinde görülecektir. ABD, kiralık olarak kullandığı özellikle Diego Garcia adası üzerinde dünyanın en uzun iki bombardıman uçağı pisti, bir casus uydu tesisi ve bir nükleer çöplüğe sahiptir. Özellikle bombardıman uçakları için kullanılan pistler Asya, Ortadoğu ve Afrika gibi geniş bir alanda askeri operasyonların merkezlerinden biridir. Örneğin Irak ve Afganistan üzerindeki operasyonlara giden bombardıman uçakları bu üslerden kalkmıştır. Üste ABD’ye ait 4.000 civarında askeri ve idari personel bulunmaktadır. Bu durumda adaların İngiltere’den alınarak Moritus’a teslim edilmesinin kolaylıkla mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir.

4.11. FARASAN ADALARI (SUUDİ ARABİSTAN)

Farasan Adaları Kızıldeniz üzerinde Suudi Arabistan’a bağlı takımadalarıdır. Yemen İle Suudi Arabistan’ın Kuzey Batı sınırına yakın adalar Cizan kentine 40 km yakınlıkta yer almaktadır. Mercan adaları hüviyetindeki Farasan Eritre ile kıyı komşusudur.

Şekil 29. Farasan Adaları

Farasan Adaları ile ilgili yazılı çok az kaynak olmasına rağmen günümüzde yapılan arkeolojik çalışmalar sonucu bulunan yazıtlara ve buluntulara bakarak, MS 144 yılında adalarda Romalıların bir müfreze bulundurdukları, 525 yılında; Musevi Himyar Kralı Dhu Nuwas'a karşı gönderilen Hristiyan Habeş Filosuna yardıma gelen Hristiyan askerlerin gemilerinin de adaları üs olarak kullandıkları, 10 yy'a kadar adalarda Hristiyanların da yaşadığı söylenmektedir. Adalar 16. yy. da Mısır Memlüklerinin idaresine girmiş olup daha sonra ise Osmanlı Devleti kontrolüne girmiştir. I. Dünya Savaşında İngilizler adaları elinde tutmuştur. Adalar günümüzde Suudi Arabistan Krallığı tarafından idare edilmektedir (Cooper ve Zarrano, 2014: 149).

Suudi Arabistan'ın devlet eliyle yapılmış ilk büyük güneş enerji santrali, altı bin güneş paneli ile çalışmaktadır. Bölgede petrolün yanı sıra balıkçılık ve turizm faaliyetleri yürütülmektedir.

4.12. CERBE-DJERBA ADASI (TUNUS)

Cerbe (Djerba) Adası Kuzey Afrika'nın en büyük adasıdır. Malta'nın güneyinde yer alan Gabes Körfezi'nde bulunan ada Tunus kıyılarından dar bir boğaz ile ayrılmaktadır.

Şekil 30. Cerbe (Djerba) Adası

Cerbe Adası Türk tarihinde kazanılan büyük deniz zaferiyle yer almaktadır. 16. Yüzyılın büyük Türk denizcisi Pîrî Reis ada için Kitab-ı Bahriyye adlı eserinde şunları aktarmıştır:

"Adı geçen Cerbe bir alçak adadır. O adanın, denizden varırken önce hurma ağaçları görünür, çünkü çok hurmalı bir yerdir. Çevresi yetmiş iki mildir. Ama o denli şenlik adadır ki bağızsız bahçesiz yeri yoktur. Zeytin yağı ve kuru üzüm pek çoktur... zamanında bir köprü yaptırmıştı, sığlar üzerine döküntü taşlar döküldüğünden bugün o döküntü durur...kıyıya yakın çevresi sığıktır, bilmeyen gemiler varamaz. Bundan dolayı düşmandan pek çekinmezler... Önceleri bu adada iki şeyh vardı. Bunlardan birine Şeyh Yahya, ötekine de Şeyh Kanun

derlerdi. Bu şeyh Kanun'u, Şeyh Yahya sürdü, o adadan çıkardı. Çünkü iki ayrı kabile idiler. Şeyh Yahya Kabilesine Vehebi' derlerdi; Şeyh Kanun kabilesine de Mestenû derler... Bir iki kez İspanya kafiri o adayı almak isteyerek üzerine gemiler gönderip üstükte her birinde kafiri kırdılar, kaçırdılar. Ve bir defasında kafire bağlandılar. Sonra kafirin cevrini çekmediler, sürdüler o kafiri çıkardılar...” (Önalp, 1967:180).

Ada üzerinde özellikle Fransa'ya seferler düzenlenen uluslararası Djerba Zarzis havaalanı yer almaktadır.

V. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçtiğimiz yüzyıllarda daha çok beşeri ve tabii kaynakları sömürü aracı olarak kullanılan Afrika dönemsiz olarak önemini artırarak veya azaltarak devam ettirmiştir. Kıtanın büyük yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, değişen dünya koşullarının büyük devletler nazarında yeni stratejik, siyasal, askeri ve ekonomik konumlanmayı beraberinde getirdiği görülmektedir.

Afrika kıtasının bütününe bakıldığında tarihi olarak büyük sorunların yaşandığı ve her dönem çatışmaların, yoksulluğun ve sömürünün odağında yer aldığı aşikârdır. Geçtiğimiz yüzyılın ortasına kadar bağımsızlıktan yoksun olan Afrika milletleri bağımsızlık kazandıktan sonra da müreffeh toplumlar oluşturmaktan uzak kalmıştır. Yoksulluk, tabii afetler, siyasal çekişmeler ve yolsuzluk kıtanın genelinde yaygın bir şekilde sürmektedir. Bazı ülkeler de açlık ve kıtlık sorunları yaşanırken, bir kısmında terör ve şiddet olayları yaygındır.

Yapılan araştırmada her ne kadar kıtaya bağlı veya çevre ülkelerin adaları ele alınmış olsa da kıta ülkelerinin sorunlarına da göndermelerde bulunulmuştur. Özellikle petrol ve doğalgaz kaynaklarının bulunduğu bölgelerde uluslararası güçlerin konumlandığı, ticaret yollarının güvenliği için birbiriyle yarışan gelişmiş ülkelerin yer aldığı görülmektedir. Doğal kaynaklara sahip ülkelerin yakın tarihlerinde istikrar kaybına uğradıkları sıklıkla rastlanan gelişmelerdir.

Çevre adaların konumu jeostratejik açıdan ülkelere avantaj kazandırmaktadır. Örneğin Kızıldeniz'i güneyden ve kuzeyden kontrol altına alma stratejisi güden Suudi Arabistan güneyde Haniş, kuzeyde ise Tiran ve Sanafir Adalarını gerek satın alarak gerekse nüfuzuna katarak yönetmektedir. Suudi Arabistan'ın bu adalara hükmetmesi ABD ve İsrail açısından güvenli bölgenin oluşturulması anlamı taşımaktadır.

Öte yandan tüm Ortadoğu ve Asya ile Doğu Afrika'ya hâkim olan Hint Okyanusu'ndaki Diego Garcia Adası ABD'nin bölgedeki askeri operasyonlarının temel üssü konumundadır. Moritus ile uluslararası hukuk arenasında yaşanan gelişmeler Afrika kıtası çevresinde cereyan eden hadiselerin nihai mevzileri bakımından önemli sonuçlar doğurması muhtemeldir.

Cibuti üzerinde kurulan askeri üslerin temel hedefi Aden Körfezi'ne, Kızıldeniz'e ve dolayısıyla Akdeniz ticaret yollarına hâkim olma gayesi taşımaktadır. Öyle ki Çin denizaşırı ilk askeri üssünü bu ülkede kurmuştur. Cibuti'deki bu askeri hareketlilik Türkiye açısından kuzeydeki Sevakin Adası'nı daha önemli kılmıştır. Kızıldeniz'de uluslararası hâkimiyet devletlere ticari olduğu kadar askeri, stratejik ve siyasal kabiliyetlerini arttırma imkânı sunmaktadır.

Doğu Afrika'daki doğalgaz kaynakları Mozambik Boğazı ile dolayısıyla Madagaskar ve Komorlar gibi ada devletlerini önemli birer jeopolitik sahaya dönüştürmüştür. Tarihi bakımdan Ümit Burnu üzerinden Hint Okyanusu ile bağlantılı deniz ticaret yollarına hâkim olan Mozambik Boğazı, Tanzania, Mozambik ve çevre ülkelerdeki doğal kaynak rezervlerinin keşfi ile yeniden hareketlilik kazanmaya başlamıştır.

Sömürge geçmişi olan Çin ve Hindistan Afrika için günümüzde parlayan yıldız olarak öne çıkmaktadır. Gerek alt yapı faaliyetleri gerekse kültürel, ekonomik ve sosyal faaliyetler alanlarında ekseriyetle iki ülkenin Afrika'nın son döneminde gündemi belirlediği görülmektedir. Kıta ve çevre ülkelerdeki birçok ada üzerinde yapılan veya yapılması planlanan yatırımlarda Çin ve Hindistan etkisi hissedilir ölçüde gelişmiştir. Araştırmada değinildiği üzere Afrika kıtası ile Hindistan ve Çin arasındaki ekonomik münasebetler yıllar bazında sürekli olarak gelişmiş özellikle son 10 yılda büyük miktarlara ulaşmıştır. İki ülkenin kıtada sömürgeci geçmişi olmaması ve kıta ile olan doğrudan münasebetleri her ikisine de Afrika'da nüfuz edinme açısından fırsatlar yaratmıştır. Aynı fırsatlar kıtanın büyük bölümü ile kültürel, tarihi ve sosyal ilişkileri tarihi bir kökene dayanan Türkiye için de geçerlidir.

Türkiye için Afrika'da bulunmak hem tarihi bağları hem de kültürel bağları açısından meşru bir durumu ifade etmektedir. İslam toplumunun birbiriyle olan münasebetleri üzerinde Türkiye'nin etkisi büyüktür. Günümüz itibariyle birçok Afrika ülkesi ve özellikle İslam ülkeleri arasında Türkiye'nin rol model ülke olarak kabul gördüğü aşikârdır. Diğer yandan bölge barışı ve istikrarı için Türkiye diğer ülkelere umut vermektedir.

Afrika'yı çevreleyen adalarda kurulan hâkimiyet kıta üzerindeki ve çevresindeki hareketlilikleri takip etmek açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Örneğin Hint Okyanusu üzerinde bulunan Diego Garcia adası Ortadoğu'ya gerçekleştirilen operasyonlar için kullanılmıştır. Fransa Mozambik Boğazı üzerindeki ticari faaliyetlerde kullanmak üzere hak etmemesine rağmen Mayotte üzerinde Komorlar'ın egemenliğini tanımamakta ve adayı gerçek sahiplerine bırakmamaktadır. Hindistan Moritus'a özel ihtimam göstererek, ada üzerindeki nüfuzunu güçlendirme stratejisi yürütmektedir. Suudi Arabistan kuzeyde Tiran ve Sanafir, güneyde ise Haniş Adaları üzerinde egemenlik kurarak Kızıldeniz üzerindeki hâkim konumunu muhafaza etmek istemektedir. Bu strateji uluslararası ilişkiler ve ülke çıkarları bakımından İsrail'in de makul bulduğu bir gelişmedir. Keza İngiltere elinde bulundurduğu adalar ile Afrika üzerinde söz sahibi konumuna sahiptir. İran'ın bölgedeki askeri faaliyetlerinin Dehlek Adası özelinde yürütülmekte olduğu bildirilmektedir. Son olarak Türkiye Sudan ile Sevakın adasının restorasyonu kapsamında uzlaşarak bölgede siyasal ve askeri varlığını Ortadoğu'yu da kapsayacak şekilde ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

African Review, (2015). Moritus easiest African country to do businesss, says World Bank report. <http://www.africanreview.com/finance/economy/Moritus-easiest-african-country-to-do-businesss-says-world-bank-report> 22.05.2018 tarihinde adresinden erişildi.

AKALIN, D. (2017). Eritre ve Etiyopya arasındaki Danakil bölgesinde Osmanlı hakimiyeti ve kaymakam Pertev Efendi. Tarih İncelemeleri Dergisi. XXXII (2), 327-361. 13.09.2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/401751> adresinden erişildi.

AKDAŞ, T. (2017). Tiran ve Sanafir Adaları: Yeni bir enerji yolunun doğuşu. 17.05.2018 tarihinde <https://www.stratejikortak.com/2017/07/tiran-ve-sanafir-adalari.html> adresinden erişildi.

AKGEZER, E. (2019). Avrupa Birliği'nin ve Çin'in Sahra Altı Afrika politikalarının karşılaştırmalı analizi. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi. YÖK Ulusal Te Merkezi veri tabanı üzerinden erişilmiştir.

AKYÜREK, S., ve BİLGİÇ, S., (2011). Afrika'da Türkiye ve Türk algısı (Mısır-Fas-Senegal-Tanzanya). BİLGESAM, No: 39. 14.03.2019 tarihinde <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-2014040858afrikadaturkiyealgisi.pdf> adresinden erişildi.

AKZEYBEK, R. (2016). "Enerji Güvenliği Bağlamında Çin'in Afrika Politikası / Africa Policy of China in the Context of Energy Security", TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and

History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 11/8 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9031> , p. 25-42.

ALEXANDER, H., (2016). Eleven killed at Cape Verde military base. 09.09.2017 tarihinde <http://thediplomat.com/2016/10/cape-verde-a-blueprint-for-chinas-positive-role-in-africa/> adresinden erişildi.

ARSLAN, İ. (2018a). 21. yüzyıl Afrika'sında ABD'nin askeri varlığı üzerine bir inceleme. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 289-313. 12.04.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/607347> adresinden erişildi.

ARSLAN, İ. (2018b). Bir ülke-bir kıta ilişkileri: Çin-Afrika örneği. Yönetim Bilimleri Dergisi, 16 (31) 125-142. 10.02.2019 tarihinde <http://ybd.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Ybd/bir-ulke-bir-kita-iliskileri-cin-afrika-ornegi.pdf> adresinden erişildi.

ARSLAN, K. (2018). Türkiye'nin yeni pazar arayışları içinde Afrika ülkelerinin yeri ve önemi. Verimlilik Dergisi, 2, 133-162. 14.04.2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/verimlilik/issue/36498/414231> adresinden erişilmiştir.

ASLAN, H. (2017). Brezilya'nın Afrika politikası. 15.06.2018 tarihinde <https://www.afam.org.tr/brezilyanin-afrika-politikasi/> adresinden erişildi.

ATEŞ, M. (2019). Sömürge sonrası dönemde Afrika'daki İngiliz sömürgeleri ile İngiltere'nin ilişkileri: Nijerya, Kenya ve Güney Afrika örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi.

AYDIN, H. (2018). Afrika kıtasının truva atları: Askeri üsler. AFAM: Afrika Araştırmacıları Derneği. 22.11.2018 tarihinde https://www.academia.edu/38856331/Afrika_K%C4%B1tas%C4%B1n%C4%B1n_Truva_Atlar%C4%B1_Askeri_%C3%9Csler adresinden erişildi.

AYDIN, M. (2009). Amerika'nın AFRICOM açılımı. 12.04.2019 tarihinde <http://www.bilgesam.org/incele/1011/-amerika'nin-africom-acilimi/#.XMszFzC2ldg> adresinden erişildi.

BADERTSCHER, E. (2018). Comoros. Salem Press Encyclopedia. 06.01.2019 tarihinde <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=d7a9fce6-00b5-4cb5-a21d-4fce147d986a%40sdc-v-sessmgr02&bdata=Jmxhbmc9dHImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=88391058&db=ers> adresinden erişildi.

BAYRAM, M. ve EMİROĞLU, H. (2016). Afrika'da artan Çin nüfuzunun çok yönlü sonuçları. *ASOS Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(28). 501-516.

BBC News (2019). Uluslararası Adalet Divanı: İngiltere Chagos Adaları'ndaki kontrolüne acilen son vermeli 12.05.2019 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47364082> adresinden erişildi.

BAILEY, L. (2018). Sycelles. Salem Press Encyclopedia. 23.03.2019 tarihinde <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=1&sid=31a34347-ac0e-4c31-8ab5-f2d2afdf670e%40sessionmgr4006&bdata=Jmxhbmc9dHImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=88391179&db=ers> veritabanı üzerinden erişilmiştir.

BAYDEMİR, M. (2018a). Çin'in Afrika mesajı. 22.07.2018 tarihinde <https://www.afam.org.tr/cinin-afrika-mesaji-yanimda-dur-kazan/> adresinden erişildi.

BAYDEMİR, M. (2018b). Türkiye'nin Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2018). 22.03.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/turkiyede-sahraalti-afrikali-ogrenci-hareketliliği-2014-2018/> adresinden erişildi.

BAYRAM, M. ve GÜL, M. (2018). Afrika'nın mevcut ekonomi-politik koşulları. Afrika Ekonomi Politigi: Kalkınma, Potansiyel ve Fırsatlar içerisinde Ed.: Murat Çetinkaya. 12.05.2019 tarihinde <https://www.academia.edu/38086747/> adresinden erişildi.

BBC News, (2017). 5 soruda Zimbabwe krizi. 10.09.2018 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42014475> adresinden erişildi.

BBC News, (2018). Madagascar country profile. 15.11.2018 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-13861843> adresinden erişildi.

BEIHAMI, H. ve MEIFA, F. (2014). The effects of decolonisation in Africa. World Scientific News, 3, 34-39. <http://psjd.icm.edu.pl/psjd/element/bwmeta1.element.psjd-531cac26-8ff7-4f38-a8a9-cb9bb84780dc> adresinden 22.09.2018 tarihinde erişildi.

BENDER, J., (2015). France's military is all over Africa. *Business Insider*, 12.12.2018 tarihinde <https://www.businessinsider.com/frances-military-is-all-over-africa-2015-1> adresinden erişildi.

BERGERON, L. (2014). The forgotten chokepoint: The Mozambique Channel's rich and bright but insecure future. *Strategic Insight*, November, No.54.

BİLGENOĞLU, A., (2013). İngiliz sömürgeciliğinde Mısır ve Sudan örneğinde karşılaştırmalı bir çözümlemesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Karşılaştırmalı Tarih Programı.

Briefing, (2017). Research for REGI committee: The economic, social and territorial situation of the Azores (Portugal). 12.11.2018 tarihinde [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/601971/IPOL_BRI\(2017\)601971_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/601971/IPOL_BRI(2017)601971_EN.pdf) adresinden erişildi.

BREWSTER, D., (2015). Indian strategic thinking about the Indian Ocean: Striving towards strategic leadership. *India Review*, 14(2) 221-237. <https://doi.org/10.1080/14736489.2015.1030198>

CIA World Fact Book, (2016/2017). Madagaskar. 2016/2017, 53, p457-461. <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=ca199d17-2d7b-4ef9-85e0-f2f5a292234c%40pdc-v-sessmgr05> adresinden 12.12.2018 tarihinde erişildi.

CIA World Fact Book, (2019a). Africa: Madagaskar. 15.01.2019 tarihinde <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ma.html> adresinden erişildi.

CIA World Fact Book, (2019b). Africa: Moritus. 15.01.2019 tarihinde <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mp.html> adresinden erişildi.

Constitution of the portuguese republic seventh revision, (2005). 07.11.2018 tarihinde <http://www.en.parlamento.pt/Legislation/CRP/Constitution7th.pdf> adresinden erişildi.

COOPER, J.P. ve ZARRANO, C. (2014). The Farasan Islands, Saudi Arabia: towards a chronology of settlement. *Arabian Archaeol Epigr*, 25: 147–174. doi:10.1111/aae.12046.

Country watch (2016). 2016 Country review: Cape Verde. 01.11.2018 tarihinde <http://www.countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B363LTZZ.01c.pdf> adresinden erişildi.

ÇELİKDÖNMEZ, Ö., (2017) Türkiye Eritre ilişkileri ve Afrika boynuzunda devlerin savaşı. 17.09.2018 tarihinde <https://kafkassam.com/turkiye-eritre-iliskileri-ve-afrika-boynuzunda-devlerin-savasi.html> adresinden erişildi.

DEİK (2015). Tanzania ülke bülteni. 12.04.2019 tarihinde http://www.dkib.org.tr/files/downloads/PageFiles/%7Be4ae0800-b261-416b-8430-5fdb1275bb28%7D/Files/Sirku_ek_Tanzanya_Ulke_Bulteni.pdf adresinden erişildi.

DEİK, (2017). Sahra altı Afrika enerji yatırım ortamı değerlendirmesi. 12.04.2019 tarihinde <https://www.deik.org.tr/uploads/sahraalti-afrika-enerji-yatirim-ortami-2017-2.pdf> adresinden erişildi.

DEİK, (2019). Afrika bölgesi aylık bülteni, Ocak-Şubat-Mart 2019. 22.03.2019 tarihinde <https://www.deik.org.tr/uploads/afrika-ocak-subat-mart-2019-newsletter-14d.pdf> adresinden erişildi.

DEVECİOĞLU, K. (2019) Suudi Arabistan ve BAE'nin Kızıldeniz stratejisi. 07.05.2019 tarihinde <https://www.yenisafak.com/hayat/suudi-arabistan-ve-baenin-kizildeniz-stratejisi-3468489> adresinden erişilmiştir.

DOĞAN, D.D. (2016) Sömürgeci büyük güçlerin Afrika kıtasındaki yaklaşım prensibi ve Türkiye-Afrika ilişkileri. 12.04.2018 tarihinde <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/> adresinden erişildi.

Energy Information Administration – EIA, (2013). Oil and natural gas in Sub-Saharan Africa. 25.07.2018 tarihinde <https://www.eia.gov/pressroom/presentations/> adresinden erişildi.

ELİK, S. ve BAL, F. (2014). Çağdaş uluslararası sistemin kaynağı ve ilk dönemi olarak ispanya-portekiz atlantik sistemi, 1493-1648. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16/1 (2014) 88-117. 22.01.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/287234> adresinden erişildi.

FAUJAS, A. (2019). Dünya Bankası, Sahra altı ekonomisinin dünyanın geri kalanından daha hızlı büyüdüğünü söylüyor. <https://www.jeuneafrique.com/701443/economie/selon-la-banque-mondiale-leconomie-subsaheienne-croit-plus-vite-que-celle-du-reste-du-monde/> 12 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

FAYDA, M., (1994). Dehlek: Kızıldeniz'in güneyinde adalar topluluğu. İslam Ansiklopedisi. 21.10.2018 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/dehlek> adresinden erişildi.

FIRAT, M., (2012). Hindistan'ın Afrika politikası. Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi. 2(1), 41-94. 14.04.2017 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/65/1667/17782.pdf> adresinden erişilmiştir.

FLORAFRANCA, (2015). Mayotte, the colonial paradox. 02.11.2018 tarihinde <https://florafranca.com/2015/10/09/mayotte-the-colonial-paradox/> adresinden erişildi.

GÖKDEMİR, H. (2017). Komorlar Birliği. İstanbul: IHH İnsani Yardım Vakfı. 27.12.2018 tarihinde https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_514.pdf adresinden erişildi.

GÜMÜŞ, B. (2018). Seyşeller Cumhuriyeti ülke profili, T.C. Ekonomi Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/data/5b8a43355c7495406a2273aa/Seyseller.pdf> adresinden 26.01.2019 tarihinde erişildi.

GÜVEN, A. (2012). Hindistan'ın Afrika politikası: idealist dış politikadan gerçekçi politikaya ve pragmatizme. 22.05.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/hindistanin-afrika-politikasi-idealist-dis-politikadan-gercekci-politikaya-ve-pragmatizme/> adresinden erişilmiştir.

HASAN, Y.F., (2007). Sudan Özelinde Türk-Afrika ilişkilerinin bazı yönleri. 02.07.2018 tarihinde http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/4098/sudan_ozelinde_turk-afrika_iliskilerinin_bazi_yonleri adresinden erişildi.

HANSON-SMITH, C., (2017). Out on a limb. *OSPA Journal*. 13.12.2018 tarihinde <https://www.britishempire.co.uk/article/outonalimb.htm> adresinden erişildi.

Havaalanı pistleri (2016). *Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü*. http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/Havaalani_Pistleri.pdf adresinden 13.12.2018 tarihinde erişildi.

HORTA, L. (2008) China in Cape Verde: the Dragon's African Paradise <https://www.csis.org/analysis/china-cape-verde-dragon%E2%80%99s-african-paradise> 09.09.2017 tarihinde erişildi.

IHS Markit, (2018). Country report: Moritus. 07.01.2019 tarihinde <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=60938947-fe81-42ca-b223-c1e75d96fc4c%40sdc-v-sessmgr03> adresinden erişildi.

KALAFAT, (2017). Sudan'daki Ada: Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan üçgeninin tam ortasında. 03.02.2018 tarihinde <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/192841-sudan-daki-ada-turkiye-misir-suudi-arabistan-ucgeninin-tam-ortasinda> adresinden erişildi.

KALAYCIOĞLU, S. (2019). Afrika'nın binbir yüzü. 09.03.2019 tarihinde http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51360/afrikanin_binbir_yuzu adresinden erişilmiştir.

KAPTAN, S. (1998). Bilimsel araştırmalar ve istatistik teknikleri. Ankara: Tekışık Yayınevi.

KARAGÜL, S. VE ARSLAN, İ. (2009) Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(9), 57-98. 04.01.2019 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/guvenlikstrtj/article/view/5000098853/5000092109> adresinden erişildi.

KARAKAŞ, D. (2017). Sessiz ve Derinden: Fransa'nın Réunion Politikası. 22.10.2018 tarihinde <https://www.afam.org.tr/sessiz-ve-derinden-fransanın-reunion-politikasi/> adresinden erişildi.

KAVAS, A. (2007). Ottoman Empire's relations with Southern Africa. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48 (2), 11-20. 02.07.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/auifd/issue/40626/488601> adresinden erişildi.

KAVAS, A. (2001). İç savaşlardan bütünleşme hareketlerine ve kalkınma hamlelerine Afrika'nın yeniden dönüşümü. Avrasya Etüdüleri, 1-2, ss.7-31. 23.05.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/421956> adresinden erişildi.

KAVAS, A. (2013). Osmanlı – Afrika ilişkileri. İstanbul: Kitabevi.

KAVAS, A. (2017a). Hint Okyanusu'nda bir ada: Mayot (Mayotte). 12.01.2019 tarihinde <http://www.diyantdergi.com/dunya-muslumanlari/item/1459-hint-okyanusu-nda-bir-ada-mayo-mayotte> adresinden erişildi.

KAVAS, A (2017b). Türkiye Afrika'daki potansiyelinin %10'unda değil. 24.05.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/turkiye-afrikada-kapasitesinin-10unda-degil/> adresinden erişildi.

KAVAS, A. (2018). Afrika'yı anlamada birinci basamak, iyi tanımak. 12.04.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/afrikayi-anlamada-birinci-basamak-iyi-tanimak/> adresinden erişildi.

KORKUT, M. (2019). Afrika çağı ve Afrika Birliği sarkacı, 22.05.2019 tarihinde http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/51401/afrika_cagi_ve_afrika_birligi_sarkaci adresinden erişildi.

KURT, M. Y. (2019). Portekiz'in Afrika'daki kara tarihinden bir kesit: Batepa Katliamı. 12.05.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/portekizin-afrikadaki-kara-tarihinden-bir-kesit-batepa-katliami/> adresinden erişildi.

LOBBAN, R.A. (2019). Guine Bissau. 22.03.2019 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Guinea-Bissau#accordion-article-history> adresinden erişildi.

LOTHA, G. ve MCKENNA, A. (2006/2011). Bioko island and province, equatorial guinea, *Encyclopedia Brittanica*. 12.08.2017 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Bioko> adresinden erişildi.

MATHUR, R. (1998). Parliamentary representation of minority communities: The Mauritian experience. 22.11.2018 tarihinde <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=e59f0129-b3bd-4713-9f5a-0a0abd1da404%40sdc-v-sessmgr06&bdata=Jmxhbmc9dHImc2l0ZT1lZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=edsgcl.19324997&db=edsgao> adresinden erişildi.

NASSIR, İ., (2018) Etiyopya ve Eritre arasındaki sınır krizi. *ANKASAM: Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(1) 121-144. 02.02.2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/481564> adresinden erişildi.

NORDMAN, E. (2017). Cape Verde: African island nation plans to run on 100% renewable energy by 2025. 13. 02. 2019 tarihinde <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/cape-verde-renewable-energy-100-per-cent-africa-island-total-environment-climate-change-sea-levels-a8043946.html> adresinden erişildi.

ORHONLU, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nun güney siyaseti: Habeş Eyaleti. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖNALP, E. (1967). 1560 Cerbe deniz zaferi ve Cerbe Kalesinin fethi. OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)

ÖZCAN, M. (2018). Sevakin: Kızıldeniz üzerinde hakimiyet kavgası. *Yörünge: Fikir ve Siyasi Analiz Dergisi*.

ÖZDAĞ, A., (2017). Doğu Afrika’da İngiliz emperyalizmi: İngiltere’nin Sudan’ı işgali (1896-1898). Otam, 42, 117-147. 22.12.2018 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/2213/22981.pdf> adresinden erişildi.

ÖZAY, M. (2005) Bandung Konferansı’nın 60. yılı: 1955-2005. 05.05.2019 tarihinde <http://guneydoguasyacalismalari.com/2016/10/10/bandung-konferansinin-60-yili-1955-2015/> adresinden erişildi.

PAIS, F. (2019). Sao Tome ve Principe Demokratik Cumhuriyeti. http://www.exteriores.gob.es/Documents/FichasPais/SANTOTOME_FICHA%20P AIS.pdf 22.03.2019 tarihinde erişildi.

RICHTER, A. (2016). Canary Islands continue quest for geothermal energy utilisation. 09.09.2017 tarihinde <http://www.thinkgeoenergy.com/canary-islands-continue-quest-for-geothermal-energy-utilisation/> adresinden erişildi.

RAMOS, P. (2016). Cape Verde: A Blueprint for China's Positive Role in Africa Why is China so interested in one of Africa’s smallest countries? 09.09.2017 tarihinde <https://thediplomat.com/2016/10/cape-verde-a-blueprint-for-chinas-positive-role-in-africa/> adresinden erişildi.

RODRIGUES, V. (2019). Canary Islands. 12.04.2019 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Canary-Islands> adresinden erişildi.

SARI, B., (2012). Amerikan ulusal çıkarları ve Afrika. Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi. 1(2), 95-119. 14.04.2017 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/65/1667/17784.pdf> adresinden erişilmiştir.

SANO, A. (2018). Turkey jockeys with China for influence in Africa. 22.11.2018 tarihinde <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Turkey-jockeys-with-China-for-influence-in-Africa> adresinden erişildi.

STATFOR, (2012). Eritrea: Another Venue for the Iran-Israel Rivalry. <https://worldview.stratfor.com/article/eritrea-another-venue-iran-israel-rivalry> adresinden 22.12.2017 tarihinde erişildi.

SAW, C.S., BANNERMAN, W.M., ve LOBBAN, R.A. (2018). Cabo Verde. 12.11.2018 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Cabo-Verde> adresinden erişildi.

The Autonomous region of the Azores Regional Government, (2008). Strategy for the outermost regions: achievements and future prospects. 05.05.2018 https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/rup/contri/regions/acoress/acoress_en.pdf adresinden erişildi.

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2019). Afrika Birliği- AfB 15.03.2019 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa> adresinden erişildi.

TANDOĞAN, M. (2011). Kızıldeniz'in stratejik Dehlek Adaları ve Osmanlı idaresindeki konumu. Avrasya Etüdüleri, 2011, 2. 259-285. 22.05.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/421970> adresinden erişildi.

TANDOĞAN, M. (2015). Konstrüktivizm (Sosyal inşacılık) kuramı bağlamında Afrika Birliği. İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 4 (3), 634-650. 25.06.2019 tarihinde <http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/92875> adresinden erişildi.

TANDOĞAN, M. (2019) Kızıldeniz’de güç mücadelesi. 16.05.2019 tarihinde <https://www.afam.org.tr/kizildenizde-guc-mucadelesi-sudan-ve-turkiye/> adresinden erişildi.

TEPECİKLİOĞLU, E.E. (2012). Afrika kıtasının dünya politikasında artan önemi ve Türkiye-Afrika ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*. 1(2), 59-94. 14.04.2017 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/65/1667/17783.pdf> adresinden erişilmiştir.

THE ENCYCLOPEDIA OF WORLD CULTURE, (1996). Maderians. 16.09.2017 tarihinde <http://www.encyclopedia.com/places/spain-portugal-italy-greece-and-balkans/spanish-and-portuguese-political-geography/madeira> adresinden erişildi.

TOGOLA, A. (2019) Sahel Bölgesi’nin enerji kaynakları ve 21. Yüzyılın güç savaşları. 15.06.2019 tarihinde https://www.afam.org.tr/sahel-bolgesinin-enerji-kaynaklari-ve-21-yuzyilin-guc-savaslari/#_ftn5 adresinden erişildi.

Türkiye – Afrika İlişkileri (2019). T.C. Dışişleri Bakanlığı, 25.05.2019 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> adresinden erişildi.

Türkiye-Madagaskar ilişkileri (2018). Türkiye Cumhuriyeti Antananarivo Büyükelçiliği. <http://antananarivo.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/338344> adresinden 14.02.2019 tarihinde erişildi.

UNESCO, (2000). Stone Town of Zanzibar. 05.04.2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/173> adresinden erişilmiştir.

UNITED STATES AFRICA COMMAND, (2019). What we do. 15.04.2019 tarihinde <https://www.africom.mil/what-we-do> adresinden erişildi.

YARAMIŞ, A., (2007). Mısır'da İngiliz sömürgecilik anlayışı: Cromer örneği (1883-1907). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9(2), 121-130
02.10.2018 yılında <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867232.pdf> adresinden erişildi.

YILMAZ, M. (2018). Vergi cennetleri ve ülke uygulamaları. MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Doi:10.18026/cbayarsos.505974. 16 (4) 197-222.

VURAL, A. (2017). Yumuşak güç stratejisi çerçevesinde Çin'in Afrika politikası. 17.04.2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/422194> adresinden erişildi.

WORLD OIL REVIEW, (2018). 18.11.2018 tarihinde erişilmiştir. https://www.eni.com/docs/en_IT/enicom/company/fuel-cafe/WORLD-OIL-REVIEW-2018-Volume-1.pdf

WORLD POPULATION REVIEW, (2019a). Equatorial population review. 02.04.2019 tarihinde <http://worldpopulationreview.com/countries/equatorial-guinea-population/> adresinden erişildi.

WORLD POPULATION REVIEW, (2019b). Seychelles population 2019. 02.04.2019 tarihinde <http://worldpopulationreview.com/countries/seychelles-population/> adresinden erişildi.

YILMAZ, G. (2018). İran'ın afrika'da "yumuşak güç politikası". 22.01.2019 tarihinde https://www.academia.edu/35770656/%C4%B0ran%C4%B1n_Afrikadaki

[Yumu% C5% 9Fak G% C3% BC% C3% A7 Politikas% C4% B1](#) adresinden erişildi.

YÜKSEL, M.A., (2015). “Afrika Jeopolitiği ve ABD’nin Afrika Politikası / African Geopolitics and the US Africa Policy”, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/2 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9001> , p. 1389-1408.

YILMAZ, M. A. (2016). Afrika jeopolitiği ve ABD’nin Afrika politikası. Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11/2 Winter 2016, p. 1389-1408
<http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=9001&Detay=Ozet> adresinden 15.5.2018 tarihinde erişildi.

YÜKSEL, M.A., (2016). “Afrika Jeopolitiği ve ABD’nin Afrika Politikası / African Geopolitics and the US Africa Policy”, TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/2 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9001> p. 1389-1408.

ZALEZA, P.T., (2014). The Africa- China relationship: challenges and opportunities. Canadian Journal of African Studies. 48(1), 145-169. 21.11.2017 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00083968.2014.946298?journalCode=rcas20> adresinden erişilmiştir.